

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ РЕГІОНАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ**

НАУКОВО-АНАЛІТИЧНА ДОПОВІДЬ

***Метрополізаційні процеси в регіоні:
концептуальні підходи та прикладні аспекти
просторового аналізу***

Львів-2014

Метрополізаційні процеси в регіоні: концептуальні підходи та прикладні аспекти просторового аналізу: науково-аналітична доповідь / НАН України. Інститут регіональних досліджень; наук. ред. М.І. Мельник. – Львів, 2014. – 65 с.

Науково-аналітична доповідь підготовлена під керівництвом
д.е.н. Мельник Мар'яни Іванівни

Авторський колектив: д.е.н. Мельник М.І., д.т.н., проф. Габрель М.М.,
д.е.н. Шевчук А.В., к.е.н. Щеглюк С.Д., к.е.н. Кушнірецька О.В.,
Синютка О.М., Казьмір Л.П., Яремчук Р.Є., Мацьків О.І., Лешух І.В.

У науковій доповіді розглянуто особливості метрополізації як домінантної тенденції організації економічного простору, визначено її об'єктивні передумови та чинники. Узагальнено концептуальні підходи до просторового аналізу метрополізаційних процесів в регіоні. Представлено результати інтегрального оцінювання розвитку метрополійних функцій обласних центрів в розрізі організаційно-управлінської, економічної, інноваційно-креативної, туристично-репрезентативної, культурної, науково-освітньої, транспортно-логістичної та соціально-демографічної складових. Здійснено просторовий аналіз центрально-периферійних взаємодій в регіоні, а саме встановлено залежність розвитку прилеглої території від рівня розвитку головних міст-метрополісів, складності та різноманітності їх функціонального статусу. Запропоновано пріоритетні напрями формування збалансованої політики просторового розвитку.

Видання може бути корисним при виробленні, прийнятті та реалізації рішень у сфері регіональної політики на різних рівнях управління, для науковців, студентів, практиків і тих, хто цікавиться питаннями місцевого і регіонального розвитку.

Рекомендовано до друку Вченою радою Інституту регіональних досліджень НАН України (протокол №8 від 01.10.2014 р.).

ЗМІСТ

ВСТУП	4
1. РОЛЬ МЕТРОПОЛІЗАЦІЇ В ОРГАНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОСТОРУ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ	6
2. АНАЛІЗ РОЗВИТКУ МЕТРОПОЛІЙНИХ ФУНКЦІЙ ОБЛАСНИХ ЦЕНТРІВ ЗАХІДНОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ	
2.1. Організаційно-управлінська метрополійна функція	11
2.2. Економічна метрополійна функція	14
2.3. Інноваційно-креативна метрополійна функція	19
2.4. Культурна метрополійна функція	24
2.5. Туристично-репрезентативна метрополійна функція	27
2.6. Науково-освітня метрополійна функція	31
2.7. Транспортно-логістична метрополійна функція	35
2.8. Соціально-демографічна метрополійна функція	38
3. ПРОСТОРОВИЙ ВИМІР РЕАЛІЗАЦІЇ МЕТРОПОЛІЙНИХ ФУНКЦІЙ: ЦЕНТРО-ПЕРИФЕРІЙНІ ВЗАЄМОДІЇ	43
ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ	58
ДОДАТКИ	63

ВСТУП

У сучасному геопросторовому розвитку суспільства домінантними тенденціями є процеси становлення новітніх форм просторової організації суспільства. Соціологи, демографи, економісти у дослідженнях суспільно-територіальних утворень різного ієрархічного рівня акцентують увагу на розвитку окремих регіонів, ареалів, міст, їх зв'язку із периферійним оточенням тощо. Зокрема, із дослідженнями феномену глобалізації, що спричинила глибинні трансформації в світовій урбаністичній системі, у сучасних наукових пошуках актуалізувалися питання теоретичного визначення та проведення емпіричних досліджень метрополій (як новітньої форми просторової організації суспільства) та виконуваних ними особливих (метрополійних) функцій, що, зокрема, відрізняє метрополії, як особливі просторові форми організації суспільства, від інших просторових форм.

Актуальність дослідження метрополізаційних процесів обумовлена об'єктивними передумовами та чинниками.

По-перше, пріоритетністю формування поліцентричної моделі регіонального розвитку, яка передбачає посилення функціональної ролі міст (нових потужних центрів регіонального розвитку) та створення метрополійних ареалів у різних регіонах країн, що дозволяє зменшити регіональні диспропорції та знизити негативні наслідки надлишкової концентрації ресурсів у столицях чи окремих світових містах.

По-друге, становлення і розвиток метрополійних функцій окремими містами не лише сприяє збалансованості територіального розвитку України, але й забезпечує підключення регіонів до глобальних зв'язків і процесів за рахунок передачі метрополісами імпульсів розвитку, що виникають з міжнародних комунікаційних, організаційних та інформаційних зв'язків, на прилеглі території (метрополійні ареали).

По-третє, вищезазначене вимагає децентралізації влади та збільшення повноважень на рівні регіональних і локальних територіальних одиниць задля підтримки прямих міжнародних зв'язків та посилення присутності на іноземних ринках, що, паралельно з підвищенням ролі суспільно-просторових центрів у процесі територіальної інтеграції, забезпечить національний суспільно-економічний простір потужними ядрами з високим інноваційним потенціалом (регіональні полюси економічного зростання), а отже сприятиме підвищенню конкурентоспроможності країни та її регіонів загалом.

На сучасному етапі соціально-економічного розвитку, метрополії, з одної сторони, репрезентують найбільш важливі місця концентрації та акумуляції міжнародного капіталу, та, з іншої, виступають ключовими місцями виникнення та трансляції рішень управлінського характеру. Метрополії стають своєрідними концентраторами глобальних потоків товарів, капіталу, інформації та населення. Вищенаведене позиціонування метрополій, зумовлює виділення науковцями таких метрополійних функцій (ареалів метрополійних функцій), як політика, економіка, наука, транспорт, культура тощо. Колективом науковців Інституту регіональних досліджень НАН України класифіковано метрополійні функції за сферами їх виникнення та запропоновано виділяти наступні метрополійні функції: організаційно-управлінська, економічна, інноваційно-креативна, культурна, туристично-репрезентативна, науково-освітня, транспортно-логістична, соціально-демографічна.

Для трансформації великого міста в повноцінну метрополію істотним є поєднання таких взаємозв'язаних чинників як розмір і потенціал контрольованої території, масштаб самої метрополії, її структурні особливості, характер взаємодії з іншими метрополіями, у

тому числі і в рамках процесу глобалізації. Саме тому оцінка характеру взаємодії міста-метрополії з іншими територіальними суспільними системами через виконання їхніх функцій є необхідною умовою для визначення потенціалу розвитку метрополії і розробки відповідного організаційно-економічного забезпечення для їх реалізації.

Метою даної науково-аналітичної доповіді є вивчення особливостей метрополізації як домінантної тенденції організації економічного простору, визначення її об'єктивних передумов та чинників, інтегральне оцінювання метрополійних функцій міст в розрізі організаційно-управлінської, економічної, інноваційно-креативної, туристично-репрезентативної, культурної, науково-освітньої, транспортно-логістичної, соціально-демографічної складових, а також здійснення просторового аналізу центрально-периферійних взаємодій та вироблення пріоритетних напрямів збалансованої політики просторового розвитку.

У підготовці науково-аналітичної доповіді брали участь: д.е.н. М.І. Мельник (вступ, п. 1; 2.2; 3, висновки), д.т.н., проф. М.М. Габрель (п. 1), д.е.н. А.В. Шевчук (п. 2.3; 2.6), к.е.н. С.Д. Щеглюк (п. 2.1; 2.8, висновки), к.е.н. О.В. Кушнірецька (п. 2.4; 2.5; 2.6), Л.П. Казьмір (п.2.6); Р.Є. Яремчук (п. 2.7; 3, висновки), О.М. Синютка (п. 1; 3); О.І.Мацьків (п. 2.2; 3), І.В. Лещух (п.3).

1. РОЛЬ МЕТРОПОЛІЗАЦІЇ В ОРГАНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОСТОРУ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Сучасні процеси глобалізації економічного простору зумовлюють його поляризацію. Поляризований розвиток регіонів з виділенням і підтримкою мережі потужних центрів локального, регіонального та міжрегіонального рівня потребує поглибленого дослідження через підвищення ролі великих міст України як фокусів (ядер, точок) розвитку та організації соціально-економічного простору країни, які виступають «полюсами росту» і продукують інноваційно-інвестиційний вплив на прилеглу територію, зокрема, через наявний інтелектуальний, науковий і освітній потенціал, забезпеченість інноваційною, фінансовою, інформаційною, транспортною інфраструктурою тощо.

Процеси метрополізації пов'язані з концентрацією економічного, культурного й інформаційного потенціалу розвитку суспільства у великих містах і зонах їх впливу, реалізацією ними суспільно значимих функцій на світовому та макрорегіональному рівнях. Від вектора та рівня розвитку таких головних міст-метрополісів, складності та різноманітності їх функціонального навантаження (статусу) залежить розвиток прилеглої території, інтенсивність продукування та ретрансляції управлінських і технологічних інновацій, вищих досягнень і зразків матеріальної й духовної культури, входження регіонів країни до світового соціально-економічного простору.

Основна роль міст-метрополісів у формуванні поліцентричної моделі регіонального розвитку та організації економічного простору визначена в Програмі територіального розвитку Європейського Союзу, Європейській хартії міст – II: Маніфест нової урбаністики, Лейпцизькій хартії збалансованого розвитку європейського міста. Тобто, основна ідея формування поліцентричної моделі регіонального розвитку полягає у використанні переваг створення метрополійних ареалів у різних регіонах країн, що дозволяє знизити негативні наслідки надлишкової концентрації ресурсів у столицях чи окремих світових містах (екологічні проблеми, надмірна соціальна поляризація і територіальна нерівність, в т.ч. щодо цін на ринку нерухомості й ін.).

Метрополізація тісно пов'язана з урбанізацією, реалізує себе в її просторовій матриці. Цим пояснюється часте ототожнення метрополізації з урбанізацією та її ознаками – поляризацією й агломерацією. Зокрема, метрополізація розглядається як морфологічний різновид урбанізації та процес найвищої концентрації різних видів діяльності і населення в окремих центрах – метрополісах¹.

Географічний зріз метрополізації пояснюється її розгортанням у визначеному ареалі (ареалах, регіонах), залежністю від конкретної геоситуації (кількісні і якісні параметри території, особливості урбаністичного каркасу і позиціонування найважливіших центрів і т.п.), від ступеня і характеру включення території, і особливо її центрів (потенційних і фактичних метрополій) у транскордонні взаємодії, у територіальні соціально-економічні системи вищих таксономічних рангів. Економічний вимір метрополізації вміщує в себе взаємодію не стільки по "горизонталі" (територіальні відносини між локалізованими соціально-економічними феноменами), скільки по "вертикалі" (просторовий аспект економічних і соціально-політичних відносин).² В основі метрополізації лежать такі інтеграційні процеси територіальної організації суспільства, як розміщення (концентрування, агломерування, дифузія тощо), територіальної спеціалізації та

¹ Словник з регіональної політики [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.eru.org.ua/index.php?page=883>.

² Дружинин А. Г. Метрополитация как доминантная тенденция территориальной организации общества в постсоветский период: универсальные проявления и южно-российская специфика / А. Г. Дружинин // Географический вестник [Научный журнал Пермского государственного университета]. — 2009. — № 3 (11). — Режим доступа: <http://www.geo-vestnik.psu.ru>.

інтегрування. Ці процеси розвиваються під впливом глобалізації, регіоналізації та територіально-соціальної нерівності, що зумовлює формування та активізацію в найбільших центрах суспільного простору особливих суспільно важливих функцій на світовому та макрорегіональному рівнях.

Метрополізація розглядається нами як процес підвищення концентрації соціального, культурного, економічного (в т.ч. фінансового) та інформаційного капіталу, сучасних форм економічної активності, інноваційно-креативного та управлінського потенціалу в деяких найбільших містах, що мають вигідне "вузлове" положення, яке визначається як відносинами сусідства, так і сформованою системою зв'язків³. Результатом метрополізації є метрополія, а результатом розвитку метрополії виступає метрополійний простір. Причому місто, яке претендує на статус "метрополії", повинне не лише бути могутнім полюсом диверсифікованої економічної активності, влади, багатства і споживання, акумулювання й перерозподілу (управління) фінансовими, торгівельними, людськими та інформаційними потоками, організовувати і контролювати свій метрополійний простір, але й позиціонуватись як економічно конкурентоспроможне; володіти стратифікованим простором та сучасною структурою господарства, яка зорієнтована на інновації, сферу послуг, високотехнологічний індустріальний комплекс; відзначатися високою інтегрованістю в сучасні мережні взаємодії та інвестиційно-інноваційною абсорбційністю.

У доповіді Тадеуша Марковського і Тадеуша Маршала «Метрополія, метрополійний простір, метрополізація: проблеми і базові поняття»⁴ проаналізовані новітні особливості метрополізації в контексті сучасних процесів урбанізації, глобалізації та стрімкого технічного розвитку сучасної цивілізації.

Зокрема, метрополізація розглядається як функціональне поняття (не морфологічне), як своєрідна відповідь системи розселення на явище глобалізації і представляє собою процес:

1) пов'язаний з формуванням просторової структури нового типу шляхом виникнення вогнищ розвитку в обраних фрагментах просторів, що отримують перевагу над іншими подібними фрагментами чи одиницями адміністративного устрою (осередками / великими містами / регіонами), які:

- зосереджують світовий господарський потенціал, фінансовий і науковий потенціал, владний, медіа і культурних установ;
- переймають головні (керівні) функції в управлінні господарством в масштабі наднаціональної економіки;
- характеризуються великою інноваційністю і високим рівнем послуг;
- включені в міжнародний уклад зв'язків, співробітництва і залежностей у мережі міст, що виконують метрополійні функції;

2) що змінює характер і силу зв'язків між центральним осередком та оточуючим його регіоном, пов'язаний з розвитком системи синергічних функціональних впливів центрального осередку на оточуючий його простір та переносом за центральний осередок міського стилю життя зі збереженням визначальної і всебічної домінації центру;

3) що веде до змін у використанні простору поселень та їх просторів, що обумовлює виникнення складних поселенських структур, які мають:

- поліцентричний характер;
- нечітко окреслені межі між містом і приміською зоною;

³ Дружинин А.Г. Метрополизация как доминантная тенденция территориальной организации общества в постсоветский период: универсальные проявления и южно-российская специфика / А.Г. Дружинин // Географический вестник [Научный журнал Пермского ун-та]. – 2009. – № 3 (11). – Режим доступа: <http://www.geo-vestnik.psu.ru.>, с.5.

⁴ Markowski T. Metropolie, obszary metropolitalne, metropolizacja: Problemy i pojęcia podstawowe / T. Markowski, T. Marszał. – Warszawa: Polska Akademia Nauk. Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju, 2006. – 25 s.

– соціально-економічне зростання, що супроводжується процесами концентрації населення і акумуляції доданої цінності та суспільного потенціалу;

4) формуючий експансійний розвиток урбанізованого простору, який веде до експансії експорту міських рішень, продукуваних в метрополіях, на приметрополійні простори⁵.

Об'єктом досліджень вчених різних галузей знань є не лише найбільші світові чи глобальні метрополії, а й "регіональні метрополії". Регіональні метрополії виступають вузлами, у яких переплітаються потоки мереж різного географічного масштабу, тобто є осередками підключення регіонів до глобальних зв'язків і процесів. Це означає, що головною функцією метрополії вважається передача імпульсів розвитку, що виникають з міжнародних зв'язків, на прилеглі території. Водночас розвиток великих міст генерує у своєму оточенні ефекти так званого "позитивного метрополійного поширення"⁶, що проявляються у відповідних структурних змінах соціально-економічного характеру всього регіону, зокрема, через синергетичні ефекти діяльності потужних підприємницьких структур розташованих у великих містах та їх околицях. Важливим чинником швидкого перетворення метрополісів на полюси зростання є динамізація розвитку у більш широкому регіональному оточенні. Проте досягнення ефектів метрополійного поширення (в т.ч. і щодо інновацій) у просторовому аспекті, тобто на прилеглу територію і віддалені регіони, залежить також від абсорбційної здатності їх економік.

У результаті розвитку метрополії формується метрополійний ареал, відмінністю якого від агломерації є те, що до його складу входить приміська зона, яка тісно пов'язана з центральним містом трудовими міграціями незалежно від того, зливаються населені пункти приміської території з центральним містом, чи ні⁷. Кожний метрополійний ареал є агломерацією або групою міст, однак не кожна агломерація, чи група поселень має передумови, щоб отримати статус метрополійного ареалу, оскільки основним критерієм є певний ранг групи розселення внаслідок накопичення нею різноманітних міжнародних функцій⁸.

Спосіб делімітації метрополійних територій (ареалів) відрізняється у різних країнах, що унеможливорює коректні міжнародні порівняння. Адже, ідентифікація і делімітація регіональних метрополій повинна здійснюватись з урахуванням національної специфіки (історичні, культурні, архітектурно-урбаністичні передумови тощо), цілей дослідження та концентрації метрополійних функцій.

Наприклад, зважаючи на польський досвід, міста з метрополійними функціями повинні відповідати наступним критеріям⁹: чисельність населення 0,5-1,0 млн. мешканців; володіти значним економічним потенціалом та розвиненим сектором послуг вищого порядку; відзначатися великим інноваційним потенціалом (в т.ч. щодо наукових досліджень); виконувати метрополійні функції високого ієрархічного порядку на національному рівні; відігравати роль вузлів в системі (мережі) комунікаційних, організаційних та інформаційних зв'язків і мати високу доступність в різних просторових масштабах, в т.ч. у міжнародному; стимулювати розвиток мережевої моделі економіки та управління. Наприклад, крім Варшави інші головні міста Польщі (Бялосток, Бидгощ,

⁵ Markowski T. Metropolie, obszary metropolitalne, metropolizacja: Problemy i pojęcia podstawowe / T. Markowski, T. Marszał. – Warszawa : Polska Akademia Nauk. Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju, 2006. – 25 s., c. 10-11.

⁶ Domański B. Rozwój polskich metropolii a regiony peryferyjne – bezpowrotna separacja czy współzależność rozwoju? / B. Domański // Studia KPZK PAN. – 2008. – Z. 120. – S. 135–143.

⁷ Самые населённые городские агломерации [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ru.wikipedia.org>

⁸ Мазур Т. Еволюція змісту термінів метрополізація, метрополія, метрополійний ареал, метрополійний простір у контексті урбанізаційних процесів XX – початку XXI століть [Електронний ресурс] / Т. Мазур, Є. Король. – Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/6969/1/07.pdf>.

⁹ Markowski T. Metropolie, obszary metropolitalne, metropolizacja: Problemy i pojęcia podstawowe / T. Markowski, T. Marszał. – Warszawa : Polska Akademia Nauk. Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju, 2006. – 25 s., c. 12.

Гданьськ, Катовіце, Краків, Люблін, Лодзь, Познань, Жешув, Щецін, Вроцлав) мають характер не глобальних, а державних (регіональних) метрополій.

Метрополійні функції сучасного великого міста генеруються наявністю: представництв і підприємств транснаціональних фірм; транснаціональних фінансових та кредитних установ; зручних транспортних зв'язків національного і міжнародного рівня; установ та закладів обслуговування вищого рівня (готелів, закладів громадського харчування і відпочинку); вищих навчальних закладів (університетів), науково-дослідних інститутів та технологічних центрів; значних і відомих культурних установ (музеїв, театрів, симфонічних оркестрів), культурних заходів національного і міжнародного рівня; специфічних “духу місця”, “краси місця”, обумовлених просторовим характером¹⁰. При цьому, метрополійними функціями міст є ті, які мають надрегіональний характер і виконуються за участі установ найвищого ієрархічного порядку.

Якісні властивості метрополійного середовища реалізуються назовні завдяки притаманним метрополісу функціям, які є інтегральним результатом діяльності системи, виражаючи її суспільно-просторову роль – організаційно-управлінську, креативну, інформаційну, духовно-культурну та комунікаційну. Адже виконання певної ролі для системи в цілому може бути покладене на окремі частини простору. Функція формується у результаті сукупної дії відношень між компонентами суспільно-територіального комплексу, причому особлива роль тут належить створеному синергічному ефекту, що характеризує загальні якісні перетворення у системі¹¹.

Саме інтенсифікація та концентрація суспільно-економічних взаємовідносин, кількість і якість «споживання» міського простору в ареалах метрополізації (ресурсних, естетичних, креативних, інноваційних, рекреаційних і ін. можливостей) в руслі постіндустріальної просторової трансформації, значимість та дифузія рішень управлінського характеру, функціональний радіус (масштаб) їх впливу слугують критеріями, що детермінують наявність (відсутність) метрополійної функції певних просторових форм організації суспільства.

Дослідження метрополізаційних процесів реалізується за допомогою просторового аналізу як наукового напрямку, що формується поєднанням теорії і методології регіональної економіки, економічної географії і просторової економіки на основі територіальної парадигми, як методології вивчення господарських систем з позиції обґрунтування їх просторового розподілу, організації та трансформації, зокрема, оптимізації розміщення виробництва і населення, міжрегіональних економічних відносин.

Детермінантами і параметрами, які відображають метрополізаційні процеси в регіональній економіці, є показники щільності, розміщення і зв'язаності, відтак аналіз організації метрополійного економічного простору тісно пов'язаний з поняттям «економічна відстань» – «це відстань між його елементами, яка характеризується транспортними і трансакційними витратами на подолання фізичної відстані і відображає зв'язаність елементів простору»¹². Тобто визначальною у формуванні взаємозв'язків і загалом економічного простору виступає відстань між центром і периферією, яка оцінюється не лише в декартових координатах (км), а найперше в економічних змінних, які описують стан і динаміку економічних процесів, включаючи ефект концентрації або масштабу, транспортні і трансакційні затрати, їх щільність (концентрацію) на одиницю відстані.

¹⁰Marszal T. Someremarkson metropolitan development/ StudiaRegionalia. Volume 14. Urban and regional development – concepts and experiences. Warszawa, 2004. – S. 129-131

¹¹Денисенко О.О. Роль метрополісів у становленні поліцентричних територіальних систем і структуризації простору / О.О. Денисенко // Економічна та соціальна географія. – 2008. – Вип. 58. – С. 80-89, с. 83).

¹²Денисенко О.О. Процеси метрополізації та перспективи їх розвитку в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук : спец. 11.00.02 „Економічна та соціальна географія” / О.О. Денисенко. – Київ, 2010. – 24 с., с.65.

Просторовий аналіз метрополізаційних процесів необхідно проводити з використанням системи методів оцінки статичної, динамічної і прогнозу розвитку їх просторових і просторово-часових моделей, зокрема^{13 14}.

- метод комплексної оцінки території з об'єктивною оцінкою елементів природного, соціального, економічного походження, які її наповнюють; взаємозв'язана сукупність компонентів природно-суспільного характеру створює структуру простору і проектується на територію у вигляді деякої організації – територіальної (просторової); територія регіону розглядається з точки зору просторової впорядкованості і позиційного принципу (в умовах анізотропного простору);

- метод нечітких множин – метод «розмитості» класифікації, в якій кожен з показників характеризується різною мірою приналежності до всіх класів; застосовується для моделювання процесів взаємодії;

- метод нейронних мереж – дозволяє класифікувати багатовимірні явища при недостатній і викривленій інформації; виділяти і моделювати різні ситуації, оцінювати період їх існування і прогнозувати розвиток;

- теорія катастроф – один з основних методів вивчення якісних стрибків – дозволяє оцінити можливість виникнення, розвитку і зникнення просторових структур і їх елементів;

- просторова автокореляція – метод, що дозволяє оцінити диференціацію просторових структур; використовується для районування і зонування території;

- фрактальний аналіз – метод опису і моделювання процесів та явищ, які породжують структури, що мають спільні властивості і представляють подібні закономірності в різних просторових та часових масштабах;

- метод «хі-квадрат» – метод, який дозволяє оцінити вірогідність прояву подій в різних точках географічного простору;

- системно-структурний метод в рамках просторового аналізу дозволяє виділити окремі елементи об'єкту, що володіє системними властивостями, і встановити зв'язки (у цьому підході відсутні динамічні характеристики як атрибути об'єкту);

- динамічний метод – застосовується для обґрунтованого прогнозування і розробки стратегій розвитку.

В умовах соціально-економічних контрастів між метрополійним центром і територією, що тяжіє до нього (умовно периферією), які є фактично індикаторами метрополізації, при обґрунтуванні збалансованої політики просторового розвитку слід зважати на те, що поряд з територіальним поширенням генерованих метрополією позитивних соціально-економічних ефектів відбуваються також процеси нового функціонального наповнення провідних регіональних метрополій, їх просторової експансії, а відтак подальшого поглиблення територіальних соціально-економічних диспропорцій в умовах метрополізації.

¹³ Минакир П. А. Пространственная экономика: эволюция подходов и методология / П. А. Минакир, А. Н. Демьяненко // ЭНСР. – 2010. – № 3 (50). – С. 7–26.

¹⁴ Макар С.В. Пространственный анализ: развитие концепции и возможностей применения / С.В. Макар // Вестник финансового университета. – №2. – 2012. – С.61-72, с.66.

2. АНАЛІЗ РОЗВИТКУ МЕТРОПОЛІЙНИХ ФУНКЦІЙ ОБЛАСНИХ ЦЕНТРІВ ЗАХІДНОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ

2.1. Організаційно-управлінська метрополійна функція

Організаційно-управлінська метрополійна функція пов'язана з організацією, координацією та управлінням сукупністю видів суспільної діяльності, зокрема, господарської та політичної, і визначається присутністю певних об'єктів, які виконують відповідні метрополійні функції: дипломатичні та адміністративні (штаб-квартири ТНК, у тому числі й транснаціональних банків, фінансові та товарні біржі макрорегіонального й світового значення, штаб-квартири міжнародних, зокрема неурядових, організацій, а також посольства й консульства), з якими пов'язаний прямий вплив явища «столичності» на прилеглі території.

Коректність інтерпретації реалізації даної функції метрополій через зосередженість штаб-квартир ТНК пов'язана з тим, що саме у центральних офісах визначають загальні принципи функціонування компанії та ведення бізнесу, корпоративну політику, приймають стратегічні рішення щодо умов функціонування регіональних підрозділів по всьому світу. Це найвищий рівень корпоративного контролю і координації рішень, що в окремих випадках визначає діяльність цілих секторів господарства світу. Тобто, присутність центрального офісу принаймні однієї з 500 світових компаній (ТНК) дозволяє інтерпретувати місто як організаційно-управлінський центр світового рангу завдяки значному економічному масштабу діяльності розміщених компаній ¹⁵.

Організаційно-управлінська функція серед великих міст України найкраще реалізована у місті Києві, який концентрує столичні організаційно-управлінські, соціально-культурні та інноваційні функції.

Складність оцінки організаційно-управлінської функції полягає у загальній закритості, неопублічності і непрозорості вітчизняних об'єднань як щодо структури їх власності, так і управління ними. Як перспективні агенти корпоративно-управлінського впливу світогосподарського рівня можна розглядати декілька вітчизняних фінансово-промислових груп (ФПГ). Вони мають високі показники доходів, частина їхніх активів концентрується у визначених секторах економіки, в окремих з яких їх роль є дуже високою.

Адміністративна функція метрополійного міста полягає у формуванні програм міжмуніципальної співпраці, узгодження пріоритетів розвитку метрополії та периферії. Реалізації такої метрополійної функції сприяє також залучення громадських організацій до управління містом-регіональним центром для задоволення груп інтересів мешканців, виробництв, забудовників тощо.

Для оцінки реалізації організаційно-управлінської метрополійної функції нами обрано показники-індикатори, які подані у вітчизняній регіональній статистиці та відображають стан адміністративно-управлінської сфери, а також дані, які не обліковуються офіційною статистикою, але є необхідними для оцінки розвитку дипломатичної сфери метрополії: посольства та консульства іноземних держав (Додаток 1). Дані про кількість посольств, генеральних та почесних консульств, візових установ та інших міжнародних установ були зібрані на основі даних МЗС України і його регіональних представництв, даних світової мережі Інтернет (Додаток 2, табл.1). Показники кількості та діяльності штаб-квартир транснаціональних корпорацій не увійшли до переліку індикаторів через відсутність точних даних протягом останніх семи років. Тому, скориставшись даними рейтингу ТОП-500 найбільших компаній Центральної та Східної

¹⁵Денисенко О.О. Локалізація штаб-квартир ТНК як прояв організаційно-управлінської функції центрів світового господарства // УГЖ. – 2009. – №3. – С.36.

Європи – 2013, складеним авторитетною компанією Deloitte, можна констатувати, що у Західному регіоні України з 205 компаній присутні 7, причому лише 3 – у обласних центрах: м. Рівне, Луцьк, Львів (Додаток 2, табл.2).

Як перспективні агенти корпоративно-управлінського впливу світогосподарського рівня можна розглядати декілька вітчизняних фінансово-промислових груп (ФПГ). Вони мають високі показники доходів, частина їхніх активів концентрується у визначених секторах економіки, в окремих з яких їх роль є дуже високою. Із 16 ФПГ України (за даними Державної податкової служби України) у м. Львові розташована одна: «РОСАН» – одна з найбільших у Західній Україні. Нині до складу Групи входять 10 підприємств різного спрямування: поштовий оператор «Росан», компанія з управління активами «Росан-Капітал», інвестиційна компанія «Росан-Інвест», митно-ліцензійний оператор «Росан-Глобал», служба кур'єрської доставки «Торговий Дім «Міст Експрес», туристична компанія «Міст-Тур» та інші. Мережа філій компаній представлена в кожному обласному центрі України та інших великих містах. Водночас підприємства Групи активно співпрацюють з представництвами Корпорації «МІСТ» у цілому світі.

Зазначимо, що організаційно-управлінська функція метрополії проявляється також у локалізації органів влади, яка активно розвивається через домінування у регіональному центрі певних вигод від близькості до інститутів прийняття рішень, а також через низку механізмів: рентний, ціновий, бюджетний¹⁶.

Рівень розвитку організаційно-управлінської метрополійної функції є неоднаковим серед міст-обласних центрів регіону. Абсолютним лідером протягом 2005-2013 рр. є м.Львів. Саме у Львові зосереджено більшість генеральних та почесних консульств як сусідніх держав (19 із 26), так і інших, які відсутні у обласних центрах Західного регіону України, значна кількість політичних партій та громадських організацій. Близькість до кордону з Словачкою та Угорською республіками робить місто Ужгород другим за показником розвитку організаційно-управлінської метрополійної функції, оскільки лише тут зосереджені консульства та візові центри згаданих держав у розрізі Західного регіону України. Аутсайдером за рівнем розвитку організаційно-управлінської метрополійної функції залишається місто Тернопіль (рис.1; 2).

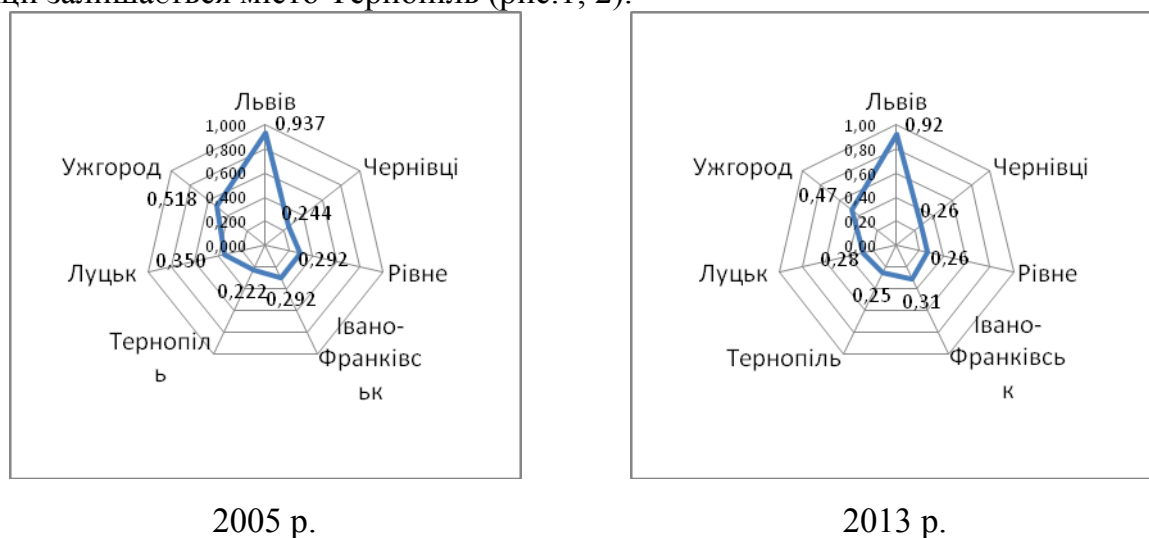

Рис. 1. Інтегральний індекс розвитку організаційно-управлінської метрополійної функції обласних центрів Західного регіону України у 2005 та 2013 рр.

¹⁶ Дружинин А.Г. Метрополизация как доминантная тенденция территориальной организации общества в постсоветский период: универсальные проявления и южно-российская специфика [Электронный ресурс] / Дружинин А.Г. – Режим доступу: http://www.geo-vestnik.psu.ru/files/vest/174_metropolizaciq_kak_dominantnaq_tendenciq.pdf. – 2009. – № 3.

Позиція мм. Тернопіль та Івано-Франківськ у досліджуваній період дещо покращилася за рахунок збільшення у містах кількості політичних партій, громадських організацій та кількості зайнятих державних службовців у сфері управління. Міста Тернопіль та Рівне удвічі поступаються іншим обласним центрам за кількістю проведених зборів, з'їздів, зокрема, такі заходи проводяться тут у 1/5 частини, ніж у м. Ужгород - лідера за цим показником.

Проведене дослідження розвитку організаційно-управлінської метрополійної функції засвідчило, що у таких обласних центрах, як Тернопіль та Івано-Франківськ існує низка проблем у питаннях реалізації функції, оскільки згадані міста не мають жодного генерального чи почесного консульства. Це пояснюється внутрішнім розташуванням міст у відношенні до кордонів держави та виконанням цієї функції обласними центрами суміжних областей Західного регіону України: Львівською, Чернівецькою, Закарпатською та ін. Отже, вище наведені міста нездатні повноцінно виконувати організаційно-управлінську функцію, оскільки на їх території відсутній елемент або група елементів, відповідальних за виконання функції.

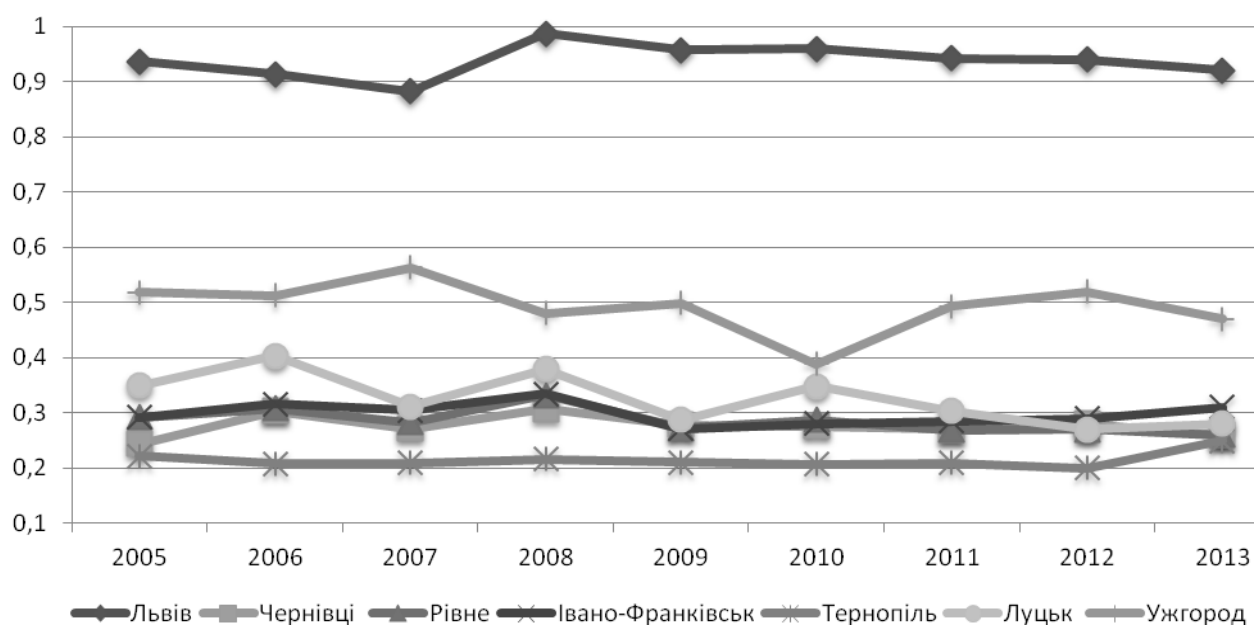

Рис. 2. Інтегральний індекс розвитку організаційно-управлінської метрополійної функції обласних центрів Західного регіону України за 2005-2013 рр.

Процеси світової глобалізації надалі все більше будуть сприяти залученню кадрового та наукового потенціалу обласних центрів (мм. Львова, Ужгорода, Луцька) до нових форм міжнародного співробітництва, відкриттю у них нових представництв транснаціональних корпорацій, що, у свою чергу, підвищуватиме у містах прояви організаційно-управлінської метрополійної функції. Щодо інших обласних центрів Західного регіону України, у яких дана функція отримала менший розвиток, слід зосередитися на створенні передумов для локалізації у містах дипломатичних представництв, міжнародних установ тощо. Формування умов для активізації співпраці метрополійних міст з іншими населеними пунктами Західного регіону України посилюватиме міжмуніципальне співробітництво як всередині держави, так і закордоном.

2.2. Економічна метрополійна функція

Для становлення, функціонування й розвитку метрополії важливе значення має структура економіки, дослідження трансформацій якої є важливим в контексті прогнозування перспектив її розвитку. На сьогоднішній день недостатньо вивченими залишаються питання щодо відповідності структурної трансформації економіки обласних центрів Західного регіону України перспективі розвитку їх як міст з метрополійним потенціалом на національному й регіональному рівнях.

Трансформація суспільно-економічних взаємовідносин під впливом постіндустріалізації суспільства пов'язана з істотними кількісними і якісними структурними змінами виробництва та споживання. Вектор структурної трансформації економіки України задекларований в напрямі розвитку постіндустріального суспільства, що вимагає дослідження динаміки та характеру розвитку (реалізації) економічної метрополійної функції обласних центрів Західного регіону. Адже домінування метрополії в довгостроковому періоді забезпечується випереджаючим розвитком економіки міста шляхом залучення найпередовіших наукових, організаційних та інших досягнень, і можливе в рамках постіндустріального типу господарювання.

Виконання містом метрополійних функцій тісно корелює з сукупністю видів суспільної діяльності, що характерні для структури економіки постіндустріального типу; тобто процес метрополізації тісно пов'язаний із набуттям окремими великими містами певних керівних функцій в управлінні постіндустріальною економікою¹⁷. Тобто існує тісний взаємозв'язок метрополізації і процесу переходу до постіндустріальної стадії розвитку суспільства.

Визначальним фактором трансформації міста в метрополію є домінування структури економіки з переважанням четвертинного та п'ятеринного секторів, тобто зростання частки зайнятості і виробництва у сфері послуг та вищих секторах економіки, які включають: державне управління; інформацію та зв'язок; охорону здоров'я; науку; вищу освіту; туризм; корпоративне управління; фінанси та страхування. Однак важливим є не лише розподіл за перспективними видами діяльності, які є лише результатом інтенсивності структурно-технологічних зрушень в економіці, а й здатність продукування інноваційно-інвестиційного впливу на прилеглу територію, забезпеченість сучасною інфраструктурою та високотехнологічним індустріальним комплексом.

Важливою якістю метрополії є здатність впливати на структуру економіки навколишньої території і транслювати відповідні структурні зміни на економіку всього регіону. Метрополія виступає центром, ядром та ретранслятором трансформаційних процесів. У результаті метрополізації метрополії деформують і себе, і своє ближнє оточення. Тому не лише структура економіки самої метрополії, але і структура економіки, що характерна для території її безпосереднього впливу – метрополійного ареалу, виступає індикатором метрополізації.

Враховуючи вищезазначене, а також розглядаючи обласні центри Західного регіону як міста, що можуть потенційно виконувати окремі метрополійні функції, а м. Львів - набувати статусу регіональної метрополії, проведено аналіз трансформації структури економіки областей Західного регіону України за 2005-2011 рр. у контексті її відповідності до вимог постіндустріального суспільства та метрополізаційних тенденцій (табл.1).

Порівняння тенденцій змін у структурі економіки областей Західного регіону України по ВДВ за видами економічної діяльності та загальних тенденцій постіндустріальної трансформації структури економіки у ЄС та США дозволяє зробити такі висновки (табл.1;2):

¹⁷ Jałowiecki B. Metropolizacja / B. Jałowiecki // Wokół socjologii przestrzeni. – [A. Majer, P. Starosta (red.)]. – Łódź: UE, 2004. – S. 53–62.

Таблиця 1

Трансформація структури економіки областей Західного регіону України за 2005-2011рр.

Область Сектор	Львівська	Чернівецька	Рівненська	Тернопільська	Волинська	Закарпатська	Івано-Франківська
Первинний сектор (1)	Займає найменшу частку в економіці (13,81%). Скоротився на 2,13 в.п.	Скоротився на 1,7 в.п., але все ще займає вагому частку (20,8%)	Питома вага суттєва (19,48%). За досліджуваний період відбулось скорочення на 0,15 в.п.	Займає значну частку економіки - 23,73%. За досліджуваний період скоротився на 1,07 в.п.	Питома вага поступово знижується (на 2,42 в.п. за досліджуваний період)	За досліджуваний період відбулось скорочення на 2,37 в.п.	З 2009 р. демонструє стійку тенденцію до зростання, в перспективі може зайняти найбільшу частку в економіці. Зростання на 3,35 в.п., Частка 24,12%.
Вторинний сектор (2)	Суттєво скоротився за досліджуваний період (на 7,48 в.п.). Займає 17,33%.	За досліджуваний період відбулось скорочення на 4,22 в.п.	Є основою економіки: 27,56%, хоча із тенденцією до зниження (4,37 в.п.)	Відбулось значне скорочення, на 6 в.п., займає не значну частку 14,52%.	Демонструє негативну динаміку (зниження на 3,45 в.п.)	Демонструє негативну динаміку (зниження на 2,73 в.п.)	Відбулось дуже значне скорочення, на 12,85 в.п., проте продовжує займати значну частку 20,51%.
Третинний сектор (3)	Є основою економіки (32,88%) із стабільною тенденцією до зростання (4,75 в.п.)	Динаміка не значна, зростання 0,21 в.п. Займає стабільно найбільшу частку в економіці (28,84%)	Займає значну частку в економіці 24,76%. Незначна негативна тенденція, зниження на 0,52 в.п.	Становить основу господарства - 31,66%, з тенденціями до нарощення - на 4,28 в.п.	Є основою економіки 32,87%, хоча із тенденцією до зниження (на 2,04 в.п.)	Є основою економіки 31,3%, хоча із тенденцією до зниження (на 1,93 в.п.)	Є основою економіки 25,67%. До 2009р. Відмічено стрімке зростання на 7,6 в.п., яке змінилось негативною тенденцією (падіння на 3,33 в.п.) Загальний результат - зростання на 4,27 в.п. за дослід. період
Четвертинний сектор (4)	Займає 16,47%. Демонструє позитивну динаміку (на 4,55 в.п. за досліджуваний період) - різке зростання, яке припинилось в 2009 р.	Займає найменшу питому вагу в господарстві регіону. Зростання на 2,12 в.п. за досліджуваний період.	Займає найменшу питому вагу в господарстві (8,71%). Зростання на 2,91 в.п. за досліджуваний період.	Займає найменшу питому вагу в господарстві 8,64. Зростання на 2,08 в.п. за досліджуваний період.	Відбулось зростання на 4,98 в.п. Частка не значна - 12,5 %.	Займає не значну питому вагу в господарстві 10,52%. Зростання на 3,7 в.п. за досліджуваний період.	Займає найменшу питому вагу в господарстві 10,19. Зростання на 1,72 в.п. за досліджуваний період.
П'ятеринний сектор (5)	Займає значну частку в економіці, хоча і позитивна динаміка змінилась негативною за останній період, що і обумовило зростання всього на 0,31 в.п.	Найбільше зростання серед усіх секторів на 3,59 в.п., та значна частка 24,37 %.	Відбулось зростання на 2,91 в.п. Частка значна - 19,49%.	Відбулось зростання на 0,7 в.п. Частка значна - 21,45%.	Другий за часткою в економіці 19,41%. Тенденція до зростання (на 2,93 в.п.)	Другий за часткою в економіці 21,91%. Тенденція до зростання (на 3,33 в.п.)	Відбулось зростання на 3,51 в.п.

**Частка секторів та зміна структури економіки областей
Західного регіону за 2005- 2011 рр., %***

	2005	2008	2009	2010	2011	Зміна структури, в.п.
Львівська						
Четвертинний сектор	11,92	15,35	16,83	16,64	16,47	4,55
П'ятеринний сектор	19,20	20,83	22,19	21,98	19,50	0,31
Разом	31,12	36,19	39,02	38,62	35,97	4,86
Чернівецька						
Четвертинний сектор	7,91	10,41	10,57	9,46	10,03	2,12
П'ятеринний сектор	20,78	22,47	25,70	26,27	24,37	3,59
Разом	28,69	32,88	36,27	35,72	34,40	5,72
Рівненська						
Четвертинний сектор	6,58	10,24	10,49	8,86	8,71	2,13
П'ятеринний сектор	16,59	18,52	21,07	20,87	19,49	2,91
Разом	23,17	28,75	31,56	29,73	28,21	5,04
Івано-Франківська						
Четвертинний сектор	8,47	12,22	12,67	11,71	10,19	1,72
П'ятеринний сектор	13,72	16,65	19,31	19,48	17,23	3,51
Разом	22,19	28,87	31,98	31,19	27,43	5,24
Тернопільська						
Четвертинний сектор	6,56	8,56	9,22	9,29	8,64	2,08
П'ятеринний сектор	20,75	21,88	23,20	23,93	21,45	0,70
Разом	27,31	30,44	32,41	33,22	30,09	2,78
Волинська						
Четвертинний сектор	7,52	11,51	12,55	12,26	12,50	4,98
П'ятеринний сектор	16,48	18,01	20,21	20,47	19,41	2,93
Разом	24,00	29,52	32,76	32,73	31,91	7,91
Закарпатська						
Четвертинний сектор	6,82	10,89	12,50	11,45	10,52	3,70
П'ятеринний сектор	18,58	20,01	22,95	22,57	21,91	3,33
Разом	25,41	30,90	35,45	34,01	32,43	7,03

*Розраховано за показником ВДВ за видами економічної діяльності.

1. У структурі економіки Західного регіону, первинний сектор зберігає суттєву питому вагу – 18,43 % (наприклад, в національному господарстві США первинний сектор складає 1 %, ЄС – 1,7 %). Впродовж 2009-2011 рр. первинний сектор демонструє зростаючу динаміку у всіх областях Західного регіону (приріст 2,99 в.п.), натомість відбувається його скорочення у ЄС на 0,5 в.п. за період з 2002 по 2011 рр.

2. Тенденції щодо скорочення частки вторинного сектору економічної системи даного регіону близькі з тими, що панують в ЄС і США (падіння на 6,74 в.п. за період дослідження). Третинний сектор безумовно домінує в структурі економічної системи областей Західного регіону України (в середньому складає понад 30%) та характеризується зростанням на 2,14 в.п. за період дослідження. Для прикладу, питома вага третинного сектору в США становить 18%.

3. Четвертинний сектор в структурі економіки Західного регіону України займає найменшу частку – 12,14 %, проти 34,2 % в США та 29 % в ЄС. Проте характерною є зростаюча динаміка цього сектору (на 3,4 в.п.) за період дослідження.

4. П'ятеринний сектор в економічній системі Західного регіону України продемонстрував позитивну динаміку (зростання на 2,16 в.п.).

Отже, якісною вимогою до структури економіки метрополії є переважання та зростаюча тенденція розвитку четвертинного і п'ятеринного секторів, що є свідченням відповідності структури економіки до вимог постіндустріального суспільства, закріплення метрополійного статусу (потенціалу) міст як носіїв послуг вищого порядку. Найвищі перспективи щодо реалізації своїх метрополійних функцій належать Львову, адже найбільшу частку четвертинного і п'ятеринного секторів у структурі економіки має власне Львівська область, що частково пов'язано зі скороченням частки вторинного сектору. Додаткового аналізу потребує з'ясування за рахунок якої технологічної парадигми відбувається це скорочення, адже в постіндустріальній економіці постійно відбувається розвиток високотехнологічних промислових виробництв вторинного сектору, що компенсує падіння його питомої ваги. Проте, основною проблемою, яка характерна для структури економіки всіх областей Західного регіону України, є їх рентоорієнтованість, і, як наслідок висока питома вага третинного сектору. Можливо це короткотермінова ситуативна ренто-орієнтованість сучасної економічної системи, пов'язана з її нестабільністю та структурно-інституційними деформаціями загалом.

Структура економіки як самих метрополій, так і їх метрополійних ареалів, що трансформується в напрямі переходу до постіндустріального суспільства, визначає перспективи реалізації обласними центрами їх економічної метрополійної функції.

Економічна функція пов'язана з концентрацією головних офісів економічно потужних корпорацій і фірм, фінансових інституцій і банків, страхових компаній, фондових бірж, сервісних організацій з надання високоінтелектуальних послуг, ринків; визначається кращими умовами розміщення цих об'єктів для налагодження ділових зв'язків та ступенем освоєння економічного простору метрополії, який оцінюється такими показниками: концентрація фінансового та інвестиційного потенціалу, власності і домінантних власників, диверсифікованість видів економічної діяльності, ефективність використання ресурсів, ступінь завантаженості комунікаційних ліній, виробничої інфраструктури, наявність центроорієнтованих вертикальних і горизонтальних економічних зв'язків, концентрація виробничих та збутових підприємств, ступінь розвиненості технологій та техніки, операційної діяльності, насиченість різноманітними конфігураціями і циклами економічних взаємодій, сприятливістю інвестиційного клімату і бізнес-середовища та ін.¹⁸

Присутність організацій з надання високоінтелектуальних (наукових) послуг, зокрема в сфері юридичного та податкового консультування та управлінського консалтингу, аудиту, аутсорсингу, рейтингових агентств і т.д., є головним чинником не лише реалізації метрополійного потенціалу та функціональних впливів центрального осередку на оточуючий його простір, але й економічного розвитку загалом. Економічна функція міста-метрополії в значній мірі реалізується через зосередження у ньому банків та інших фінансових інституцій, які забезпечують капіталом економічну систему, національні і міжнародні грошові перекази,

¹⁸ Мельник М.І. Роль метрополізації в організації економічного простору: функціональний аспект / М.І. Мельник // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Метрополійні функції обласних центрів Західного регіону: зб. наук. пр. / НАН України. Ін-т регіональних досліджень; редкол.: В.С. Кравців (відп. ред.). – Львів, 2013. – Вип. 2 (100). – 2013. – С.3-15.

підтримують інтеграцію національних економік у світову¹⁹.

Для розрахунку інтегральних індексів розвитку економічної метрополійної функції обласних центрів було обґрунтовано систему оціночних показників, що характеризують як масштаб, так і концентрацію економічних явищ, які були стандартизовані відносно еталонного значення та синтезовані в інтегральні показники (табл. 3).

Проведений аналіз підтвердив статус м. Львова як регіональної метрополії, яка має вищий за інші міста Західного регіону метрополійний потенціал в економічній сфері. Адже рівень розвитку економічної функції м. Львова в середньому більш як у два рази вищий за інші міста.

Таблиця 3

**Інтегральні індекси розвитку економічної метрополійної функції
обласних центрів Західного регіону за 2004-2013 рр.**

Рік	місто індекс	Львів	Чернівці	Рівне	Івано- Франківськ	Тернопіль	Луцьк	Ужгород
2004	масштаб	0,8	0,408	0,343	0,503	0,353	0,221	0,212
	концентрація	0,586	0,599	0,518	0,745	0,564	0,437	0,541
2005	масштаб	0,844	0,350	0,330	0,439	0,379	0,294	0,219
	концентрація	0,602	0,531	0,529	0,667	0,574	0,551	0,618
2006	масштаб	0,845	0,375	0,364	0,421	0,335	0,335	0,22
	концентрація	0,556	0,567	0,547	0,678	0,546	0,593	0,582
2007	масштаб	0,875	0,363	0,238	0,333	0,261	0,246	0,208
	концентрація	0,686	0,521	0,462	0,587	0,424	0,548	0,497
2008	масштаб	0,850	0,352	0,282	0,357	0,261	0,258	0,204
	концентрація	0,694	0,530	0,463	0,627	0,471	0,517	0,474
2009	масштаб	0,858	0,321	0,288	0,387	0,275	0,217	0,207
	концентрація	0,716	0,509	0,495	0,650	0,476	0,458	0,534
2010	масштаб	0,855	0,352	0,333	0,318	0,255	0,251	0,228
	концентрація	0,797	0,628	0,633	0,661	0,558	0,595	0,619
2011	масштаб	0,870	0,348	0,296	0,338	0,242	0,247	0,207
	концентрація	0,794	0,520	0,522	0,607	0,434	0,479	0,482
2012	масштаб	0,912	0,393	0,339	0,401	0,354	0,362	0,246
	концентрація	0,767	0,535	0,513	0,649	0,512	0,572	0,490
2013	масштаб	0,783	0,406	0,241	0,362	0,269	0,235	0,174
	концентрація	0,761	0,687	0,623	0,770	0,598	0,640	0,655

Інтегральні індекси, як масштабу, так і концентрації розвитку економічної функції, найвищі у м. Львові, оскільки місто є лідером за показниками, що характеризують розвиток четвертинного (сервісного) сектору економіки і постіндустріального суспільства, що підтверджує та підвищує його метрополійний потенціал. Зокрема, по Львову обсяги реалізованих послуг та експорт послуг дорівнюють загальній їх величині за іншими 6-ма

¹⁹ Мельник М.І. Роль метрополізації в організації економічного простору: функціональний аспект / М.І. Мельник // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Метрополійні функції обласних центрів Західного регіону: зб. наук. пр. / НАН України. Ін-т регіональних досліджень; редкол.: В.С. Кравців (відп. ред.). – Львів, 2013. – Вип. 2 (100). – 2013. – С.3-15.

обласними центрами Західного регіону України. Найпомітнішим є лідерство Львова у галузях, що характеризують постіндустріальний розвиток, – інформаційних технологіях. Зокрема, у Львові надають у 3,85 рази більше послуг у сфері інформатизації, ремонту і технічного обслуговування офісної та електронно-обчислювальної техніки й іншої діяльності у сфері інформатизації, ніж у 6 інших обласних центрах разом – на суму 425 914,7 тис. грн. проти 110 435,1 тис. грн. За обсягом послуг наданих у сфері рекламної діяльності Львів випереджає сумарні показники 6-и інших обласних центрів Західного регіону в 3 рази, за обсягом послуг у сфері інжинірингу, геології та геодезії – у 1,2 рази, за товарооборотом ресторанного господарства – у 1,8 рази. Крім того, серед обласних центрів Західного регіону України, найвища концентрація видів економічної діяльності, які характерні для четвертинного сектору економіки та постіндустріального суспільства, також у Львові.

Високий рівень розвитку економічної метрополійної функції м. Львова пов'язаний з вищою у Західному регіоні концентрацією головних офісів економічно потужних корпорацій і фірм, фінансових інституцій і банків, страхових компаній, фондових бірж, сервісних організацій з надання високоінтелектуальних послуг, що визначається кращими умовами розміщення цих об'єктів для налагодження ділових зв'язків і ступенем освоєння економічного простору метрополії.

Підсумовуючи зазначене, слід відзначити, що перспективи нарощення метрополійного потенціалу великих міст, як центрів креативної, інноваційної та конкурентної економічної діяльності, пов'язані з розширенням внутрішньорегіональних, міжрегіональних і міжнародних зв'язків, активізацією міжмуніципального співробітництва, просторовою оптимізацією економічних кластерів, формуванням інституційного середовища для стимулювання ендегенних чинників розвитку, тобто ефективного використання внутрішнього потенціалу зростання. В перспективі для формування моделі поліцентричного просторового розвитку регіону, тобто комплексного підвищення економічного потенціалу як міст-метрополісів, так й інших осередків економічної активності (наприклад, міст нижчого рангу), доцільним є розосередження ділової активності в просторі шляхом винесення частини підприємств за межі території міст-метрополісів та формування на їх околицях промислових зон. А вивільнені території міст-метрополісів мають використовуватись переважно для будівництва нових об'єктів четвертинного сектору, бізнес-інфраструктури та підприємств п'ятого і шостого технологічних укладів. Це частково вирішить проблему асиметрії у соціально-економічному розвитку в просторовому аспекті.

2.3. Інноваційно-креативна метрополійна функція

В умовах знаннєвої економіки соціально-економічний розвиток регіонів тісно пов'язаний із впровадженням інновацій, підвищенням освітнього рівня населення та розвитком науки. Інноваційно-креативна метрополійна функція виявляється у безпосередньому створенні нових знань, технологій і техніки та їхньому поширенні у конкретних просторово-часових координатах (рис.3). Завдяки високому технологічному і науково-освітньому потенціалу та комунікації з іншими просторовими утвореннями (метрополісами, агломераціями, регіонами та ін.), які є носіями передового інноваційного досвіду, метрополіси стають територіальними центрами продукування суспільних інновацій²⁰. Вони відіграють визначальну роль у впровадженні інновацій у суспільну

²⁰ Підгрушний Г. Міста-метрополіси як новітня форма територіальної організації суспільства / Г. Підгрушний, О. Денисенко // Досвід та перспективи розвитку міст України. Збірник наукових праць. – 2010. – № 18. – С. 65-78.

практику завдяки володінню значними фінансовими, технологічними, організаційними ресурсами, а також загальній спрямованості метрополійного середовища на впровадження нововведень та «виштовхування» застарілих видів діяльності за рахунок розвиненого конкурентного середовища. Це потужні ареали найвищої концентрації трудового потенціалу, який через соціальний капітал виражається в кількісно-якісному продукуванні нових знань та технологій.

Об'єктами, які найбільшою мірою виражають ефективність розвитку інноваційно-креативної функції, є науково-дослідні і проектно-конструкторські установи, провідні вищі навчальні заклади, інноваційні та технологічні парки, а також підприємницькі структури, що здебільшого є замовниками та осередками впровадження інновацій. Зазначимо, що ці об'єкти не лише пов'язані з генеруванням суто технологічних інновацій, а й, завдяки високоякісній освіті, професійним та виробничо-технологічним зв'язкам, впливають на продукування суспільних нововведень загалом.

Рис. 3. Концептуальна модель розвитку інноваційно-креативної метрополійної функції

Проведене дослідження інноваційно-креативної метрополійної функцій на основі системи показників (Додаток 1) засвідчило нерівномірність розвитку функції в обласних центрах Західного регіону України.

Результати дослідження (рис.4) засвідчують, що лідером за інтегральним показником розвитку інноваційно-креативної метрополійної функції є м. Львів (0,921). На другому місці розташувалось м. Івано-Франківськ (0,716), а найнижчі показники індексу розвитку інноваційно-креативної метрополійної функції притаманні таким містам, як Ужгород (0,399) та Чернівці (0,453).

У динаміці десяти років (2004-2013 рр.) м. Львів підвищує власний метрополійний потенціал в контексті розвитку інноваційно-креативної метрополійної функції (рис.5). Як бачимо з графіка, Львів в усі роки залишався лідером, і лише зміцнив своє лідерство в останні три роки аналізованого періоду.

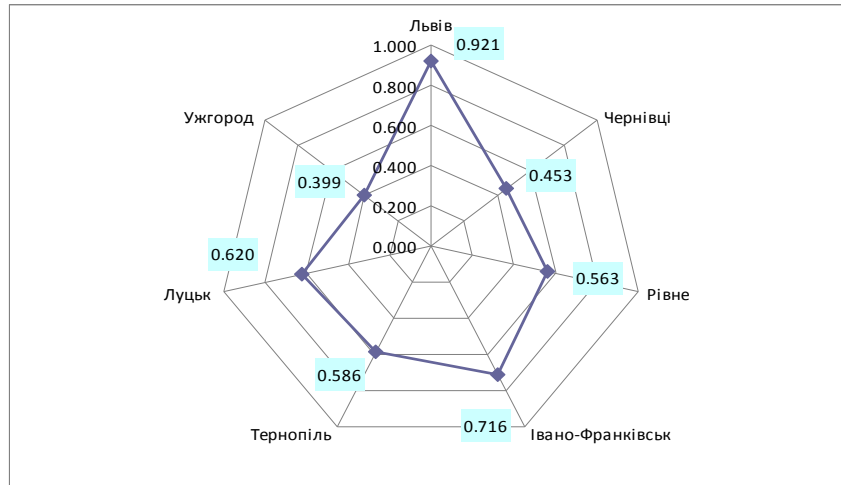

Рис. 4. Інтегральний індекс розвитку інноваційно-креативної метрополійної функції обласних центрів Західного регіону в 2013 р.

Зниження метрополійного потенціалу в інноваційно-креативній сфері інших обласних центрів, особливо у період 2007-2009 рр., пояснюється впливом глобальної фінансової кризи, внаслідок якої істотно знизились обсяги фінансування інновацій, освіти, науки, тощо.

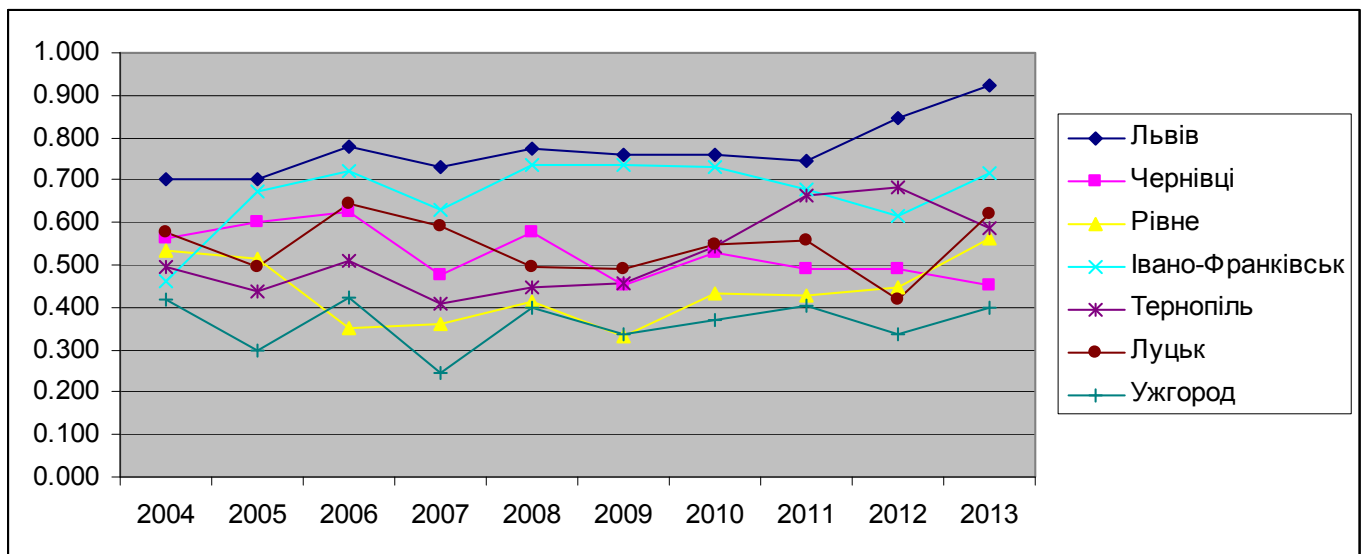

Рис. 5. Інтегральний індекс розвитку інноваційно-креативної метрополійної функції обласних центрів Західного регіону за 2004-2013 рр.

Необхідною умовою розвитку метрополійної функції міста слід вважати її поширення на прилеглій території. Ідеальною формою прояву певної функції у територіальному контексті є її затухаючий характер – з більшою концентрацією від ядра, з послабленням дії на периферії, із збільшенням відстані від регіонального центру. Метрополійна функція може проявляти свій вплив на прилеглі території шляхом утворення ядер розвитку, ареалів інноваційної активності II ієрархічного рівня у місцях найбільшого зосередження в регіоні. Ареали II ієрархічного рівня, в свою чергу, проектуватимуть відображення метрополійної функції (у тому числі зі своїми можливими змінами функції) на прилеглу територію. Такий принцип подібності може широко використовуватись для підсилення передачі знань та технологій в регіони з набуттям ними власних специфічних регіональних ознак. В той же час прослідкувати просторовий ефект поширення метрополійних функцій не завжди легко. Суттєві труднощі у даному аспекті зустрічаються у випадку інноваційно-креативної метрополійної функції, оскільки просторовий ефект поширення такої метрополійної функції на прилеглі території пов'язаний із необхідністю ідентифікації джерел поширення знань та технологій в регіоні.

Для аналізу просторового поширення інноваційно-креативної метрополійної функції нами був використаний показник кількості промислових підприємств, що займалися інноваційною діяльністю у 2013 р. у Львівській області (рис. 6).

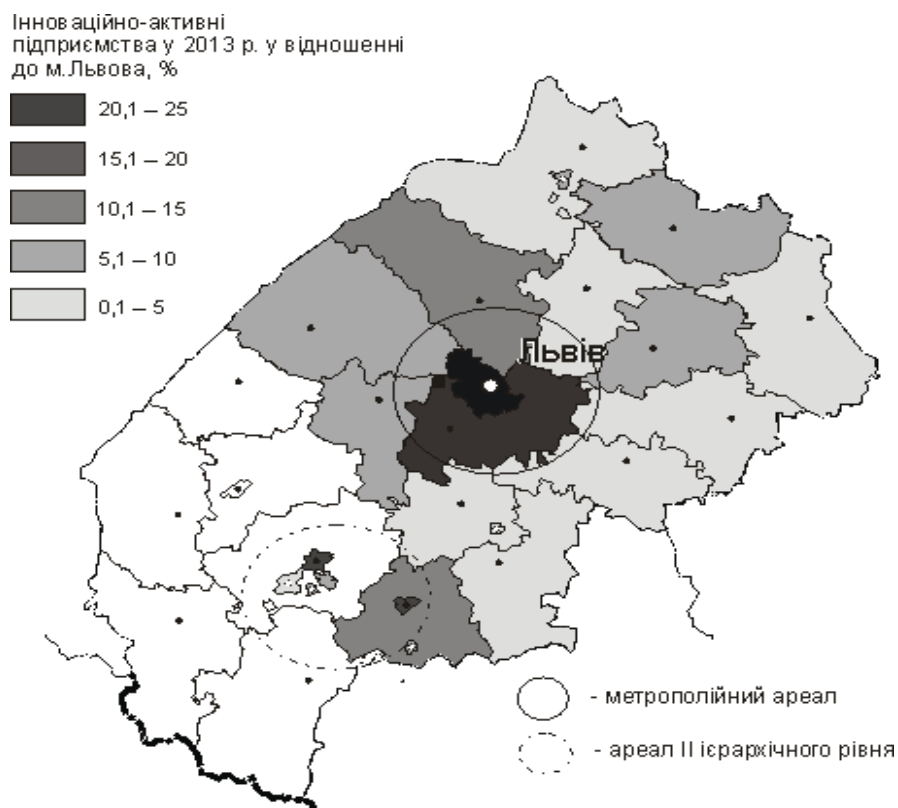

Рис. 6. Поширення в просторі інноваційно-креативної метрополійної функції на прикладі ролі інноваційно-активних промислових підприємств у Львівській області у 2013 р.

Як бачимо з рис. 6, кількість інноваційно активних підприємств у Львівській області зменшується по мірі віддаленості від центру – метрополії, з яскраво вираженим затуханням на

півдні області. Це засвідчує роль м. Львова як метрополійного центру, що поширює свою інноваційно-креативну метрополійну функцію на прилеглу територію. В той же час, в таких містах, як мм. Дрогобич, Стрий, Трускавець спостерігається збільшення концентрації підприємств, що займалися інноваціями, в порівнянні з їх прилеглою територією у вигляді районів; тобто в цьому місці можлива концентрація розвитку інноваційно-креативної функції з утворенням відображення, тобто повторення поширення функції вже від регіонального центру на прилеглу територію. Підсилення цього ефекту позитивно вплинуло б на збільшення кількості підприємств, що впроваджують інновації на території, де поширення даної функції від м. Львова утруднене через територіальну віддаленість чи інші негативні фактори.

У сучасних умовах м. Львів залишається центром дистанційної освіти в регіоні, осередком науки та створення інновацій. Місто є яскраво вираженим лідером за кількістю промислових підприємств, що впроваджували інновації, створювали інноваційний продукт та реалізовували інноваційну продукцію. Показники питомої ваги інноваційно активних підприємств м. Львова у загальній кількості промислових підприємств чітко корелюються з загальнообласними значеннями, і складала на початок 2013 р. як в області, так і у місті більше 13%. У м. Львові була зосереджена третина інноваційно активних підприємств області та реалізовано 65% загальнообласного значення інноваційної продукції. Такі статистичні дані засвідчують, що впровадження інновацій у Львівській області основним чином відбувається саме в обласному центрі, де у подальшому майже завжди інноваційний продукт використовується та споживається.

Вагомим індикатором розвитку інноваційно-креативної метрополійної функції є також рівень розвитку сфери інформаційних технологій. Згідно зі Стратегією економічного розвитку Львова до 2025 року передбачається, що основними галузями економіки міста мають стати туризм та інформаційні технології. Компанія KPMG, одна з найвідоміших міжнародних аудиторських компаній, внесла м. Львів у список 30 міст світу з найбільшим потенціалом розвитку інформаційних технологій. Серед найбільших ІТ-компаній Львова можна виділити SoftServe, Intellias, ELEKS, Lohika, GlobalLogic, які об'єднані у потужний ІТ-кластер. Зазначені компанії набирають на роботу спеціалістів з міста, регіону та сусідніх областей, а також створюють власні навчальні центри та формують потужний осередок розвитку інформаційних технологій усього Західного регіону України.

Отже, інноваційно-креативна метрополійна функція у розрізі обласних центрів Західного регіону України найбільше виражена у м. Львові внаслідок найвищої концентрації та реалізації у місті потенціалу освіти, науки, інновацій та розвитку сфери ІТ. Метрополійний ареал поширення даної функції сягає далеко за межами передмість Львова та області, що яскраво виражається у активних потоках студентів і спеціалістів з інших регіонів та поширення в них інновації. Контроль цього процесу та підсилення позитивного впливу поширення знань та інновацій у райони області, інші (у першу чергу сусідні) регіони дозволили б сформувати навколо міста територіальні комплекси, що сприяли б вирівнюванню соціально-економічного розвитку Львівської області та Західного регіону України загалом.

На основі проведеного дослідження можна сформулювати наступні пропозиції щодо гармонійного розвитку інноваційно-креативної метрополійної функції обласних центрів Західного регіону як регіональних центрів створення та впровадження інновацій:

- підвищити роль та привабливість обласних центрів як метрополійних ядер регіону, в яких відбувається концентрація освітнього, наукового та інноваційно-креативного потенціалу з подальшим поширенням на прилеглу територію;
- підтримка інноваційної діяльності в таких центрах, створення умов для генерації інновацій на всіх рівнях з оберненим зв'язком в регіонах;

- налагодження державно-приватного партнерства для організації трансферу знань, впровадження інновацій, взаємодії освіти, науки та бізнесу та кращому поширенню метрополійних функцій в регіоні;
- рівномірне та збалансоване поширення метрополійних функцій з міста в регіон з метою забезпечення максимального прискорення соціально-економічного розвитку регіону;
- створити нові регіональні центри розвитку метрополійної функції великих міст Західного регіону для рівномірного їх поширення і зниження диспропорцій в просторовому вимірі.

2.4. Культурна метрополійна функція

Дослідження розвитку та реалізації метрополійної функції міст у сфері культури вимагає з'ясування суті і змістовного наповнення базових понять та категорій культури, а саме, визначення культурної функції міста, набору суб'єктів і діяльності у сфері культури, що репрезентує місто як осередок формування та реалізації метрополійної функції тощо. Насамперед, для розуміння та напрацювання методичного підходу до оцінки метрополійної функції необхідно зазначити, що функція міста – це своєрідний сенс його існування, культурна функція міста – діяльність, що забезпечує формування та розширене відтворення культурних ресурсів для населення міста, а метрополійна функція у сфері культури – діяльність та роль сфери культури міста-метрополії, що чинить вплив на прилеглі метрополійні території та регіони вищого ієрархічного порядку.

Культурна метрополійна функція визначається духовно-історичними та культурно-мистецькими зв'язками людей з певним містом, а також роллю цих міст у становленні міст та регіонів вищого ієрархічного порядку. Ці зв'язки виявляються на підсвідомо-асоціативному рівні, коли те чи інше місто сприймається як духовний і суспільно-політичний центр²¹. Культурна функція міст відповідає тому, що називають четвертинним видом діяльності, на відміну від третинних²², а міста, що реалізують культурну функцію (міста-релігійні центри, університетські міста, міста літературні та художні центри, міста-музеї, міста фестивалів та конгресів) здійснюють культурну опіку та духовний вплив на прилеглі та більш віддалені території.

Місто з часу свого виникнення і просторового формування є елементом розселення і одночасно джерелом розповсюдження специфічного міського зразка і способу життєдіяльності у позаміське середовище, у сферу традиційної національної народної культури, а у контексті міста і культури доцільно звертати увагу на культурне значення простору, на аспекти споживання і освоєння простору у контексті цінностей міських мешканців і решти членів цього суспільства²³.

Методологічну базу дослідження метрополійної функції у сфері культури повинні складати суб'єкти культури та, власне, діяльність у сфері культури. Зокрема, суб'єктами є заклади культури, а саме: театри, філармонії, організації телебачення та радіомовлення, демонстратори фільмів, видавництва, музеї, бібліотеки, клубні заклади тощо, діяльність яких (творча, господарська, наукова, бібліотечна, інформаційна, музейна, освітня, культурно-

²¹ Підгрушний Г. Міста-метрополіси як новітня форма територіальної організації суспільства / Г. Підгрушний, О. Денисенко // Досвід та перспективи розвитку міст України : зб. наукових праць. – 2010. – № 18. – С. 65 – 77, с.71.

²² Очерки по географии городов / Жаклин Боже-Гарнье, Жорж Шабо.- Москва: Издательство «Прогресс», 1963.- 425 с., с.160.

²³ Посацький Б.С. Простір міста і міська культура (на зламі XX-XXI ст.): Монографія. - Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2007. - 208с., с.37,40.

дозвілле, розважальна) спрямована на створення умов для задоволення культурних потреб громадян, забезпечення розвитку творчості людини, збирання, збереження, використання і поширення інформації про матеріальні та духовні культурні цінності, наукові розробки, а також на забезпечення цілісності культурного простору країни, доступності національного культурного надбання, дотримання прав громадян у сфері культури²⁴. До організаційної сфери культури відносять окрім закладів культури також управлінські установи, заклади, що готують спеціалістів, проектні та науково-дослідні установи²⁵.

Важливим критерієм аналізу метрополійних функцій є принцип гармонізації, що передбачає як відповідність об'єктів аналізу за кожною з функцій міжнародним відповідниками, так і можливість уніфікації об'єктів аналізу в межах національного статистичного простору. Беручи до уваги, що КВЕД на даний час є єдиним статистичним інструментом для впорядкування економічної інформації в країні, методологічно доречним є розгляд об'єктів аналізу метрополійних функцій з точки зору їх представлення та класифікації за видом економічної діяльності. Рівнозначно, вибір показників для кількісного аналізу стану та перспектив розвитку метрополійних функцій міст слід здійснювати на основі існуючих національних статистичних спостережень у відповідних функціональних просторах.

У відповідності до міжнародного стандарту системи статистики культури галузі культури складають систему пов'язаних з культурою видів економічної діяльності, що згруповані у такі групи, як: культурна та природна спадщина (в тому числі діяльність музеїв); вистави та святкування (в т.ч. виконавська, театральна діяльність); книги та преса; бібліотечна справа; аудіовізуальні та інтерактивні засоби (теле- та радіомовлення).

З огляду на те, що феномен культури у цивілізаційному вимірі не обмежується лише діяльністю у сфері акумуляції, збереження, використання та поширення соціального досвіду щодо задоволення культурних потреб громадян, але функціонально поширюється на сферу духовності, формування індивідуальної та громадянської свідомості, правомірно вважаємо за доцільне включати у перелік об'єктів та системи індикаторів дослідження стану та перспектив розвитку культурної метрополійної функції також діяльність громадських організацій, в тому числі релігійних. Окрім індикаторів концентрації та діяльності закладів, що надають послуги у сфері культури слід брати до уваги також спеціальні якісні індикатори реалізації метрополійної функції, що уможливило дослідження умовного радіусу впливу метрополійної функції на прилеглі території та у глобальному масштабі.

Таким чином, методологічну базу дослідження метрополійної функції у сфері культури повинен складати суб'єктно-діяльнісний підхід, що передбачає аналіз метрополійної функції з точки зору індикаторів концентрації функції, а саме, до уваги аналізу слід брати кількість та щільність локалізації культурних інституцій) та індикаторів діяльності (реалізації функції, зокрема, охоплення та доступності відповідних послуг споживачам). Зокрема, обрахунок та порівняння інтегрального показника розвитку культурної метрополійної функції семи обласних центрів Західного регіону України було здійснено на основі показників, наведених у Додатку 1.

Динаміка значень інтегрального показника розвитку культурної метрополійної функції обласних центрів Західного регіону України за період з 2004-2013 рр. підтвердила метрополійний статус м. Львова у сфері культури у Західному регіоні (рис.7). Інтегральний

²⁴ Наказ Державного комітету статистики України від 23.12.2011 № 371 «Методологічні положення зі статистики культури», Київ 2011.

²⁵ Ситар Л.І. Стратегічні орієнтири і напрями розвитку інфраструктури сфери культури: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. економ. наук: спец. 08.00.07 «Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика» / Л.І. Ситар.- Львів, 2012. – 20 с.

показник розвитку культурної метрополійної функції м. Львова за досліджуваний період коливався від мінімального значення 0,856 (у 2004 та 2006 рр.) до максимального значення (0,934) у 2007 р. У 2013 р. даний показник становив 0,930, що було майже втричі більше за середнє значення показників інших шести обласних центрів. Максимальне наближення показника розвитку культурної метрополійної функції м. Львова до 1 свідчить, що обласний центр за вибраною групою показників аналізу серед обласних центрів Західного регіону України найбільш повно використовує власний метрополійний потенціал у сфері культури.

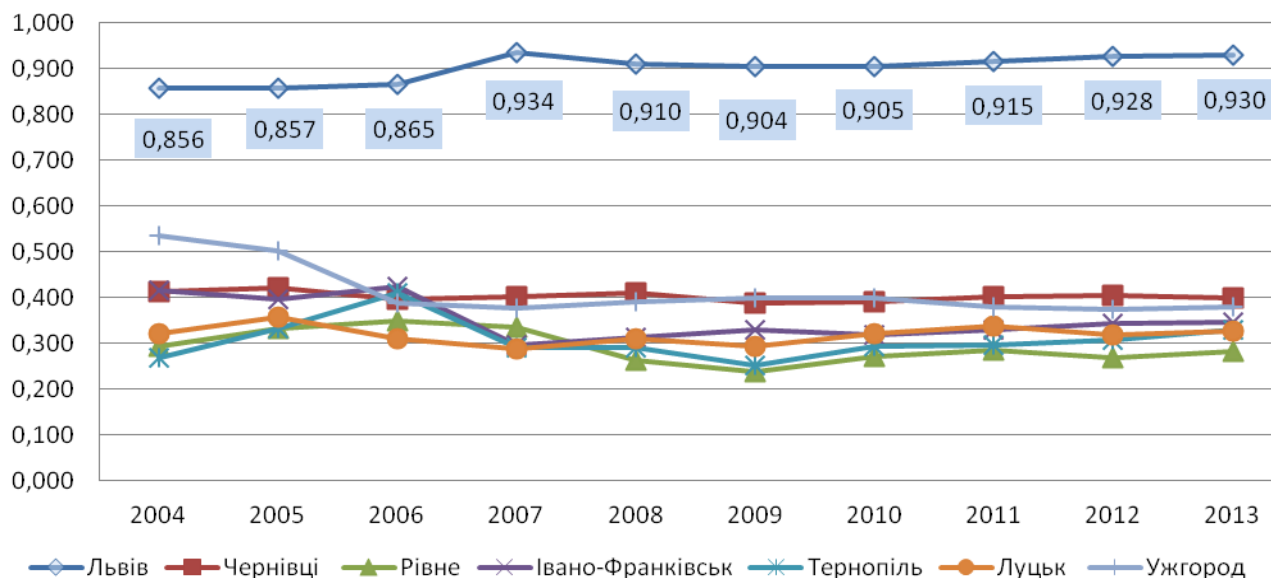

Рис.7. Інтегральний індекс розвитку культурної метрополійної функції обласних центрів Західного регіону України за 2004-2013 рр.

Аналіз діапазону значень інтегрального показника розвитку культурної метрополійної функції за іншими обласними центрами Західного регіону дозволив встановити їх істотне відставання від беззаперечного лідера. Інтегральний показник розвитку функції у сфері культури досягав максимального значення 0,535 у м. Ужгорода у 2004 р. та мінімального значення 0,210 у м. Рівне у 2012 р. Для більшості обласних центрів до 2009 р. спостерігалась спадна тенденція у динаміці інтегрального показника розвитку метрополійної функції у сфері культури, яка лише з 2009-2010 рр. набула зростаючого характеру. Станом на 2013 р. серед обласних центрів Західного регіону, які за значеннями інтегрального показника розвитку культурної метрополійної функції найбільше наближались до м. Львова, були мм.Чернівці, Ужгород та Івано-Франківськ.

Найвищі рівні значень інтегрального показника розвитку культурної метрополійної функцій за період 2004-2013 рр. у м. Львові забезпечуються рядом конкурентних переваг, якими володіє місто у даному функціональному просторі.

Простір міста Львова, як історичного центру державотворчих процесів та перехрестя культур та народів, характеризується щільними духовно-історичними та культурно-мистецькими зв'язками, що обумовлюються зосередженням у ньому багатьох релігійних святинь, культурно-мистецьких закладів (будинки опери, театри, галереї, музеї світового рівня) та проведенням вагомих суспільні події та акцій (конгреси, фестивалі тощо). У місті впродовж цілого року проходять понад 100 фестивалів та мистецьких заходів, функціонують

13 музеїв, 20 арт-галерей, 8 професійних театрів, більше сотні храмів різних конфесій. Музейна діяльність у місті Львові й області характеризується одними із найвищих показників диверсифікованості в Україні: кількість відділів і відокремлених підрозділів музейного показу 25-ти музеїв Львівщини складала 109 одиниць, поступаючись за даним показником лише м. Києву (287) та АР Крим (117)²⁶.

Багата історична спадщина та вагомі надбання сучасності, безсумнівно, обумовлюють метрополійний статус міста Львова у сфері культури. Завдяки функціонуванню у місті численних музеїв, театрів, мистецьких галерей, виставок, видавництв, а також підтримці та промоції національних, фестивальних, літературних, мистецьких традицій, на даний час місто Львів є одним із національних лідерів на шляху розвитку локальної самоідентифікації та глобальної впізнаваності. Місто є одночасно як зручним для життя містян, так і привабливим для творчих і креативних людей з інших регіонів країни та з-за кордону. У сучасних непростих, з точки зору соціально-політичного та економічного становища країни, умовах, першочерговим завданням має бути використання існуючих переваг та можливостей міста для забезпечення його власного розвитку та трансляції еталонних метрополійних зразків соціального досвіду у сфері культури у систему новітніх соціально-економічних реалій постіндустріальної епохи України і світу.

Розвиток культурного простору Львова не лише як чинника ідентифікації міста, але і його економічного зростання, потребує зусиль пізнавально-регуляторного характеру, що лежать у площині пошуку нових підходів до управління об'єктами культури, стратегічного планування розвитку культурного потенціалу міста, подолання метрополізаційних викликів, інтенсифікації процесів споживання і розширеного креативного відтворення культурного продукту населенням міста-метрополії та його метрополійного ареалу.

2.5. Туристично-репрезентативна метрополійна функція

Поява новітніх методів культурної репрезентації та промоції культури, розвиток субкультур у дедалі більш атомізованому культурному просторі та поширення новітніх просторових форм організації суспільного простору (як от торгово-розважальні центри, приватні гостинні двори тощо), вимагає розгляду у площині питань реалізації метрополійних функцій також діяльності суб'єктів туристично-репрезентативної сфери, як от мистецьких галерей, організовування конгресів, фестивалів, а також функціонування готелів, ресторанів та подібних засобів тимчасового розміщування і харчування, що часто стають ініціаторами та репрезентантами певних культурних феноменів (наприклад, кав'ярні у Львові, чи традиційні кухні, що приваблюють відвідувачів з інших міст).

Зокрема, посиленню туристично-репрезентативної метрополійної функції міста-метрополії сприяє активна виставкова діяльність, регулярне проведення визначних та суспільно значимих зустрічей національного та міжнародного рівня (форуми, конгреси, номінації, конференції, прес-конференції, брифінги, круглі столи тощо). Результативне функціонування таких інституцій сприяє інтенсифікації інформаційних потоків в межах впливу метрополії та периферійних щодо метрополії просторах.

Дослідження та оцінку туристично-репрезентативної метрополійної функції слід проводити за абсолютними та відносними показниками явищ та процесів, що складають змістовну сутність туристично-репрезентативного простору міста-метрополії, а саме

²⁶ Заклади культури, мистецтва, фізкультури та спорту України у 2012 році [стат. бюлетень] / Державна служба статистики України.-Київ, 2013.- 94 с.

формують мережу його суб'єктно - об'єктних взаємодій та інформаційних потоків (серед аналітичних блоків-показників оцінки туристично-репрезентативної метрополійної функції можна виділити такі, як друковані засоби масової інформації та книговидання; організація телемовлення та радіомовлення; виставкова діяльність; готелі та аналогічні засоби розміщування; туристичні потоки; брендинг міста тощо).

Беручи до уваги наявну статистичну базу дослідження, оцінка інтегрального показника розвитку туристично-репрезентативної метрополійної функції проводилась на основі показників, наведених у Додатку 1. Аналіз показників туристичних потоків обласних центрів здійснювався на основі статистичних показників обласного рівня у зв'язку із їх високою репрезентативністю та відсутністю у національних статичних спостереженнях відповідних динамічних показників у розрізі міст (районів) впродовж досліджуваного періоду.

Аналіз динаміки значень інтегрального показника розвитку туристично-репрезентативної метрополійної функції обласних центрів Західного регіону України за період 2004-2013 рр. також підтвердив лідируючі позиції м. Львова у регіоні (рис. 8).

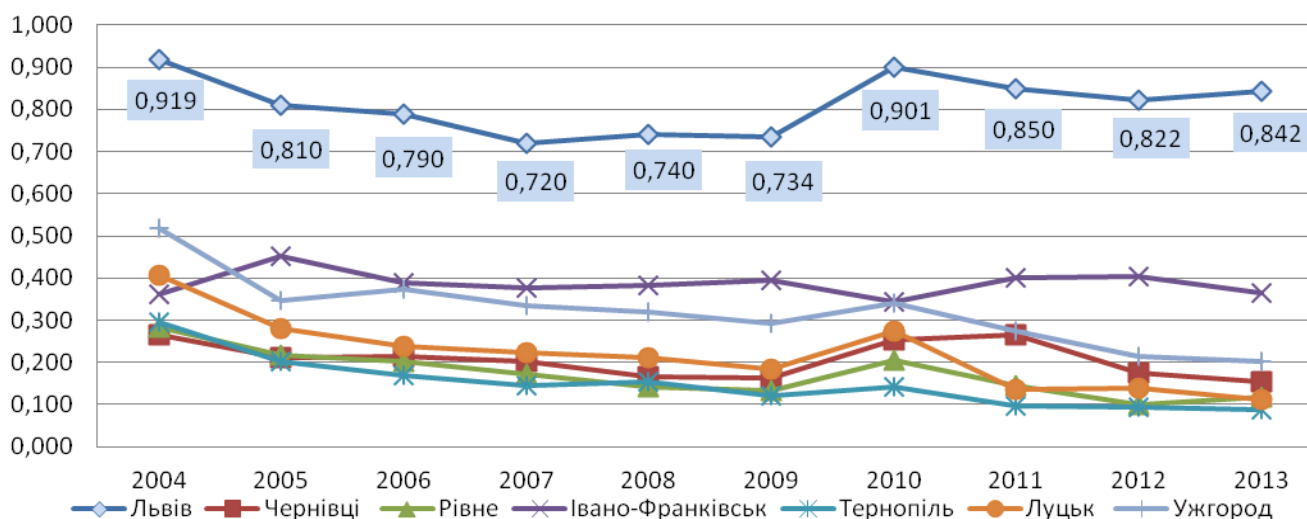

Рис.8. Інтегральний індекс розвитку туристично-репрезентативної метрополійної функції обласних центрів Західного регіону України за 2004-2013 рр.

За досліджуваний період інтегральний показник розвитку туристично-репрезентативної метрополійної функції м. Львова коливався в межах 0,919-0,842 із максимальним значенням у 2004 р. (0,919) та мінімальним значенням у 2007 р. (0,720). Незважаючи на дві фази спадання за період 2004-2009 рр. (0,919–0,734) та період 2010-2013 рр. (0,901-0,842), м. Львів більш як удвічі випереджав усі інші обласні центри Західного регіону за інтегральним показником розвитку туристично-репрезентативної метрополійної функції, а отже, характеризувався вищим потенціалом її використання.

Динаміка інтегральних показників розвитку туристично-репрезентативної метрополійної функції за 2004-2013 рр. дозволила виділити окрім лідера за даною групою показників аналізу також два потенційно наближених до нього міста, а саме, мм. Івано-Франківськ та Ужгород. До 2010 р. тенденція зміни інтегрального показника розвитку туристично-репрезентативної метрополійної функції даних міст носила спадний характер та коливалась в межах 0,362-0,344 (м. Івано-Франківськ) та 0,517- 0,540. (м. Ужгород), однак майже вдвічі перевищувала рівень розвитку туристично-репрезентативної метрополійної

функції за групою 4–ох інших обласних центрів (м. Луцьк, Тернопіль, Рівне, Чернівці).

Зниження значення інтегрального показника розвитку туристично-репрезентативної метрополійної функції з 0,340 у 2010 р. до 0,202 у 2013 р. (м. Ужгород) та відповідне зростання аналогічного показника з 0,344 до 0,366 (м. Івано-Франківськ) істотно розширило розрив між групою обласних міст-аутсайдерів (м. Чернівці, Рівне, Тернопіль, Луцьк) та міста, найбільш наближеного до лідируючих позицій за використанням метрополійного потенціалу туристично-репрезентативної діяльності, – м. Івано-Франківська.

Найвищі рівні значень інтегрального показника розвитку туристично-репрезентативної метрополійної функції за період 2004-2013 рр. у м. Львові забезпечуються рядом конкурентних переваг, якими володіє місто у даному функціональному просторі.

Місто Львів, як історичний центр книгодрукування, завдяки збереженню видавничих традицій та промоції книгочитання, є традиційним центром видавничої діяльності в регіональному (обласному) зрізі та має істотні передумови для посідання лідируючих позицій у міжрегіональній градації (у розрізі областей Західного регіону). У Львові функціонує єдиний у державі вищий навчальний заклад, що здійснює підготовку молодих спеціалістів для поліграфії і видавничої справи – Українська академія друкарства. У Львівській області стабільно виходять друком понад двісті друківаних засобів масової інформації із загальнодержавною, регіональною та місцевою сферами розповсюдження. Відповідно до офіційних статистичних даних Книжкової палати України за 2012 рік, на Львівську область припадала п'ята частина тиражу газет (у тому числі 57,2% - загальнодержавних газет), 44 % періодичних та продовжуваних видань (журнали, збірники, бюлетені тощо) та 35 % книг та брошур, що були видані загалом у 7-ми областях Західного регіону²⁷.

Видавниче та літературне середовище м. Львова розвивається дуже динамічно та колоритно. Поширенню метрополійного впливу міста у даному сегменті сприяє як активна промоційна діяльність (літературні зустрічі, фестивалі, видавничий форум), так і вдала комерціалізація літератури, що цілком підтверджує світовий «мейнстрим» літератури ХХІ ст. – а саме «народження видавництва». У місті працюють не лише такі давно відомі видавництва, як «Каменярь», «Світ», «Відродження», «Сполом», «Світло і тінь», але й такі найбільш упізнавані на видавничому ринку україномовної книги, як «Видавництво «Старого Лева», «Піраміда», «Астролябія», «Літопис», «Кальварія» тощо. Зокрема, серед актуальних українських письменників, чиї твори регулярно видають згадані видавництва, такі відомі літератори, як Юрій Винничук, Марія Матіос, Юрій Андрухович, Ірен Роздобудько, Любо Дереш, Богдан Жолдак, Тарас Прохасько, Юрко Іздрик, Василь Шкляр та ін. Потужна популяризація книгочитання та стимулювання книговидавання, що сягає своїм впливом далеко за межі міста, відбувається завдяки проведенню у Львові щорічного Міжнародного Форуму видавців, який збирає видавців не лише з України, але і з-за кордону.

Істотним чинником, що обмежує поліграфічні можливості Львова є фінансова та технологічна неспроможність комунальних поліграфічних підприємств задовольнити поліграфічні потреби щодо виготовлення сучасної та конкурентної за ціною поліграфічної продукції, що сприяє відтоку замовлень на поліграфічні підприємства інших регіонів України та закордон. Загалом, м. Львів та Тернопіль, як два провідні інформаційно-видавничі центри Західного регіону, вагомо виділяються у національному масштабі, поступаючись за показниками книговидавання таким потужним національним лідерам, як м. Київ та Харків.

Туристично-репрезентативна функція міста-метрополії значною мірою детермінується

²⁷ Засоби масової інформації та книговидавання в Україні у 2012 році. [стат. бюлетень] / Державна служба статистики України.-Київ, 2013.- 34 с.

масштабністю виставкової діяльності завдяки її здатності генерувати потужні інформаційні потоки з обміну ринковою інформацією, налагодженню ефективних ділових контактів та співпраці в майбутньому. Виставкова діяльність сприяє науково-технічному та технологічному оновленню виробництва, збільшенню обсягів експорту конкурентоспроможної продукції (послуг), підвищенню міжнародного іміджу регіону та держави, активізації інноваційних процесів тощо. Усі ці фактори-детермінанти виставкової діяльності у сукупності є основою поширення впливу міста-метрополії на периферійні метрополійні ареали.

Офіційні статистичні дані щодо мережі суб'єктів виставкової діяльності засвідчують, що м. Львів є вагомим метрополійним осередком виставкової діяльності як в межах регіональної, міжрегіональної градації, так і в межах національного простору. Так, у м. Львові зосереджується діяльність шести провідних суб'єктів виставкової діяльності (4 організатори виставок та 2 виставкових центри («Виставковий центр «Лемберг», «Львівський палац мистецтв»). Для прикладу, на інші області Західного регіону припадає по одному суб'єкту-організатору виставкової діяльності (Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Чернівецька області) та два на Рівненську область. Беручи до уваги, що із 18 виставкових центрів України 7 розміщені у столичному м. Києві, 4 – в Одеській та ще по одному у Донецькій, Запорізькій, Миколаївській, Сумській, Харківській областях, м. Львів виокремлюється у лідируючі позиції метрополійного центру виставкової діяльності у Західному регіоні.

Перспективи розвитку наявного у м. Львова потенціалу виставкової діяльності, поширення її значущості у національному масштабі, як фактора метрополізації, слід пов'язувати з такими заходами, як: розвиток інноваційної виставкової інфраструктури (в тому числі створення агломерованої інформаційної бази даних з питань виставкової діяльності; впровадження новітніх маркетингових, рекламних технологій у виставковій діяльності); навчання (залучення) фахівців, що володіють високими знаннями та навиками виставкових технологій; розширення географії учасників та кількості відвідувачів виставкових заходів; консолідація (кластеризація) зусиль основних суб'єктів виставкової діяльності у м. Львові; сприяння участі регіональних виробників у виставково-ярмаркових заходах в Україні та за її межами²⁸.

Проведення у м. Львові численних мистецьких та гастрономічних фестивалів, а також театралізованих дійств сприяє закріпленню за містом певних «столичних» брендів. Зокрема у межах України та за кордоном про м. Львів говорять як про столицю моди, шоколаду, джазу, музики, театрального мистецтва та драматургії тощо. Важливим елементом поширення наявного потенціалу туристично-репрезентативної метрополійної функції у місті-метрополії повинна стати активізація зусиль щодо зростання заангажованості населення міста та метрополійного ареалу у явищах та процесах даної функціональної сфери. Такі зусилля слід спрямовувати на подолання недоліків інформаційного, фінансового забезпечення та прогалин соціальної комунікації.

Перспективи нарощення туристично-репрезентативної метрополійної функції великими містами-метрополіями також слід пов'язувати із активізацією просторових взаємозв'язків, налагодження кластерної співпраці у туристичному секторі, формування нових підходів до промоції туристичних об'єктів, стратегічного планування розвитку туристично-репрезентативного потенціалу міст-метрополій, інтенсифікації процесів споживання та розширеного відтворення туристично-репрезентативного продукту населенням міста-

²⁸ Кушнірецька О. В. Інформаційно-маркетингова функція міста-метрополії: підходи до означення та оцінки / О. В. Кушнірецька // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Метрополійні функції обласних центрів Західного регіону: [зб. наук. пр.] / НАН України, Ін-т регіон. досліджень; редкол.: В.С. Кравців (відп. ред.). – 2013. – Вип. 2(100).-330 с. – ISSN 2071-4653. – С. 75-85. с. 82.

метрополії та його ареалу.

2.6. Науково-освітня метрополійна функція

Складність і неоднозначність сучасних процесів метрополізації зумовлюють широкий спектр напрямів їх вивчення та гостроту відповідних дискусій у наукових та експертних колах. Більшість дослідників схилиються до думки, що сучасна метрополізація – це "реакція" процесів урбанізації на виклики глобалізації²⁹, а тому є "характерним знаком новітньої епохи"³⁰. Метрополізація не лише суттєво змінила зовнішні умови функціонування великих міст світу, але й відкриває нові можливості для розвитку як окремих регіонів, так і країн в цілому. Сьогодні регіональні центри та великі міста з добре розвинутою сферою вищої освіти та науки мають певні конкурентні («метрополійні») переваги у залученні як внутрішніх, так і зовнішніх інвестицій.

У загальному соціально-економічному плані науково-освітня сфера вирішує двоєдине завдання: з одного боку, вона формує і розвиває інтелектуальний, професійний та культурний потенціали особистості і суспільства загалом, вирішуючи, таким чином, проблеми соціально-культурного розвитку, а з іншого – створює основи для інноваційного розвитку економіки, забезпечення обороноздатності та безпеки країни.

Незважаючи на існуючі проблеми у вітчизняній освіті та науці, потенціал цієї сфери залишається досить високим і при відповідній державній політиці національні науково-освітні ресурси здатні забезпечити інноваційний розвиток та підтримку конкурентоспроможності нашої країни на світовому рівні.

Якщо розглядати специфіку розвитку науково-освітньої метрополійної функції м.Львова, то в галузі науки місто у значній мірі виступає ініціатором та лідером у поширенні основних сучасних науково-освітніх трансформацій. В обласному центрі зосереджена абсолютна більшість навчальних закладів регіону – від закладів дошкільної освіти до вищих навчальних закладів, які у районах представлені тільки у вигляді філій міських вузів. Таким чином, регіональна мережа навчальних закладів Львівської області виконує наповнюючу та селективну функцію щодо насичення регіонального ринку праці.

За даними Головного управління статистики у Львівській області, у 2012 р. з 22 вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації 20 були розташовані у м. Львові. Із загальної кількості студентів області – 83% навчались у Львові, а частка випущених спеціалістів сягала 82%. З вузів I-II рівнів акредитації 50% зосереджено у місті, тут навчалось відповідно 55% та було випущено 56% спеціалістів від загальнообласного показника³¹. Що ж до професійно-технічних закладів, то в 2012 р. в м. Львові розташовувалась третина від їх загальнообласної кількості, ними ж було випущено 38% загальнообласного значення кваліфікованих робітників. Таким чином, можна зробити висновок, що в освітньому сегменті науково-освітньої функції з кожним щаблем освіти (від дошкільної до вищої) підвищується роль м.Львова як метрополії обласного масштабу.

²⁹ Claval P. Métropolisation et globalization / P. Claval // *Geographie et cultures*. – 2003. – No 48. – P. 5 – 23. Markowski T. Funkcje metropolitalne pięciu stolic województw wschodnich / T. Markowski // *Ekspertyzy przygotowane na potrzeby Strategii rozwoju społeczno-gospodarczego Polski Wschodniej do roku 2020*. – Warszawa : MRR, 2007. – S. 322 – 353. Markowski T. Metropolie, obszary metropolitalne, metropolizacja. Problemy i pojęcia podstawowe / T. Markowski, T. Marszał. – Warszawa : KPZK PAN, 2006. – 26 s.

³⁰ Jałowiecki B. Metropolizacja / B. Jałowiecki // *Wokół socjologii przestrzeni*. – [A. Majer, P. Starosta (red.)]. – Łódź : UŁ, 2004. s. 53.

³¹ Регіональна статистика. Онлайн-ресурс – Режим доступу: <http://database.ukrcensus.gov.ua>.

Важливим чинником поширення науково-освітньої метрополійної функції є обсяги фінансування освіти, що засвідчують ступінь пріоритетності інвестицій в людський капітал відповідних просторових утворень. Достатній обсяг фінансування освіти є важливим індикатором ефективності розвитку науково-освітньої функції метрополіса. У випадку дисонування (відставання) темпів його зростання відносно інших показників інноваційної та науково-технічної діяльності є передумови стверджувати або про неефективне використання бюджетних коштів, або ж про значні втрати людського капіталу через міграційні процеси.

Середньорічний темп зростання обсягів видатків з місцевих бюджетів на освіту за останні 11 років по Львівській області сягав 1,28, у той час коли відповідний показник по м.Львів – 1,24. Це обумовлено значним переважанням темпів зростання обсягів фінансування освіти з бюджету області у 2000, 2005, 2007, 2009 рр. проти міського бюджету Львова. У той же час саме м. Львів є основним одержувачем коштів, хоча його питома вага у загальних обсягах видатків області монотонно скорочується – з 24,7% у 2000 р. до 18,4% у 2011 р.³²

Для розвитку науково-освітньої метрополійної функції метрополісів окрім освітніх об'єктів колосальну роль відіграють наукові структури. На жаль, у даному сегменті спостерігаємо чимало проблем, які формуються на тлі гострого браку бюджетних коштів фінансування науково-дослідних робіт та демотивації підприємницьких структур у фінансуванні (замовленні) відповідних досліджень. У результаті посилюється розрив між кількістю осіб з науковим ступенем та осіб, які дійсно займаються науковою діяльністю. Такий стан справ засвідчує існуючі деформації якісних характеристик функціонування наукової сфери з відривом від виробництва в умовах слабого ресурсного забезпечення. Важливо зазначити, що якщо кількість науковців за останні 17 років скоротилась більш як на третину, то кількість кандидатів і докторів наук в економіці зросла більш як у 1,5 рази³³. Таким чином, безпосередня наукова діяльність не видається настільки привабливою, хоча її роль для розвитку науково-освітньої функції метрополіса є визначальною.

Для порівняльного аналізу рівня розвитку науково-освітніх метрополійних функцій обласних центрів Західного регіону України нами були здійснені розрахунки інтегральних індексів розвитку науково-освітньої сфери (ІР НОС) за 2004 – 2013 рр. Розрахунки проводились з використанням стандартних процедур багатовимірного порівняльного аналізу на основі первинних статистичних показників (Додаток 1), наданих Головними управліннями статистики у Волинській, Закарпатській, Івано-Франківській, Львівській, Рівненській, Тернопільській та Чернівецькій областях.

Проведені дослідження підтвердили беззаперечне лідерство м. Львова у розвитку науково-освітньої сфери Західного регіону України. У «трійку лідерів» науково-освітньої сфери регіону також входять мм. Івано-Франківськ і Тернопіль, які, щоправда, суттєво відстають від м. Львова за інтегральним індексом розвитку науково-освітньої сфери.

Однак, й у м. Львові експерти відзначають досить слабкий зв'язок між наукою, інноваціями та виробництвом; низький рівень інноваційної культури; низьку інноваційну потужність існуючих у місті об'єктів інфраструктури трансферу інновацій; низький попит промисловості на наукові розробки місцевих університетів і наукових установ, у тому числі

³² Видатки з місцевих бюджетів: Регіональна статистика: Головне управління статистики у Львівській області [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://database.ukrcensus.gov.ua>.

³³ Наукові кадри та кількість організацій у Львівській області (1995-2012 рр.): Статистична інформація: Головне управління статистики у Львівській області [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.lv.ukrstat.gov.ua>.

через її кризовий стан та певну архаїчність³⁴.

Варто також додати, що за два останні роки м. Львів поступався м. Тернополлю за кількістю іноземних студентів, що навчалися у вищих навчальних закладах III–IV рівнів акредитації, а м. Івано-Франківську – за кількістю грантів, отриманих на наукову роботу від міжнародних фондів. Загалом, у 2011–2013 рр. інтегральний індекс розвитку науково-освітньої сфери м. Львова дещо знизився, тоді як починаючи з 2008 р. мм. Івано-Франківськ і Тернопіль демонструють певне зростання рівня розвитку науково-освітніх функцій (рис. 9, рис. 10).

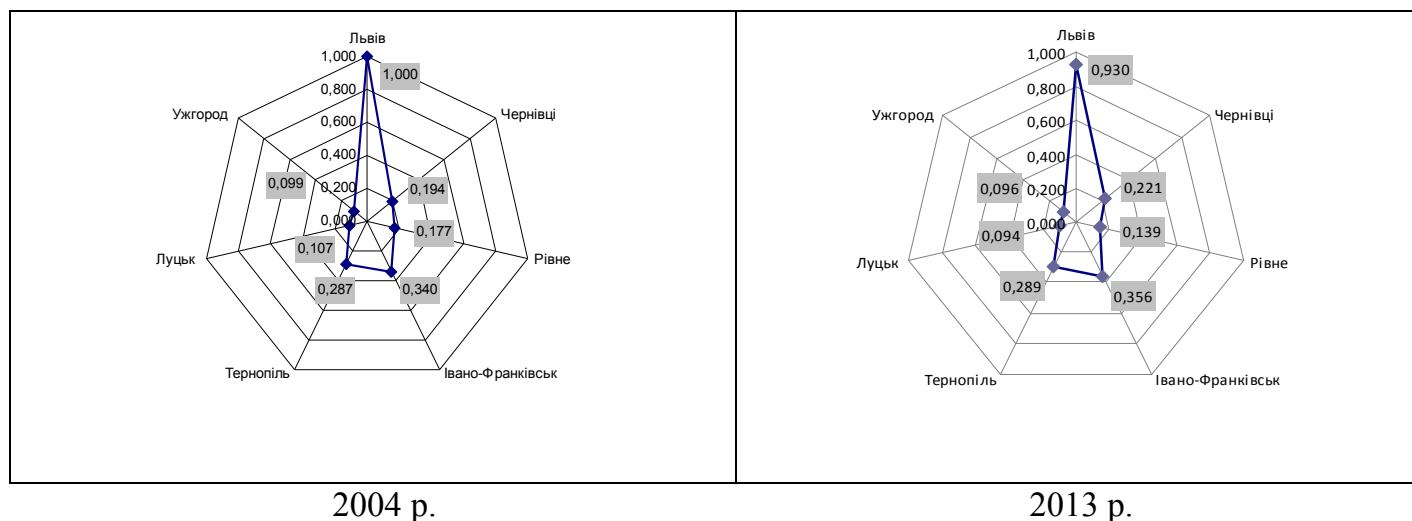

Рис. 9. Інтегральний індекс розвитку науково-освітньої метрополійної функції обласних центрів Західного регіону у 2004 та 2013 рр.

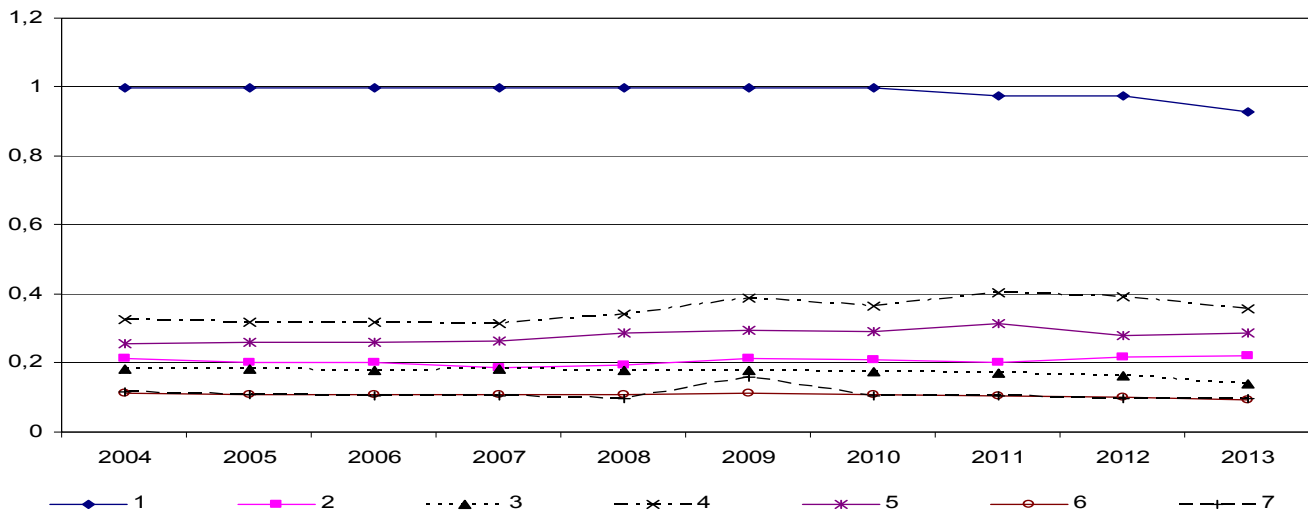
За аналізований період, найнижчі значення інтегральних індексів розвитку науково-освітньої сфери серед обласних центрів Західного регіону мали мм. Луцьк та Ужгород (за винятком 2009 р., коли відповідний індекс м. Ужгорода наблизився до індекса м.Рівного).

Місто Львів за рівнем розвитку науково-освітньої сфери посідає ключові позиції не лише на регіональному та міжрегіональному рівнях, але і на національному рівні. Зокрема, у місті працюють 8 інститутів Національної академії наук України, близько 40 науково-дослідних та проектних організацій та інститутів, підготовку спеціалістів з вищою освітою здійснює 31 самостійний вищий навчальний заклад (із 44 вищих навчальних заклади Львівщини, з яких – 12 університетів, 6 академій, 4 інститути, 13 коледжів, 6 училищ та 3 технікуми).

Підтвердженням розвитку метрополійної функції м. Львова у науково-освітньому просторі є розташування вищих навчальних закладів міста на провідних позиціях у рейтингах ВНЗ України.

Відповідно до рейтингу ВНЗ України «Компас–2013» (даний рейтинг відображає якість вищих навчальних закладів з точки зору їх оцінки абітурієнтами, батьками, студентами, випускниками, громадськістю і потенційними інвесторами-роботодавцями) м. Львів є основним освітнім центром Західного регіону.

³⁴ Колодійчук А.В. Інноваційна метрополійна функція міста Львова: підходи і аналіз реалізації / А.В. Колодійчук // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України [зб. наук. пр.] / Ін-т регіон. досліджень НАН України. – 2013. – Вип. 2 (100). Метрополійні функції обласних центрів Західного регіону. – С. 97–110.

1 – Львів; 2 – Чернівці; 3 – Рівне; 4 – Івано-Франківськ; 5 – Тернопіль; 6 – Луцьк; 7 – Ужгород.

Рис. 10. Інтегральний індекс розвитку науково-освітньої метрополійної функції обласних центрів Західного регіону за 2004–2013 рр.

У місті розташовані два найбільш престижні ВНЗ регіону - Національний університет «Львівська політехніка» (перше місце у регіональному рейтингу і четверте – в загальнонаціональному) і Львівський національний університет імені Івана Франка (друге місце у регіональному рейтингу і сьоме – в загальнонаціональному). У перелік рейтингу перших десяти найкращих ВНЗ Західного регіону також увійшли Львівська комерційна академія (6-та позиція у регіональному рейтингу) та Львівський національний аграрний університет (10-та позиція регіонального рейтингу)³⁵.

Процеси розвитку та поширення метрополійної функції у науково-освітній сфері також слід пов'язувати із зростанням масштабів інформаційної присутності наукових та освітніх інституцій у відкритому інформаційному просторі. Зокрема, оцінити динамічні процеси розвитку ВНЗ та їх присутності у інформаційному просторі можна беручи до уваги рейтинг Webometrics Ranking of World's Universities. Як відомо, рейтинг оцінює змістовну й інформаційну складову web-сайту навчальних закладів на основі показників інформаційної присутності навчальних закладів (як от кількість проіндексованих пошуковими системами сторінок сайту ВНЗ, зовнішні посилання на нього, цитованість ресурсу, кількість завантажених на сайт файлів тощо)³⁶.

Відповідно до рейтингу Webometrics-2013, серед проаналізованих 306 вищих навчальних закладів України (всього до рейтингу включено 12 тисяч університетів і навчальних закладів світу), два університети Львівщини увійшли у Топ-20 українських університетів рейтингу. Зокрема, Львівський національний університет імені Івана Франка у рейтингу Webometrics-2013 (опублікованому у серпні 2013 р.) посів 7 позицію (в Україні) та 2485 (у світі); Національний університет «Львівська політехніка» посів 12-ту позицію (в Україні) та 2756 (у світі) відповідно.

³⁵ Рейтинг ВНЗ України «Компас–2013». – [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://osvita.ua>.

³⁶ Кушнірецька О.В. Розвиток вищої освіти Львівщини в контексті формування інноваційно-креативної метрополійної функції / О.В. Кушнірецька // Збірник тез доповідей Всеукраїнської наукової Інтернет - конференції «Інформаційне суспільство: технологічні, економічні та технічні аспекти становлення: випуск 1 (м. Тернопіль, 30-31 січня 2014 р.) - Тернопіль: Тайп, 2014 р.- 74 с, с.46-48.

Порівняння рейтингових таблиць Webometrics-2013 (лютий) і web-рейтингу, опублікованого у серпні 2013 р., свідчить про втрату позицій українськими навчальними закладами у рейтингу: зокрема, Львівський національний університет імені Івана Франка посідав у світовому рейтингу Webometrics у лютому 2013 р. 1766-ту позицію, а «Львівська політехніка» - 1242 – у позицію³⁷.

Розвиток науково-освітньої сфери як невід'ємного елементу цивілізаційного поступу суспільства в сучасних умовах детермінується не лише її функцією продукування нових знань, ідей, технологій тощо, але і необхідністю врахування факту переходу розвинених країн світу до систем господарювання, заснованих на знаннях.

У сучасних умовах розвиток науково-освітньої сфери належить не лише до числа ключових чинників, а й стратегічних пріоритетів модернізації національного економічного простору загалом (а, отже, й економічного простору конкретного регіону), оскільки саме у сфері освіти та науки закладаються основи формування і розвитку інтелектуального, професійного та технічного потенціалів як головних ресурсів соціально-економічного прогресу. Тому інвестиції у науково-освітню сферу слід розглядати як необхідну передумову випереджувального розвитку усієї країни, її політичної та соціальної стабільності.

Посилення ваги та поширення впливу науково-освітніх міст-метрополій у перспективі, на нашу думку, будуть детермінуватися не лише локалізацією значної кількості закладів вищої освіти і концентрацією кваліфікованого професорсько-викладацького складу, а й процесами якісного оновлення змістовного наповнення навчального процесу у вищих навчальних закладах, посилення співпраці з роботодавцями та щільнішого включення освітніх закладів регіону у міжнародні освітні та науково-дослідні мережі.

Мережева організація науково-освітньої сфери за рахунок міцних горизонтальних зв'язків між її окремими суб'єктами і, як наслідок, збільшення синергетичного ефекту від їх взаємодії неодмінно сприятиме активізації процесів самоорганізації та саморозвитку як економічних просторів окремих регіонів, так і економічного простору України загалом.

2.7. Транспортно-логістична метрополійна функція

В загальній ієрархії метрополійних функцій найбільш вагомою вслід за організаційно-управлінською та економічною, можна назвати транспортно-логістичну функцію. Транспортно-логістична метрополійна функція реалізується завдяки діяльності транспортної та логістичної системи метрополійного міста разом із прилеглою територією. Ця функція проявляється в створенні, забезпеченні та фактичному переміщенні матеріальних та інформаційних потоків за допомогою транспорту та засобів зв'язку³⁸.

Транспортна система є однією з форм територіальної організації суспільства. За своєю суттю, транспортна система є поєднанням мережі шляхів сполучення, транспортних засобів та служб перевезень, що, об'єднуючи всі види транспорту та всі ланки транспортного процесу в їхній взаємодії, забезпечує реалізацію транспортно-економічних зв'язків з метою

³⁷ Webometrics Ranking of World's Universities: українські вузи втрачають позиції. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.ua>.

³⁸ Підгрушній Г. Міста-метрополіси як новітня форма територіальної організації суспільства [Текст] / Г. Підгрушній, О. Денисенко // Досвід та перспективи розвитку міст України. Збірник наукових праць. – 2010. – № 18. – с. 65-78.

успішного функціонування господарського комплексу країни³⁹.

Трансформація територіальної організації транспортної системи великих міст протягом останніх десятиліть зумовлена суттєвим прискоренням світових інтеграційних і глобалізаційних процесів, активним впровадженням нових технологій та інновацій в транспортній сфері, значним зростанням контейнерних перевезень й широким використанням інформаційних технологій з метою більш ефективного управління транспортними потоками.

Як наслідок, швидка модернізація транспортно-логістичних систем великих міст призводить до посилення взаємодії в глобальному масштабі та сприяє зростанню їх просторово-часової доступності. В таких умовах, головною функцією транспортно-логістичної системи метрополійного міста стає інтернаціоналізація економіки і суспільства, що проявляється, в першу чергу, в зростанні швидкості перевезень та загальних обсягів транспортних потоків між країнами і регіонами, звуженні розподілу за спеціалізацією окремих видів транспортних потоків, появі нових елементів територіальної структури (контейнерних терміналів, мультимодальних логістичних центрів).

Сучасна структура та територіальна організація транспортної системи великого міста зазнають відчутного впливу широкого спектру суспільно-просторових процесів (інтеграції, глобалізації, структурної трансформації та метрополізації), які протікають в українській соціально-економічній системі. Так, процес інтеграції чітко проявляється у формуванні інтермодальної системи перевезень, в результаті впливу глобалізаційних процесів, відбувається трансформація транспортної системи метрополійних міст у складну товаропровідну логістичну систему. Процеси структурних трансформацій проявляються у формі переходу від багатогалузевої транспортної системи до єдиних логістичних ланцюгів і формування мережових структур.

Виявлення та оцінка транспортно-логістичної метрополійної функції проводиться на основі дослідження окремих параметрів транспортно-логістичної системи метрополійного міста та його прилеглої території, що дає змогу виявити основні властивості функцій, що відображають їхню внутрішню сутність та закономірності розвитку.

Для оцінки ступеня розвитку транспортно-логістичної функції метрополійних міст Західного регіону України використано інтегральний показник розвитку транспортної системи, як основний індикатор рівня реалізації транспортно-логістичної метрополійної функції великого міста. До його складу входить набір показників (Додаток 1) по всіх структурних елементах транспортної системи метрополійного міста, які в агрегованому стані дозволяють встановити загальний рівень реалізації та масштаб розвитку даної функції для окремого метрополійного міста

За результатами розрахунку інтегрального індексу розвитку транспортно-логістичної функції метрополійних міст (обласних центрів) Західного регіону України за 2005-2013 рр. було встановлено, що єдиним містом серед усіх обласних центрів Західного регіону України, в якому найбільш повно зреалізована транспортно-логістична метрополійна функція є м.Львів (рис. 11).

Значення інтегрального показника розвитку транспортно-логістичної функції у м.Львові в кожному році протягом досліджуваного періоду в 2,4 рази переважало середнє значення даного показника інших обласних центрів Західного регіону України. Для прикладу, діапазон значень інтегрального показника розвитку транспортно-логістичної

³⁹ Проблеми суспільної географії. Територіальна організація суспільства: розуміння категорії // Матеріали теоретико-методологічного семінару, Інститут географії НАН України, 4 та 11 березня 2010 р. / За наук. редакцією Г. П. Підгрушного. – К. : Інститут географії НАН України. – Вип. 1. – 2010. – 66 с.

функції по м. Львову в 2005-2013 рр. знаходився в межах від 0,891 до 0,956, тоді як діапазон значень інших обласних центрів Західного регіону України разом взятих – від 0,301 до 0,51.

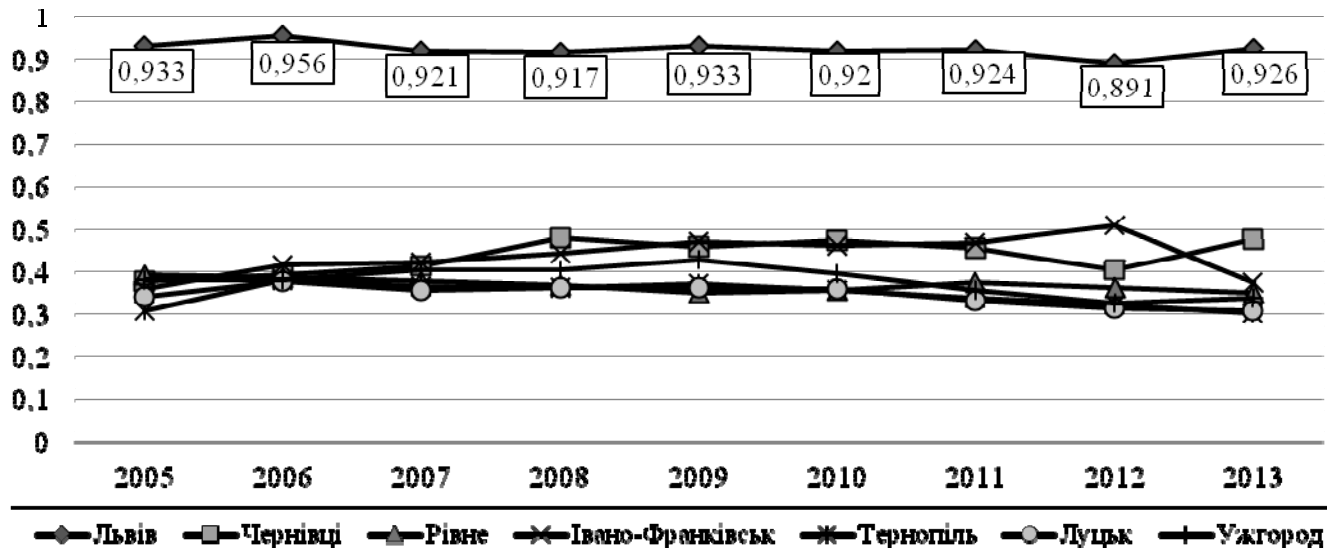

Рис. 11. Інтегральний індекс розвитку транспортно-логістичної метрополійної функції обласних центрів Західного регіону України за 2005-2013 рр.

В групі з 6-ти обласних центрів Західного регіону України (за виключенням м. Львів) найвищі значення інтегрального показника розвитку транспортно-логістичної метрополійної функції в досліджуваному періоді зафіксовано в м. Чернівці та Івано-Франківськ, які в середньому за 2005-2013 рр. склали 0,437 та 0,436 відповідно, що в 2,1 рази менше за середнє значення м. Львова. Найнижче середнє значення інтегрального показника серед усіх обласних центрів Західного регіону України в досліджуваному періоді зафіксовано в м. Тернопіль, яке склало 0,345, що в 2,67 рази менше за середнє значення м. Львова.

Найвищий рівень значення інтегрального показника розвитку транспортно-логістичної метрополійної функції за результатами 2005-2013 рр. у м. Львові забезпечується рядом конкурентних переваг, якими володіє саме місто та Львівська область, серед них варто відзначити наступні:

- наявність найбільшого сучасного летовища у Західній Україні за пасажиропотоком та маршрутною мережею – Міжнародний аеропорт «Львів» імені Данила Галицького;
- найвищий ступінь диверсифікації зв'язків серед усіх обласних центрів Західного регіону України (маршрутна мережа аеропорту “Львів” складається з 32 напрямків (30 міжнародних та 2 внутрішні);
- щільна мережа залізничних, автомобільних загальнообласного, загальнодержавного і міжнародного значення доріг (сукупна протяжність залізничних колій загального користування у Львівській обл. становить 1 279,7 км, тобто 5,9 % залізничних колій України. Густота автошляхів на Львівщині складає 375 км на 1000 км², при середньому значенні по Україні в 275 км 1000 км²);
- розташування на території області 5 автомобільних пунктів перетину кордону: Краковець, Шегині, Рава-Руська, Смільниця та Угринів, а також 2 залізничних - Рава-Руська та Мостиська, функціонує 1 повітряний пункт перетину кордону, Міжнародний аеропорт «Львів» імені Данила Галицького;
- найвищий серед усіх обласних центрів Західного регіону України рівень розвитку транспортно-логістичної мережі;

- високий обсяг пасажирських перевезень та пасажирообороту.

Проте, незважаючи на значну перевагу м. Львова над іншими обласними центрами регіону за рівнем інтегрального показника розвитку транспортно-логістичної метрополійної функції, він не є абсолютним. Це засвідчує неповний, хоча достатньо високий, ступінь реалізації потенціалу транспортно-логістичної метрополійної функції м. Львова в рамках Західного регіону України і окреслює параметри транспортної та логістичної систем міста, успішний розвиток яких, в перспективі, дозволить досягти вищого ступеня розвитку транспортно-логістичної метрополійної функції м. Львова.

Основними параметрами транспортно-логістичної системи м. Львова, розвиток яких сприятиме досягненню вищого ступеня реалізації транспортно-логістичної метрополійної функції, є інтенсивність перевезення вантажів автомобільними дорогами з твердим покриттям (зростання) та середня відстань перевезення одного пасажирів автомобільним транспортом (зниження).

Для всіх інших досліджуваних обласних центрів Західного регіону України, за винятком м. Львова, основними компонентами транспортно-логістичної системи, розвиток яких сприятиме досягненню вищого ступеня реалізації транспортно-логістичної метрополійної функції цих міст, є авіаційний транспорт та транспортно-логістична інфраструктура. Особливу увагу варто звернути на розвиток авіаційного транспорту кожного з міст, оскільки саме рівень його розвитку є чи не основним індикатором метрополійності міста, а ступінь зв'язаності з іншими містами, зокрема закордонними, досить чітко характеризує його місце в континентальній та світовій метрополійній ієрархії.

Керований розвиток метрополійною територією на теренах Західного регіону України дасть змогу в перспективі: оптимізувати транспортно-логістичну систему шляхом її інтеграції з обласною та державною системами (оптимальною вважається така транспортна система метрополії, яка забезпечує транспортну доступність міста-метрополії для всіх міст в межах метрополійної території до однієї години); реалізувати великі інфраструктурні проекти (логістичні вузли, аеропорти, енергетичні потужності і т.п.).

Таким чином, формування метрополії дозволяє вирішити ряд проблем великого міста за рахунок його функціонального розвантаження і при цьому наблизити рівень розвитку навколишніх поселень до міського. Метрополійне місто, знаходячи в метрополії своє доповнення, водночас набуває нових можливостей для вирішення своїх проблем, таких як розміщення промислових об'єктів, розселення людей та створення зон відпочинку, облаштування складних транспортних споруд та об'єктів комунального господарства (аеропортів, логістичних терміналів, станцій водопостачання, очисних споруд тощо).

2.8. Соціально-демографічна функція

Зміцнення ролі й значення обласних центрів в регіоні пов'язані із локалізацією та концентрацією в них, як головних осередків органів влади, важелів управління, економічного потенціалу, бізнес-середовища, духовно-культурного осередку так і потужного ресурсу – людського потенціалу. Саме тому, вивчення та оцінка стану реалізації метрополійної соціально-демографічної функції є важливим завданням для покращення умов реалізації людського капіталу в містах-метрополіях та розробки рекомендацій для перспективних напрямів його розвитку.

Необхідність виокремлення соціально-демографічної метрополійної функції зумовлена також тим, що процес метрополізації передбачає не лише посилення кількісного аспекту (локалізація населення, його висока щільність, концентрація трудових мігрантів у пошуках місць прикладання праці), а й визначає вищий рівень якості життя та рівень задоволення

соціальними послугами. Окрім того, зростання масштабів обласних центрів й метрополій супроводжується часто стисненням освоєного простору, в першу чергу сільського, розширенням периферії та маргінальних зон⁴⁰, що є причиною погіршення умов проживання для міського та сільського населення. Тому важливим є те, щоб обласні центри не посилювали свої позиції, не наросували соціально-економічну вагу за рахунок знелюднення й опустелення периферії, а активізовували внутрішні ресурси розвитку. Просторовий розвиток метрополій спрямований на забезпечення соціальної стійкості (стабільності ринку праці, демографічної збалансованості, доступності життєво важливих послуг, соціальної інтеграції, подолання надмірної диференціації в суспільстві)⁴¹.

Процес формування метрополій є складним і тривалим в часі явищем, яке пов'язане з утворенням метрополійних територій (метрополій-регіонів) з надзвичайно високою концентрацією населення та економічної активності, що формують чітко визначені функціональні соціоекономічні ареали та містять у собі кілька різних адміністративно-територіальних одиниць. У даному контексті під "соціоекономічним ареалом" мається на увазі граничний географічний простір, всередині якого існують стійкі, чітко визначені економічні та соціальні зв'язки: ринки праці, мережі компаній, важливі частини ланцюгів постачання, комунікації між компаніями та місцевими владними структурами⁴².

У великих пострадянських містах, до яких належать і обласні центри Західного регіону України, на сьогодні відбувається активна трансформація просторової структури: субурбанізація, джентрифікація й соціально-територіальна сегрегація. Скорочення промислових зон в районах близьких до центральних частин міста, неперепрофільованість значних промислових площ формують білі плями в міському просторі, в той час як інші промзони успішно переформовують в об'єкти культурного та ділового призначення. Спостерігається тенденція виносу промисловості за межі міста, тим самим, перетворюючи великі міста в "міста-спальні", центри розподілу, фокуси споживання. Характерною ознакою є також побудова елітного житла в центральних кварталах міст та великих торгово-розважальних центрів як в межах міста, так і на його околицях, що призводить до появи нових локальних ядер концентрації як міського, так й регіонального значення⁴³.

Домінантною ознакою метрополізації в пострадянських містах є концентрація влади, власності, багатства, що стає можливим при лояльному відношенні правлячих політичних еліт у прийнятті рішень з приводу розвитку міста (власне вони вирішують які функції повинно виконувати місто, яка структура є більш прийнятною тощо)⁴⁴.

Якщо розглядати процес метрополізації в Західному регіоні, то можна виділити його регіональні домінанти, які кореспондують (корелюють) із урбанізацією, регіоналізацією та глобалізацією в загальноукраїнському масштабі, однак мають свої особливості.

Для Західного регіону України характерні такі детермінанти метрополізації:

- висока щільність населення (як сільського так і міського, у порівнянні із середньоукраїнським показником). Так, щільність населення Західного регіону України становить 87,7 осіб на км² (у той час як в Україні – 76,8 осіб на км²);

⁴⁰ Дружинин А.Г. Устойчивое развитие территориальных социально-экономических систем: теория и практика моделирования: монография / А.Г. Дружинин, Г.А. Угольницкий / – Москва: Вузовская книга, 2013. – 264 с., с.224.

⁴¹ Сіройч З.С. Демографічні та соціально-економічні проблеми розвитку міських агломерацій: автореф. дис ... д-ра екон. наук / З. С. Сіройч . – Київ : Б.в., 2009 . – 33 с.

⁴² Бойко-Бойчук О.В. Світові тенденції розвитку міст: міжнародний досвід [Електронний ресурс] / О.В. Бойко-Бойчук. – Режим доступу: <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/dutp/2007-2/txts/07bovmmd.htm>.

⁴³ Дружинин А.Г. Устойчивое развитие территориальных социально-экономических систем: теория и практика моделирования: монография / А.Г. Дружинин, Г.А. Угольницкий/ – Москва: Вузовская книга, 2013. – 264 с., с.226.

⁴⁴ Там само, с.226-227.

- висока щільність населених пунктів (міських та сільських). У Західному регіоні густина міських поселень становить 2,34 поселень на 1 тис. км², сільських – 5,85 на 100 км² (в Україні – 2,2 та 4,7 відповідно). Лідером серед областей Західного регіону за щільністю міських і сільських поселень є Львівська обл. – 3,6 міських поселень на 1 тис. км² та 8,5 сільських;

- специфічна господарська, розселенська, етнокультурна, релігійна, історико-архітектурна, рекреаційно-туристична різноманітність (мозаїчність) та функціональна спеціалізація обласних центрів;

- надмірна концентрація (понад 50% від загально регіонального) в обласних центрах (ядрах метрополій) у порівнянні з іншими поселеннями та середнорегіональними значеннями окремих показників соціально-економічного розвитку;

- різноманітність (диверсифікація) виконуваних функцій ядром метрополії, які ускладнюються у відповідності до попиту населення на ті, чи інші види послуг та управлінські рішення.

Ще однією особливістю метрополій є те, що між містами-обласними центрами існує конкуренція за ренту, за залучення інвестицій, населення, туристів та інших ресурсів. Такі змагання призводять до загострення протиріч між споживчим потенціалом метрополій (відповідних їм міських мереж) та завищеними соціальними очікуваннями з боку нових мешканців, які за перевагами проживання в метрополії не хочуть помічати істотних недоліків та ризиків (погіршення екології, зниження рівня здоров'я, безпеки, посилення соціально-побутових конфліктів між постійним та приїжджим населенням), а з іншого боку – між стагнуючою периферією.

Необхідність виділення соціально-демографічної функції зумовлена новою роллю метрополій у формуванні певного «столичного стилю», вищих стандартів якості життя, збільшенням доступу до соціально-побутових послуг, забезпечення кращим медичним обслуговуванням тощо. Суть соціально-демографічної метрополійної функції полягає у концентрації людського капіталу для реалізації трудового потенціалу та формування високих стандартів якості життя населення метрополії, що особливо актуально в умовах зниження природного приросту та старіння населення.

Соціально-демографічна метрополійна функція характеризується насамперед концентрацією людського капіталу (людських ресурсів, працересурсного капіталу, трудових ресурсів), який зосереджується навколо місць прикладання праці та є основним користувачем соціальних послуг, які здатне забезпечити метрополійне середовище через вищу, у порівнянні з іншими поселеннями, якість життя населення. Це виражається у ширшому доступі до ринку праці, кращих житлових умов, доступу населення до медичних та соціальних послуг різної вікової категорії тощо.

Визначальною ознакою розвитку соціально-демографічної функції є позитивне міграційне сальдо населення. Реалізація соціально-демографічної метрополійної функції має на меті вирівняти якість життя населення різних територіальних громад, водночас нівелювати соціально-територіальну сегрегацію між ядром та периферією, розширювати можливості для зайнятості населення через просторову експансію ринку праці⁴⁵.

Рівень соціально-демографічного розвитку метрополії оцінюється за середньою величиною територіальних індексів: введення в дію житла (на одну особу), середньої

⁴⁵ Щеглюк С.Д. Оцінювання рівня розвитку соціально-демографічної метрополійної функції (на прикладі обласних центрів Західної України) / С.Д. Щеглюк // Урбаністичні студії: сучасний стан та перспективи розвитку : Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м.Дніпропетровськ, 25 квітня 2014 р.) / відп. за випуск професор В.В. Кривошеїн. – Д.: Видавництво “Грані”, 2014. – С.156-159, с.158.

заробітної плати та рівня безробіття тощо. Для оцінки розвитку соціально-демографічної метрополійної функції обласних центрів Західного регіону України нами було обрано показники-індикатори (Додаток 1), які найповніше відображають умови проживання населення, характеризують стан демографічної та соціальної сфери, а також побутові умови.

За результатами дослідження інтегральних індексів розвитку соціально-демографічної метрополійної функції обласних центрів Західного регіону України за 2005 - 2013 рр. (рис. 12; 13) встановлено лідируючі позиції м. Львова, який протягом аналізованого періоду мав найвищі значення інтегрального показника реалізації соціально-демографічної функції.

Перспективи наздогнати лідера за інтегральним показником з'явилися у 2013 р. у м.Івано-Франківськ, який незначно посунув лідера – м. Львів. Щоб виявити за рахунок яких саме показників-індикаторів лідирує Івано-Франківськ, слід проаналізувати отримані значення всіх показників. Зокрема, аналіз показав, що протягом 2013 р. Івано-Франківськ був лідером за трьома із одинадцяти показників (кількість лікарів усіх спеціальностей у розрахунку на 10 000 населення - 165; введення в експлуатацію житла в розрахунку на 10 000 населення, м² загальної площі - 8733; забезпеченість населення житлом у розрахунку на одного мешканця, м² загальної площі – 24).

Медицина та житлова сфери є визначальними, оскільки приваблюють нове населення до міста. Можливість отримати житло є суттєвим критерієм при виборі місця праці та місця проживання, враховуючи, що вартість житла в Івано-Франківську дещо нижча, ніж, наприклад, у Львові (Додаток 2, табл.3).

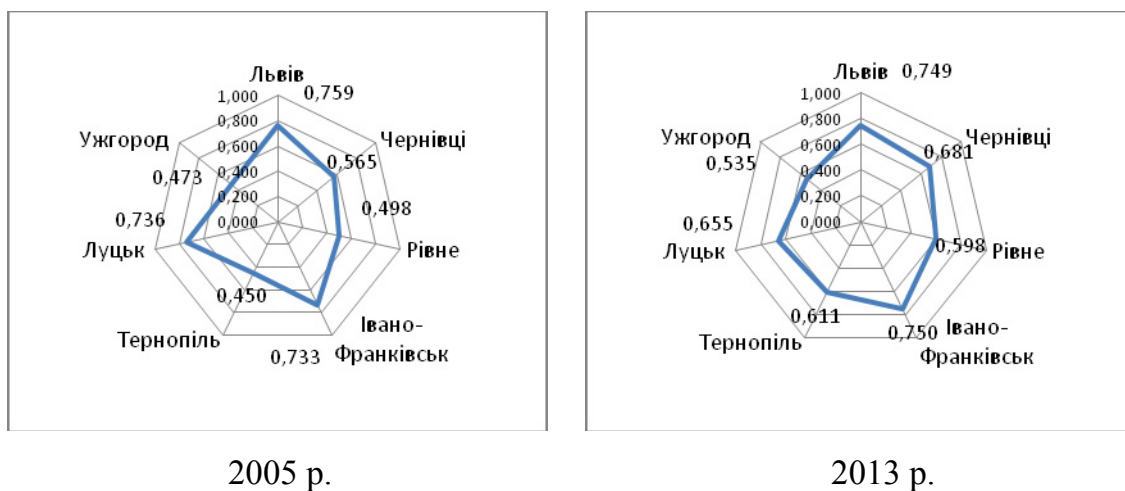

Рис. 12. Інтегральний індекс розвитку соціально-демографічної метрополійної функції обласних центрів Західного регіону України у 2005 та 2013 рр.

Зазначимо, що більшість містян обласних центрів має заміські поселення (так звані, дачі), або ж друге помешкання в селі, неподалік від обласного центру. Статистичних даних щодо кількості таких заміських поселень (дачних наділів та літніх помешкань) містян немає, однак дане явище (активне переміщення до другого місця проживання) можна спостерігати в весняний та літній сезони. Дачі використовуються як для рекреації, так і для ведення підсобного господарства мешканців великих міст. У перспективі такі дачні поселення набувають рис котеджного поселення із сформованою інфраструктурою та власним середовищем. Така заміська нерухомість присутня навколо столичних міст (Київ – Конча-Заспа, Бровари, Вишневе, Львів – Брюховичі, Солонка, Сокильники, Білогорща, с.Ременів, с.Зимна Вода, с.Скнилів тощо).

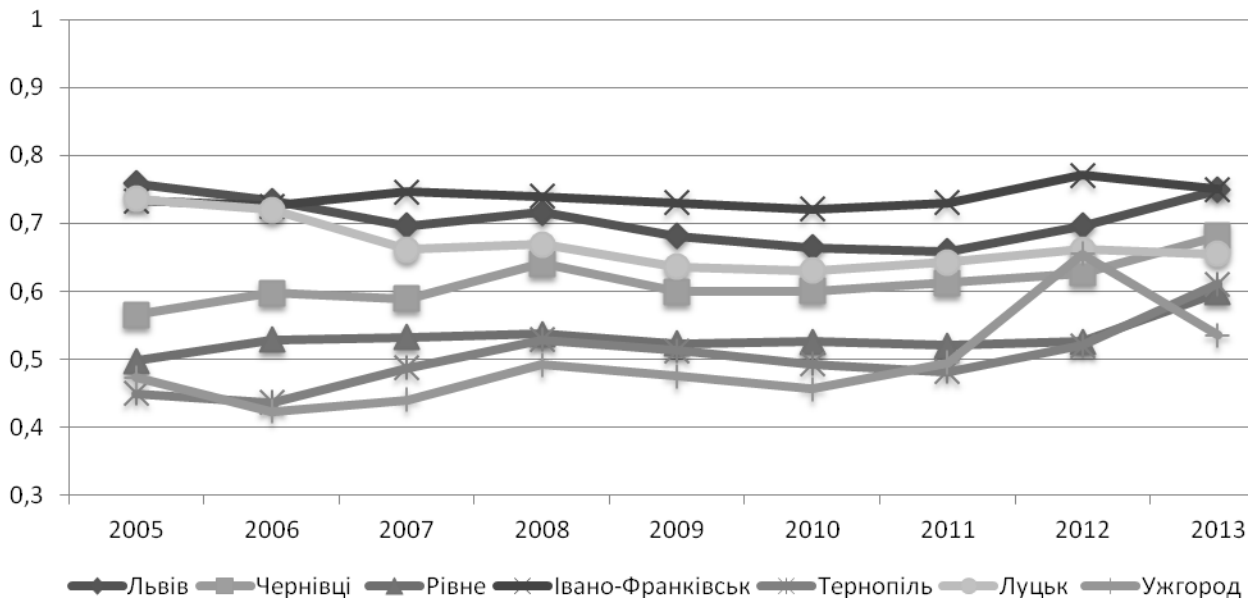

Рис. 13. Інтегральний індекс розвитку соціально-демографічної метрополійної функції обласних центрів Західного регіону України за 2005-2013 рр.

Динаміка інтегрального показника розвитку соціально-демографічної функції в містах-обласних центрах Західного регіону України засвідчує, що на всіх містах суттєво позначилась економічна криза, значення інтегральних індексів соціально-демографічної функції понизились. Протягом аналізованого періоду прослідковується впевнене нарощування соціально-демографічної ваги м. Львова, яке у 2007 р. втратило позиції лідера та майже відновило їх у 2013 р.

Зазначимо, що отримані інтегральні показники розвитку соціально-демографічної метрополійної функції кожного обласного центру відіграють важливу роль при виборі державної підтримки розвитку певної метрополії, посилення регіональної та міської політик.

Розвитку соціально-демографічної метрополійної функції сприятиме активізація зайнятості населення, підвищення народжуваності, заходи з протидії міграції висококваліфікованого капіталу з метрополії, оскільки у сучасних умовах визначальною є конкуренція за високоінтелектуальну людину, яка здатна генерувати інновації у різних сферах, що є потужним імпульсом розвитку сучасних міст.

3. ПРОСТОРОВИЙ ВИМІР РЕАЛІЗАЦІЇ МЕТРОПОЛІЙНИХ ФУНКЦІЙ: ЦЕНТРО-ПЕРИФЕРІЙНІ ВЗАЄМОДІЇ

Виявлення вектору та інтенсивності впливу метрополійних центрів на соціально-економічні процеси прилеглої території є важливим та актуальним завданням з огляду на об'єктивність процесів метрополізації, а відтак необхідність удосконалення управління просторовим розвитком, зокрема, в частині врегулювання взаємовідносин між ядром метрополії, центральними та периферійними районами, активізації стимулюючої ролі метрополійного центру як полюса росту і продуцента інноваційних трансформацій в просторовому аспекті через наявний інтелектуальний, науковий і освітній потенціал, забезпеченість інноваційною, фінансовою, інформаційною, транспортною інфраструктурою тощо.

Зі зміною соціально-економічних реалій центрально-периферійні взаємодії впливають на структуру простору. А метрополізація, як суперечливий, двоїтий за своїми домінуючими векторами процес: з одного боку "висмоктує" ресурси периферії, поглиблює соціально-територіальну сегрегацію, заохочує конкуренцію метрополій, а з іншого вона ж залучає території до процесів модернізації та ринкових обмінів і відповідно стимулює реновацію периферії, інтегруючи локальні господарські комплекси і системи розселення. Крім того, метрополізація дозволяє регіону сформувати свої поліфункціональні центри (ареали) глобальної конкурентоспроможності – центри нової економіки (центри багатства й споживання, центри інновацій і конвергенції)⁴⁶. І цей суперечливий економіко-географічний процес складає основу сучасної територіальної організації суспільства.

Регіональні метрополії виступають вузлами, у яких переплітаються потоки мереж різного географічного масштабу, тобто є осередками підключення регіонів до глобальних зв'язків і процесів. Це означає, що головною функцією метрополії вважається передача імпульсів розвитку, що виникають з міжнародних зв'язків, на прилеглі території. Водночас розвиток великих міст генерує у своєму оточенні ефекти так званого "позитивного метрополійного поширення"⁴⁷, що проявляються у відповідних структурних змінах соціально-економічного характеру всього регіону.

При цьому, метрополія – це все ж таки не "центр", не "головне місто" із чітко оконтуреними та інституціоналізованими межами, що самостійно протистоїть навколишній периферії. Будь-який великий урбаністичний центр за своєю суттю лише вміщає ту або іншу метрополію (виступає таксоном її локалізації, середовищем розвитку), причому далеко не в повному геопросторовому «об'ємі», у той час як генерована й відтворювана метрополією система впливу на території та інтеграції їх у єдину територіальну соціально-економічну цілісність, нав'язування їм своїх інтересів чи алгоритмів в істотній мірі "виштовхується" за архітектурно-планувальні й адміністративні межі великого міста, утворюючи систему "ядро метрополії – периферійні й винесені її елементи". Формуючись на базі лідируючого центру, метрополія являє собою територіально "розподілену" систему його позиціонування, вибудований у матриці центрально-периферійної взаємодії ареал його політико-економічної

⁴⁶ Дружинин А.Г. Метрополитизация как доминантная тенденция территориальной организации общества в постсоветский период: универсальные проявления и южно-российская специфика / А.Г. Дружинин // Географический вестник [Научный журнал Пермского ун-та]. – 2009. – № 3 (11). [Электронный ресурс] - Режим доступа: <http://www.geo-vestnik.psu.ru>.

⁴⁷ Domański B. Rozwój polskich metropolii a regiony peryferyjne – bezpowrotna separacja czy współzależność rozwoju? / B. Domański // Studia KPZK PAN. – 2008. – Z. 120. – S. 135–143, c. 135-143.

домінації⁴⁸. При цьому, в основі сучасної моделі центр-периферійної взаємодії лежить необхідність врахування нових особливостей урбанізації та постіндустріалізації економіки, а саме домінантності чинника розвитку великих міст як таких, їх інфраструктури та економіко-демографічного потенціалу.

Відповідно до теорії регіонального розвитку Дж. Фрідмана нерівномірність економічного зростання регіональної системи і процес просторової поляризації неминує породжувати диспропорції між ядром та периферією. Периферія не є якимось однорідним полем, вона поділяється на так звану внутрішню (ближню), тісно пов'язану з ядром і безпосередньо одержує від нього імпульси до розвитку, і зовнішню (дальню) – на яку ядро практично не виявляє мобілізуючого впливу. Центр і периферія на будь-якому просторовому рівні пов'язані між собою потоками інформації, капіталу, товарів, робочої сили тощо, причому саме напрями цих потоків визначають характер взаємодії між центральними і периферійними структурами, перетворюючи простір на силове поле. Рушійною силою або свого роду мотором, що забезпечує постійний розвиток і відтворення системи відносин «центр-периферія» є постійна якісна трансформація ядра за рахунок генерування, впровадження та дифузії нововведень⁴⁹.

Інтенсифікація та концентрація суспільно-економічних взаємовідносин, кількість і якість «споживання» міського простору в ареалах метрополізації (ресурсних, естетичних, креативних, інноваційних, рекреаційних і ін. можливостей) в руслі постіндустріальної просторової трансформації, значимість та дифузія рішень управлінського характеру, функціональний радіус (масштаб) їх впливу слугують критеріями, що детермінують наявність (відсутність) метрополійної функції певних просторових форм організації суспільства.

Зважаючи на те, що будь-яка територія є гетерогенною щодо проходження імпульсів розвитку, генерованих метрополійним центром (ефекти "позитивного метрополійного поширення"), глибина проникнення їх по території буде різною, що проявляється у відповідних структурних змінах соціально-економічного характеру всього регіону. Досягнення ефектів метрополійного поширення у просторовому аспекті, тобто на прилеглу територію і віддалені регіони залежить, в значній мірі, від абсорбційної здатності їх економік до сприйняття технологічних, управлінських і соціальних інновацій, наявності відповідних умов і ресурсів розвитку, транспортно-комунікаційних коридорів та мереж, інтелектуального капіталу⁵⁰.

Природа генерованих центром імпульсів розвитку є складною та мало дослідженою як у вітчизняній, так і світовій науці, незважаючи на те, що потенціал концепції «центр-периферія» дозволяє використовувати її домінанти при постановці численних завдань не лише політико-географічного, а й соціально-економічного характеру на всіх рівнях ієрархії територіальних систем. До числа факторів, що генерують імпульси розвитку ядер, відносять⁵¹:

– функціонування великих міст як потужних ринків товарів та послуг, що притягує до

⁴⁸ Дружинин А.Г. Исследование феномена метрополитизации как приоритетное направление развития социально-экономической географии «вглубь» / А.Г. Дружинин // Социально-экономическая география: история, теория, методы, практика: сборник научных статей. – Смоленск: Универсум, 2011. – С. 200-204.

⁴⁹ Friedmann J. Regional development policy / J. Friedmann. – Boston: Mass. Inst. Techn. – 1966.

⁵⁰ Мельник М.І. Вплив регіональної метрополії на структуру простору: центр-периферійний вимір / Мельник М.І., Лещух І.В., Синюка О.М. // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Метрополійні функції обласних центрів Західного регіону: зб. наук. пр. / НАН України. Ін-т регіональних досліджень; редкол.: В.С. Кравців (відп. ред.). – Львів, 2013. – Вип. 2 (100). – 2013. – С.46-61, с.49.

⁵¹ Підгрушний Г.П. Київ та прилегла територія в системі центр-периферійної взаємодії [Текст] / Г.П. Підгрушний, О.О. Денисенко // Український географічний журнал. – 2013. – №1. – С.27-34, с.28.

себе виробника, дає йому додаткові економічні переваги за рахунок економії масштабу та скорочення транспортних витрат;

- економія витрат внаслідок спільного використання суб'єктами господарювання великих міст та навколишньої території інженерної, виробничої, соціальної інфраструктури, наявних умов та ресурсів розвитку, людського капіталу, що породжує агломераційний ефект;

- ущільнення у великих містах та довкола них комунікативного простору міжособистісних зв'язків, що забезпечує виникнення інновативних ефектів внаслідок оперативного обміну інформацією, ідеями, винаходами тощо;

- стрімке зростання ціни на землю та інші ресурси розвитку в межах великих міст, що зумовлює «виштовхування» на прилеглу територію окремих видів економічної діяльності та стимулює її розвиток;

- динамічне соціальне середовище з високою здатністю генерування та сприйняття соціальних інновацій (форми зайнятості, ритм життя, соціальні потреби, стандарти споживання).

Для виявлення інтенсивності впливу центра на рівень соціально-економічного розвитку території умовно поділимо райони Львівської області на три групи залежно від віддаленості районного центра від м. Львова (ядра): найменш віддалені райони, які знаходяться від ядра на відстані до 50 км – (Перемишлянський, Кам'янка-Бузький, Миколаївський, Городецький, Жовківський, Пустомитівський); середньо віддалені райони – від 50 км до 75 км (Стрийський, Радехівський, Жидачівський, Золочівський, Мостиський, Буський, Яворівський); найбільш віддалені райони – від 76 км до 137 км (Турківський, Сколівський, Бродівський, Старосамбірський, Дрогобицький, Сокальський, Самбірський).

Дослідження центрально-периферійної взаємодії побудоване на основі якісної оцінки залежності рівня соціально-економічного розвитку районів Львівської області від їх близькості до центра ділової активності – м. Львова з метою визначення просторових зон з різною інтенсивністю впливу основного ядра (генерованих ним імпульсів розвитку та ефектів "позитивного метрополійного поширення"), виділення ареалів центрального, напівпериферійного та периферійного типів, в т.ч. соціально-економічних лакун.

Отже, основна гіпотеза дослідження: рівень соціально-економічного розвитку районів області залежить від віддаленості ядра ділової активності – м. Львова. Індикаторами рівня соціально-економічного розвитку районів обрано показники зайнятості та міграції, розвитку ринкової і транспортної інфраструктури, сільськогосподарського виробництва, житлового будівництва, інвестицій в основний капітал, зовнішньоекономічної діяльності, які попередньо були приведені у відносні показники на основі визначення питомої ваги району в загальнообласному значенні та коефіцієнта Енгеля (дозволяє зважувати показники з врахуванням площі та населення).

Результати проведеного кореляційного аналізу залежності рівня соціально-економічного розвитку адміністративних районів Львівської області від близькості м. Львова протягом 2008-2012 рр. (табл. 4) підтверджують висунуту гіпотезу, а також показують зміну інтенсивності впливу основного ядра на розвиток територій, його просторове поширення впродовж обраного періоду дослідження.

Коефіцієнти кореляції в табл. 4 вказують на існування тісного взаємозв'язку ($>0,7$) між віддаленістю від Львова та соціально-економічним розвитком (за показниками зайнятості, роздрібного товарообороту підприємств, вантажообороту автомобільного транспорту, продукції сільського господарства) тих адміністративних районів Львівської області, які перебувають у безпосередній близькості до ядра (20-49 км). Зрозуміло, що інтенсивність впливу Львова на розвиток всіх районів області є доволі диференційованою, тому на середньо

та найбільш віддалені райони ядро впливає з меншою силою. При цьому, найнижча залежність саме середньовіддалених районів області від Львова пояснюється особливостями їх внутрішнього потенціалу розвитку, а також значним впливом інших районних осередків концентрації ділової активності, таких як Стрий, Дрогобич та Червоноград.

Таблиця 4

Взаємозалежність між віддаленістю від Львова та показниками соціально-економічного розвитку адміністративних районів Львівської області (за питомою вагою) у 2008-2012 рр.*

коефіцієнт кореляції

коефіцієнти кореляції Показники			Віддаленість		
			(20-49 км) Найближчі: Перемишлянський, Кам'янка-Бузький, Миколаївський, Городоцький, Жовківський, Пустомитівський	(50-75 км) Середньовіддалені: Стрийський, Радехівський, Жидачівський, Золочівський, Мостиський, Буський, Яворівський	(76-137 км) Найвіддаленіші: Турківський, Сколівський, Бродівський, Старосамбірський, Дрогобицький, Сокальський, Самбірський
Питома вага району	Кількість найманих працівників району, % до загального показника по області	2008	-0,87	-0,21	-0,50
		2009	-0,86	-0,13	-0,50
		2010	-0,85	-0,05	-0,47
		2011	-0,86	-0,14	-0,40
		2012	-0,89	-0,10	-0,45
	Роздрібний товарооборот підприємств району, % до загального показника по області	2008	-0,82	-0,51	-0,56
		2009	-0,83	-0,57	-0,60
		2010	-0,84	-0,60	-0,63
		2011	-0,83	-0,60	-0,53
		2012	-0,81	-0,58	-0,48
	Вантажооборот автомобільного транспорту району, % до загального показника по області	2008	-0,83	-0,13	-0,33
		2009	-0,83	-0,17	-0,24
		2010	-0,71	0,12	-0,23
		2011	-0,74	0,21	-0,31
		2012	-0,75	0,16	-0,28
	Продукція сільського господарства району, % до загального показника по області	2008	-0,70	-0,21	-0,61
		2009	-0,70	0,02	-0,66
		2010	-0,67	0,02	-0,61
		2011	-0,74	-0,05	-0,65
		2012	-0,75	0,16	-0,65

*Розраховано на основі⁵²

В табл. 5 для аналізу обрана інша градація близькості до Львова, а показники соціально-економічного розвитку районів зважені за коефіцієнтом Енгеля.

⁵² Статистичний щорічник Львівської області за 2012 рік: [у 2-х част.] / Державний комітет статистики України. Головне управління статистики у Львівській області; [під ред. С.І. Зимовіної]. – Львів, 2013. – Ч.2. – 289 с

**Взаємозалежність між віддаленістю від Львова та показниками
соціально-економічного розвитку адміністративних районів
Львівської області (за коефіцієнтом Енгеля) у 2008-2012 рр.***

коефіцієнти кореляції

Показники			Віддаленість		
			0-50 км (Перемишлянський, Кам'янка-Бузький, Миколаївський, Городоцький, Жовківський, Пустомитівський)	понад 50 км (Турківський, Сколівський, Бродівський, Буський, Старосамбірський, Дрогобицький, Сокальський, Самбірський, Стрийський, Радехівський, Жидачівський, Золочівський, Мостиський, Яворівський)	0-140 км (всі райони)
Коефіцієнти Енгеля	Інвестиції в основний капітал, тис. грн.	2008	-0,66	-0,48	-0,51
		2009	-0,67	0,13	-0,28
		2010	-0,89	-0,40	-0,55
		2011	-0,57	-0,34	-0,53
		2012	-0,69	-0,57	-0,70
	Інвестиції в основний капітал в житлове будівництво, тис. грн.	2008	-0,83	-0,48	-0,67
		2009	-0,92	0,13	-0,39
		2010	-0,89	-0,40	-0,55
		2011	-0,89	-0,20	-0,51
		2012	-0,83	-0,45	-0,52
	Роздрібний товарооборот підприємств, млн. грн.	2008	-0,83	-0,47	-0,57
		2009	-0,82	-0,52	-0,63
		2010	-0,85	-0,57	-0,66
		2011	-0,80	-0,54	-0,61
		2012	-0,78	-0,51	-0,56
	Сальдо міграції, осіб	2008	-0,85	-0,17	-0,29
		2009	-0,88	-0,20	-0,38
		2010	-0,79	-0,23	-0,29
		2011	-0,63	-0,03	-0,08
		2012	-0,62	-0,18	-0,35
	Прийняття в експлуатацію житла, тис. м ² заг. площі	2008	-0,70	-0,48	-0,64
		2009	-0,82	-0,19	-0,46
		2010	-0,89	-0,44	-0,53
		2011	-0,87	-0,23	-0,48
		2012	-0,81	-0,43	-0,53

*Розраховано на основі⁵³

Коефіцієнти кореляції вказують на високу обернену залежність відстані до Львова та рівня соціально-економічного розвитку (за показниками інвестицій в основний капітал та житлове будівництво, роздрібного товарообороту підприємств, міграції, прийняття в

⁵³ Статистичний щорічник Львівської області за 2012 рік: [у 2-х част.] / Державний комітет статистики України. Головне управління статистики у Львівській області; [під ред. С.І. Зимовіної]. – Львів, 2013. – Ч.2. – 289 с

експлуатацію житла) районів, які перебувають у безпосередній близькості до ядра (до 50 км), що свідчить про позитивний вплив розташування поруч зі Львовом, тобто реалізацію ним своїх метрополійних функцій. Вплив Львова на соціально-економічні показники адміністративних районів області має відцентрово-зональний характер, тобто спостерігається поступове «затухання» інтенсивності впливу м. Львова на значення обраних показників в міру зростання віддаленості районних центрів від ядра. Протягом 2008-2012 рр. в зоні інтенсивного впливу м. Львова за показником обсягів роздрібного товарообороту перебували всі адміністративні райони (коефіцієнти кореляції $>0,56$), що свідчить про їх конвергентний розвиток в сфері торгівельних операцій, і пояснюється, зокрема, розвитком ринкової інфраструктури (великих гуртових ринків, в тому числі, сільськогосподарської продукції, складів, баз тощо) та вищою платоспроможністю попиту в обласному центрі. Натомість міграційні процеси характеризуються високою інтенсивністю лише в метрополійному ареалі до 50 км (табл. 5).

На основі компаративного аналізу центр-периферійних взаємодій у Львівській області виявлена також залежність показників зовнішньоекономічної та інвестиційної діяльності від близькості до м. Львова, яка підтверджена відповідними статистичними параметрами. Зокрема, підвищення інвестиційної активності відбувається по мірі наближення до ядра, тобто у Пустомитівському, Жовківському та Городоцькому районах (рис.14).

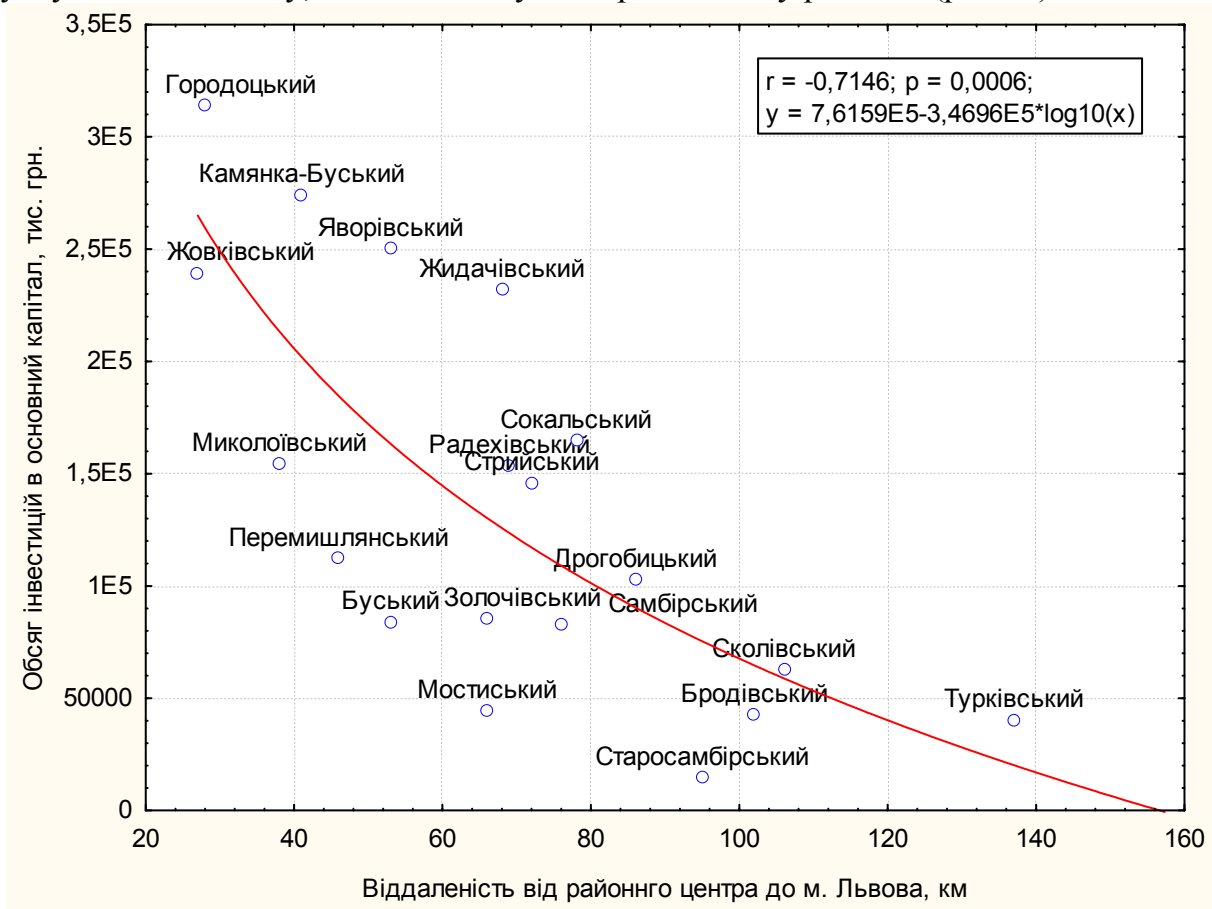

Рис. 14. Залежність обсягів інвестицій в основний капітал від близькості районних центрів до м. Львова, 2013 р.

Інтенсивність впливу Львова на розвиток всіх районів області є доволі диференційованою, тому на середньо та найбільш віддалені райони ядро впливає з меншою силою, зокрема знижується і інвестиційна активність іноземних інвесторів по мірі віддалення від ядра (рис.15).

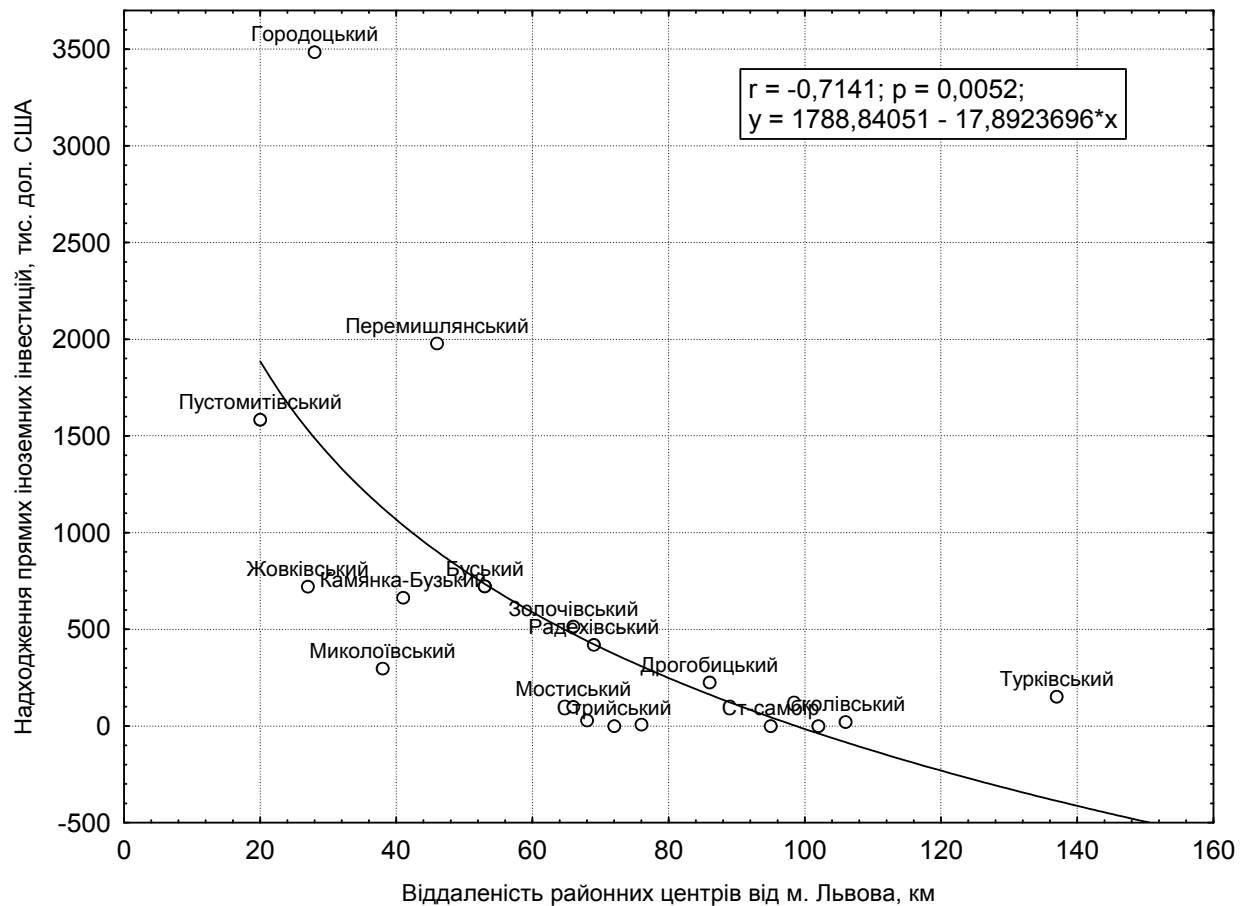

Рис. 15. Залежність надходження прямих іноземних інвестицій від близькості районних центрів до м. Львова, 2013 р.

У процесі проведеного дослідження крім характерної залежності, були виявлені і деякі невідповідності між віддаленістю від Львова та інтегральним індексом соціально-економічного розвитку адміністративних районів Львівської області (рис. 16), що об'єктивно пояснюється як їх внутрішніми потенційними і конкурентними перевагами, так і залежністю від стимулюючої ролі та впливу інших регіональних, в даному випадку районних полюсів росту. Це необхідно враховувати для визначення ареалів центрального, напівпериферійного та периферійного типів.

Як видно з рис. 16, рівень соціально-економічного розвитку районів Львівської області характеризується високою диференційованістю і набуває найвищих значень в Пустомитівському ($I_p=0,79$), Сокальському ($I_p=0,38$) та Яворівському ($I_p=0,33$) районах, найнижчих – у гірських Сколівському ($I_p=0,09$) і Турківському ($I_p=0,05$).

Вагомою перевагою Пустомитівського району є розташування у центрі Львівської області – він майже з усіх боків оточує м. Львів. За територією район займає друге місце в області (948 км²) та характеризується найбільшим в регіоні приростом населення, найшвидшими темпами будівництва (район розбудовується втричі швидше, ніж Львів, в основному за рахунок котеджної забудови навколо м. Львова), значним прогресом у розвитку торгівлі (у зв'язку з наявністю торгово-розважального комплексу «King Cross Leopold» в Сокольниках), а відтак і найбільшим обсягом інвестицій в основний капітал та житлове будівництво (відповідно 7500,68 грн. та 3518,26 грн. на одного мешканця у 2012 р.). Таким чином, високий рівень соціально-економічного розвитку Пустомитівського району ($I_p=0,79$)

обумовлений його безпосередньою близькістю до ядра – м. Львова, інтенсивний вплив якого свідчить про реалізацію метрополійних функцій.

Високий інтегральний індекс соціально-економічного розвитку Яворівського району ($I_p=0,33$) обумовлений, перш за все, високими темпами будівництва та приросту населення, що пояснюється сусідством зі Львовом. Через район проходить автотраса державного значення Львів – Івано-Франкове – Краковець – Краків та будується частина автостради Київ – Лісабон. Обсяг залучених іноземних інвестицій в район становить 3,9% від загальнообласного значення у 2012 р., з яких 44,5% надійшло з Республіки Польща. Безпосереднє сусідство Яворівського району з обласним центром на сході та Ярославським і Любачувським повітами Польщі на заході (віддаленість м. Яворова від найближчого пропускного пункту Краковець – Корчова становить 26 км) підвищує його економічний потенціал, компенсуючи певне напівпериферійне місцезнаходження району.

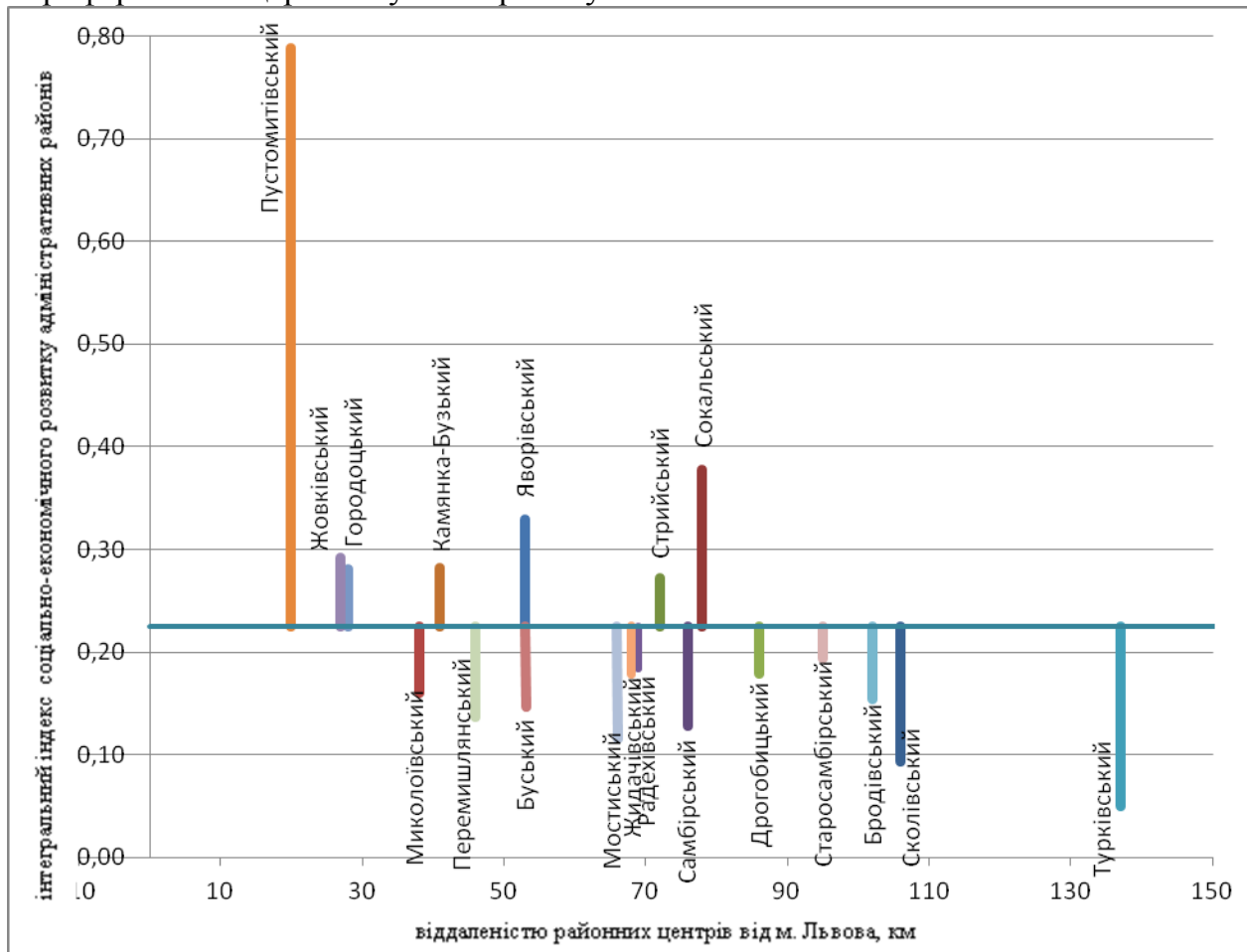

Рис. 16. Залежність інтегрального індексу соціально-економічного розвитку адміністративних районів Львівської області від близькості до м. Львова, 2012 р.

Вигідне географічне розташування вздовж III транс'європейського коридору, наявність міжнародного пропускного пункту Шегині не чинить значного впливу на рівень соціально-економічного розвитку Мостиського району ($I_p=0,12$). Про це свідчать низький рівень залучення іноземних інвестицій (лише 0,53% від загальнообласного значення у 2012 р.), найнижчий в області рівень заробітної плати (лише 1923,50 грн. за підсумками I півріччя

2013 р.) тощо і дає підстави віднесення цього району до напівпериферійного типу лакуарного⁵⁴ підтипу.

Соціально-економічна лакуарність характерна і для Радехівського району ($I_p=0,18$), який розташований у напівпериферійній зоні за віддаленістю обласного центра ділової активності – м. Львова. В районі простежується демографічна криза, сальдо міграції від'ємне вже більше п'яти років, висока заборгованість з комунальних платежів, рівень роздрібного товарообороту та заробітної плати – одні з найнижчих у Львівській області, єдиною прогресивною галуззю в районі є сільське господарство (зосереджено 5% сільськогосподарського виробництва області).

Деяке затухання впливу Львова та поступове зростання ролі місцевих полюсів соціально-економічного зростання відслідковується в Дрогобицькому ($I_p=0,18$) та Сокальському ($I_p=0,38$) районах. Так, на розвиток останнього в більшій мірі впливає близькість розташування такого міста обласного значення як Червоноград – важливого центру гірничодобувної промисловості Львівсько-Волинського кам'яновугільного басейну, а вплив м. Львова відчувається значно слабше. Існуючий потенціал розвитку м. Червонограда (зокрема, значний обсяг реалізації промислової продукції, розташування на транспортних магістралях Ковель – Жовква, Червоноград – Рава-Руська та ін.) дозволяє йому здійснювати чималий вплив на соціально-економічний розвиток свого та сусідніх районів. Крім того, наявність великої кількості суб'єктів господарської діяльності в місті, у тому числі, крупних платників податків, активізують роль м. Червоноград як локального ринку праці. Як наслідок, середньомісячна заробітна плата штатного працівника в місті за I півріччя 2013 р. була вищою, ніж у Львові (3123 грн. проти 2910 грн.).

Сокальський район є лідером в області за показниками: середньомісячної заробітної плати (після Стрийського) – 3180 грн., що перевищує середньообласний показник на 293 грн.; зайнятості – 10,2% найманих працівників у загальній чисельності працюючих області; обсягу продукції сільського господарства – 8,2% загальнообласного значення; надходження прямих іноземних інвестицій – 37,4% від загальної величини залучених інвестицій у Львівську область. Відтак високий рівень соціально-економічного розвитку району, незалежно від його напівпериферійного розташування, обумовлений реалізацією його ендогенних чинників і конкурентних переваг, і, зокрема, завдяки стимулюючому впливу потужного районного полюса соціально-економічного зростання – м. Червоноград.

У Дрогобицькому районі сконцентровані одразу три потужні полюси соціально-економічного зростання – міста обласного значення Дрогобич, Борислав і Трускавець, які, зокрема, утворюють поліцентричну агломерацію «Дрогобиччина»; характеризуються найбільшими серед міст обласного значення (крім м. Львова) обсягами надходжень прямих іноземних інвестицій (м. Дрогобич), інвестицій в основний капітал (м. Трускавець) і житлове будівництво (м. Дрогобич, м. Борислав). Разом з цим, соціально-економічний розвиток Дрогобицького району ($I_p=0,18$) характеризується такими гострими проблемами, як: висока податкова заборгованість, мінімальний приріст роздрібної торгівлі, низька заробітна плата порівняно з іншими районами області. Тобто, стосовно даного району можна говорити про низьке проникнення імпульсів розвитку, генерованих, як Львовом, так і місцевими полюсами ділової активності, що пояснюється частково домінуванням вектору взаємодії головного ядра з іншими осередками економічних взаємовідносин, зокрема в західному та північному напрямках.

Соціально-економічна лакуарність характерна і для напівпериферійного Самбірського району ($I_p=0,13$), про що свідчать низькі показники рівня розвитку роздрібної торгівлі,

⁵⁴ Лакуна – від лат. *Lacuna* – поглиблення, западина, провалля, порожнина.

надходження іноземних інвестицій (лише 0,04% від загальнообласного значення), зайнятості (5,7 тис. осіб у 2012 р.) та заробітної плати, від'ємне сальдо міграції (-131 осіб у 2012 р.) та ін.

Проведене дослідження дає підстави віднести Турківський район до класичного периферійного типу, що характеризується низьким рівнем соціально-економічного розвитку ($I_p=0,05$) у поєднанні з найбільшою віддаленістю від головного ядра (понад 130 км), що пов'язано із складним географічним положенням (населеним пунктам району відповідно до Закону України «Про статус гірських населених пунктів в Україні» надано статус гірських; сусідні Старосамбірський та Сколівський райони також характеризуються низьким рівнем соціально-економічного розвитку) та відсутністю впливового локального полюсу, який забезпечував би сприйняття імпульсів розвитку, генерованих м. Львовом чи іншими обласними центрами (віддаленість від м. Ужгород становить 118 км, м. Івано-Франківськ – 216 км), найближчими контрольно-пропускними пунктами (віддаленість від пункту пропуску Вишне – Немецьке на кордоні зі Словаччиною становить 118 км, пункту пропуску Медика на кордоні з Польщею – 123 км) тощо.

Отже, дослідження залежності соціально-економічного розвитку території від функціонування метрополійних центрів – консолідуючих ядер суспільної і ділової активності на основі концепції «центр – периферія» є перспективним напрямом, що дозволяє глибше оцінити інтенсивність впливу територіально- та компонентно-структурних процесів (концентрація, дифузія, поляризація, диверсифікація та тертіаризація економіки, інтеграція тощо) на соціально-економічний розвиток територіально-суспільних систем різного ієрархічного рівня.

Отже, вплив метрополійного центру на соціально-економічний розвиток адміністративних районів Львівської області має відцентрово-зональний характер, адже інтенсивність цього впливу знижується із зростанням віддаленості районних центрів від ядра регіональної метрополії. Рівень соціально-економічного розвитку територій є похідним, з одного боку, від потужності генерованих ядром імпульсів розвитку, а з іншого, визначається наявним локальним економічним потенціалом і здатністю до абсорбації впливів метрополійного центру та інших районних осередків концентрації ділової активності (наприклад, Стрий, Дрогобич та Червоноград). А поступове «заповнення» соціально-економічних лакун, на нашу думку, можливе за умови зростання рівня розвитку метрополійного ядра та прилеглих територій, тобто територіального поширення генерованих метрополією позитивних соціально-економічних ефектів.

Об'єктами дослідження також послужили важливі для ідентифікації регіональних метрополій інформаційні, фінансові та інші зв'язки, які об'єктивно виникають між головним офісом і філіями провідних фінансових та освітніх структур. Найбільш наочно сформовані зони впливу ілюструє ГІС-аналіз банківської сфери, а також сфери вищої професійної освіти (рис. 17;18).

Тобто індикатором «метрополійного статусу» є локалізація в тому чи іншому урбаністичному центрі не лише провідних банківських установ і навчальних закладів, але і їх представництво (мережа) в просторовому аспекті через розміщення філій регіональних банків і відокремлених структурних підрозділів відповідних навчальних закладів.

Мережа відокремлених структурних підрозділів відповідних навчальних закладів (коледжів, навчально-консультаційних центрів, інститутів або філій ВНЗ) для Львова складає 19, Тернополя – 7, Івано-Франківська – 5, Чернівців та Луцька – по 2. В мережі відокремлених структурних підрозділів Львова 9 знаходяться на території інших областей (Тернополя – 3, Івано-Франківська – 1). Вплив інших обласних центрів Західного регіону України поширюється в межах власних областей (рис.17).

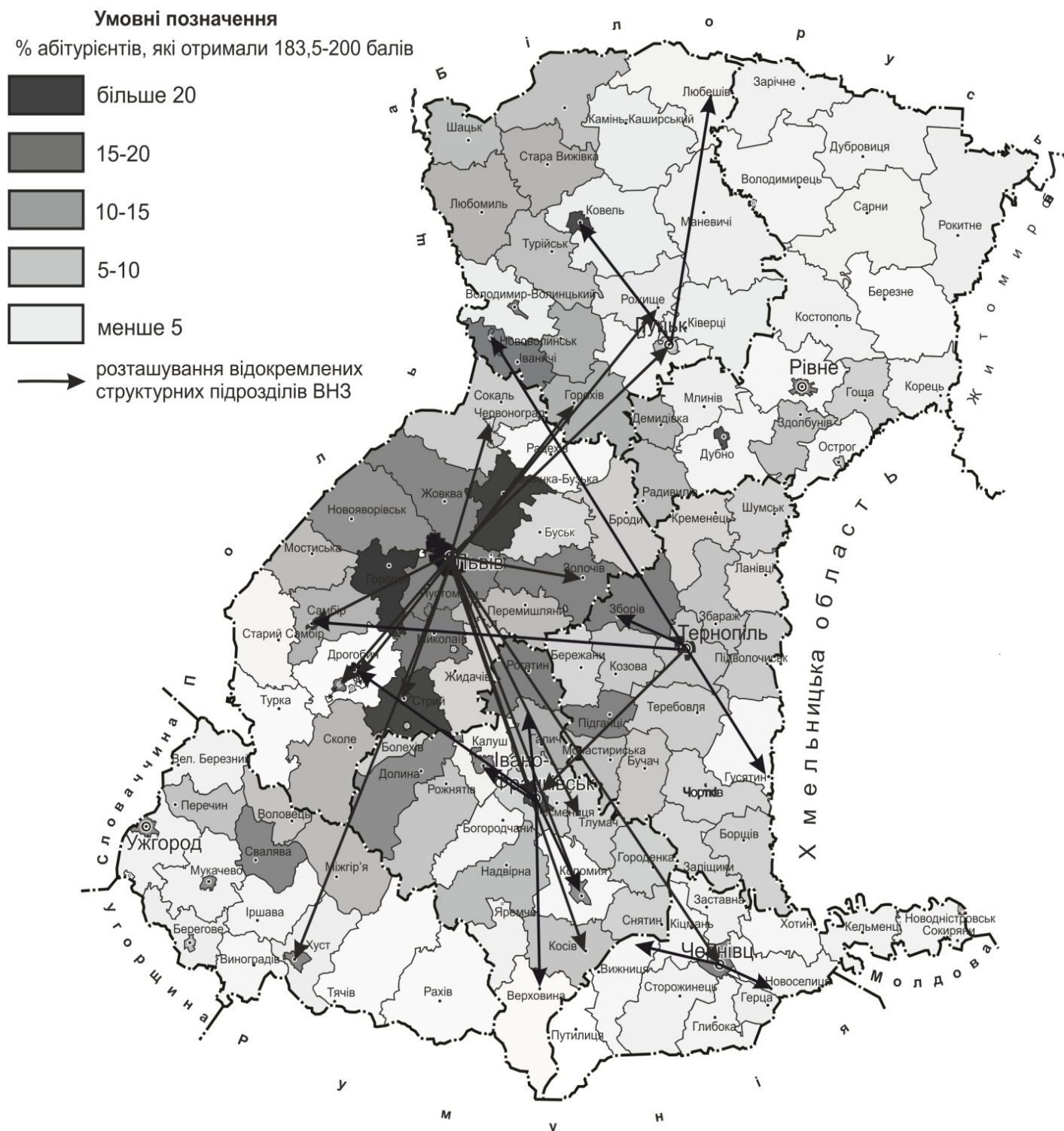
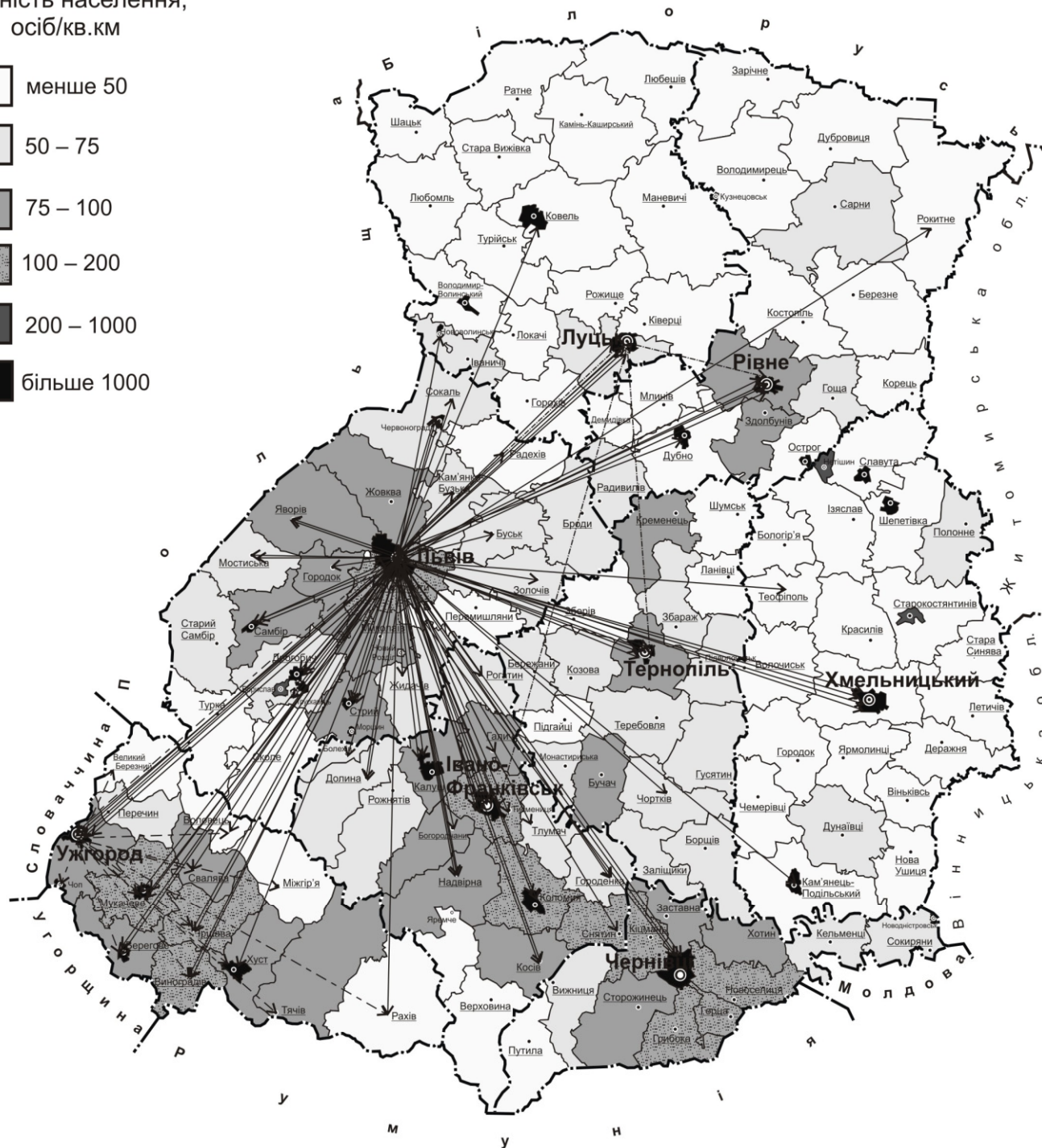
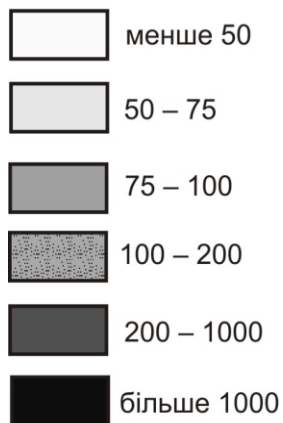

Рис. 17. Зони впливу провідних ВНЗ обласних центрів Західного регіону України у 2013 р.

В освітній сфері вибудовується залежність периферійних територій та метрополії, відбувається взаємний потік (віддача) ресурсів, зокрема, абітурієнтів, викладацько-кадрового потенціалу. Це помітно на карті, найвищий відсоток абітурієнтів, що здали ЗНО на 183,5 і вище балів сконцентровано в районах, територіально близьких до Львова, та тих, де розміщені структурні підрозділи провідних освітніх установ обласних центрів Західного регіону.

Щільність населення,
осіб/кв.км

Місце знаходження
головного офісу банку

- > м. Львів (Кредобанк, Ідея банк, Фольксбанк, Банк «Львів»)
- - - - -> м. Луцьк (Західінкомбанк)
- - - - -> м. Ужгород (Комінвестбанк)

**Рис. 18. Зони впливу провідних регіональних банків обласних центрів
Західного регіону України**

Тобто, успішність абітурієнтів є вищою в зонах концентрації ВНЗ і зонах їх впливу – розміщення філій ВНЗ обласних центрів або інших відокремлених структурних підрозділів. В свою чергу престижність університетів (в рейтингах ВНЗ «Компас» і т.д.) забезпечує їх представництво в районах областей Західного регіону. З іншої сторони, високі результати ЗНО в районах областей частково визначаються присутністю цих відокремлених структурних підрозділів, а відтак перспективами навчатись у цих філіях з можливістю отримання стандарту (рівня) надання освітніх послуг, які властиві «материнській» установі.

Чільне місце за кількістю регіональних банків займає м. Львів, де розміщено п'ять із семи банків Західного регіону України (серед них – Кредобанк – найбільший банк Західної України з найвищою часткою польських інвестицій у банківську систему України; у 2013 р. банк увійшов у ТОП-3 найкращих регіональних банків України за версією тижневика «Контракти», а також до ТОП-20 найнадійніших банків України за версією журналу «Кореспондент»).

Концентрація регіональних банків саме у м. Львові та розгалужена мережа їх філій в просторовому аспекті, серед іншого, обумовлена його статусом як центру концентрації фінансових потоків та впливу в Західному регіоні, а саме через концентрацію головних офісів економічно потужних корпорацій і фірм, фінансових інституцій і банків, страхових компаній, фондових бірж, сервісних організацій з надання високоінтелектуальних послуг; локалізацію провідних інституцій на національному (регіональному) та міжнародному рівнях, трансляцію рішень управлінського характеру через дипломатичні та адміністративні представництва вищого рівня; розгалужену мережу провідних вищих навчальних закладів; розвинену транспортну інфраструктуру; вищий рівень фінансової спроможності та освіченості населення тощо.

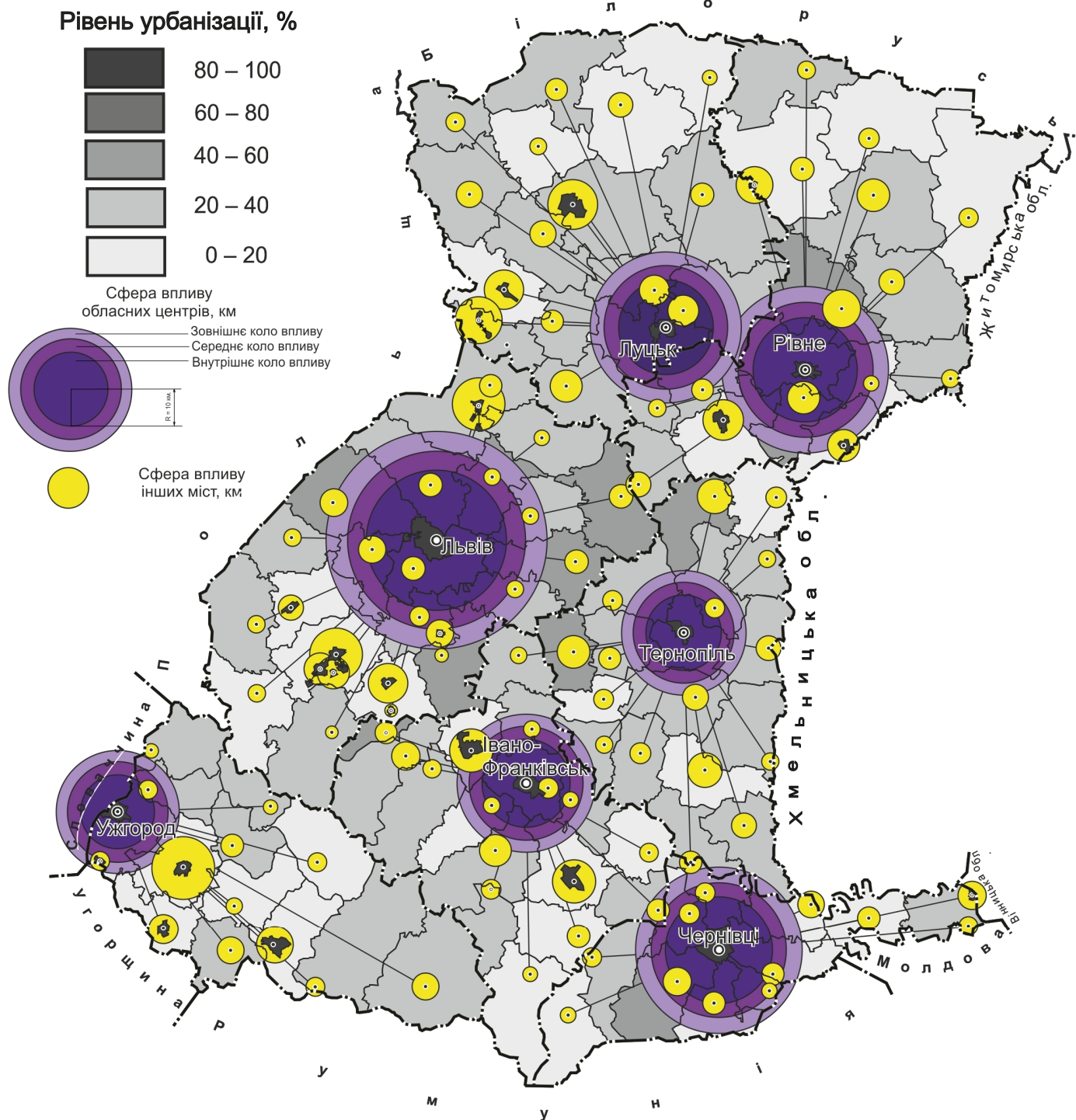
Найнижчий рівень регіональної присутності представництв філій банківських структур характерний для Чернівецькій та Хмельницькій областей (лише по 3 діючій філії). Відсутнє представництво регіональних банків в Рівненській та Тернопільській областях, що пов'язано, частково, з низьким рівнем розвитку сектору середнього та великого підприємництва (кількість підприємств на 10 тис. населення в Тернопільській області вдвічі менша, ніж середнє значення по Україні), а також найнижчою серед усіх областей Західного регіону щільністю населення. Представництво регіональних банків в Закарпатській та Івано-Франківській областях обумовлено частково їх географічним положенням – сусідством і транскордонним співробітництвом з Польщею, Словаччиною, Угорщиною та Румунією. В Ужгороді та Луцьку діють по одному регіональному банку, які належать до малих і не мають розгалуженої мережі філій.

Загалом радіус сфери впливу кожного з обласних центрів безпосередньо залежить від його розміру та потенціалу і визначається на основі гравітаційної моделі. Відповідно до гравітаційної моделі, загальна площа території, на яку поширюється вплив великого міста прямо пропорційна його потенціалу, що залежно від цілей дослідження може вимірюватись в різних показниках – кількості жителів, обсягів промислового виробництва та надання послуг, обсягів зовнішньоекономічного товарообороту, валового або чистого доходу міста тощо. Для прикладу в межах нашого дослідження, в якості параметра, який визначає потенціал міста використано показник чисельності його жителів на кінець 2013 р.

Сфера потенційного впливу обласних центрів на прилеглі території являє собою три концентричні кола, побудованих довкола їх ядер. При накладанні всіх трьох концентричних кіл, отримуємо різнорівневу кругову діаграму: внутрішня - виділяє ту частину простору, в якій вплив міста є найбільш відчутним; в межах середньої частина (середнє коло в двічі більше за площею від внутрішнього кола) вплив міста зменшується, хоча залишається ще

досить значним; в межах зовнішньої частини (зовнішнє коло в тричі більше за площею від внутрішнього кола) вплив міста ще відчутний, але незначний і, в міру зростання віддалі від центру міста, прямує до 0 (рис.19).

Умовні позначення

**Рис. 19. Орієнтовані зони впливу обласних центрів
Західного регіону України за гравітаційною моделлю**

Радіус внутрішнього кола сфери впливу кожного міста розрахований виходячи з умовного значення інтенсивності потенціалу міста, визначеного нами шляхом емпіричних спостережень, який складає для обласних центрів Західного регіону України 324 чол./км².

Радіус внутрішнього кола кожного міста розрахований за формулою(1):

де: P – чисельність жителів міста; I_{ps} - інтенсивність потенціалу міста (умовна щільність населення міста в розрахунку на площу приміської зони); π - число “пі”.

Радіуси середнього $R_{СК}$ та зовнішнього $R_{ЗК}$ кіл, виходячи із співвідношення площ, визначені за формулами(2)(3):

В результаті розрахунку, радіус внутрішнього кола сфери впливу м. Львів склав 26,7 км, середнього кола – 37,9 км., і зовнішнього кола – 46,4 км.

Результати розрахунків по інших обласних центрах Західного регіону України наведені у табл. 6.

Таблиця 6

Основні параметри орієнтованих сфер впливу обласних центрів
Західного регіону України в 2013 р.

Назва міста	Чисельність населення, тис. ос. (P)	Радіус вн.кола, км. ($R_{ВК}$)	Радіус сер.кола, км. ($R_{СК}$)	Радіус зовн.кола, км. ($R_{ЗК}$)
Львів	729	26,8	37,9	46,4
Івано-Франківськ	227	14,94	21,1	25,9
Тернопіль	217,1	14,61	20,7	25,3
Луцьк	216	14,57	20,6	25,2
Ужгород	116	10,68	15,1	18,5
Рівне	249,9	15,67	22,2	27,1
Чернівці	262,4	16,058	22,7	27,8

Слід зважати, що при накладанні сфер впливу декількох міст відбувається порушення просторової організації та витіснення важливих для міста обслуговуючих функцій приміської зони – сільськогосподарської, рекреаційної, природоохоронної.

Широке застосування гравітаційних моделей при аналізі розмірів приміських зон обмежено через неможливість врахувати фактори природної, економічної та соціальної неоднорідності простору. Але вони є корисними для попереднього аналізу сфер впливу міст і виявлення полюсів економічної активності простору, дослідження проблем взаємодії територіальних утворень.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

Метрополійні функції обласних центрів Західного регіону України нами систематизовано та оцінено на основі інтегральних індексів їх розвитку в розрізі організаційно-управлінської, економічної, інноваційно-креативної, туристично-репрезентативної, культурної, науково-освітньої, транспортно-логістичної та соціально-демографічної складової (рис. 20).

Розрахунки інтегральних індексів розвитку метрополійних функцій обласних центрів здійснені на основі системи оціночних показників по кожній з функцій (Додаток 1), які були стандартизовані відносно еталонного значення та синтезовані в інтегральні показники.

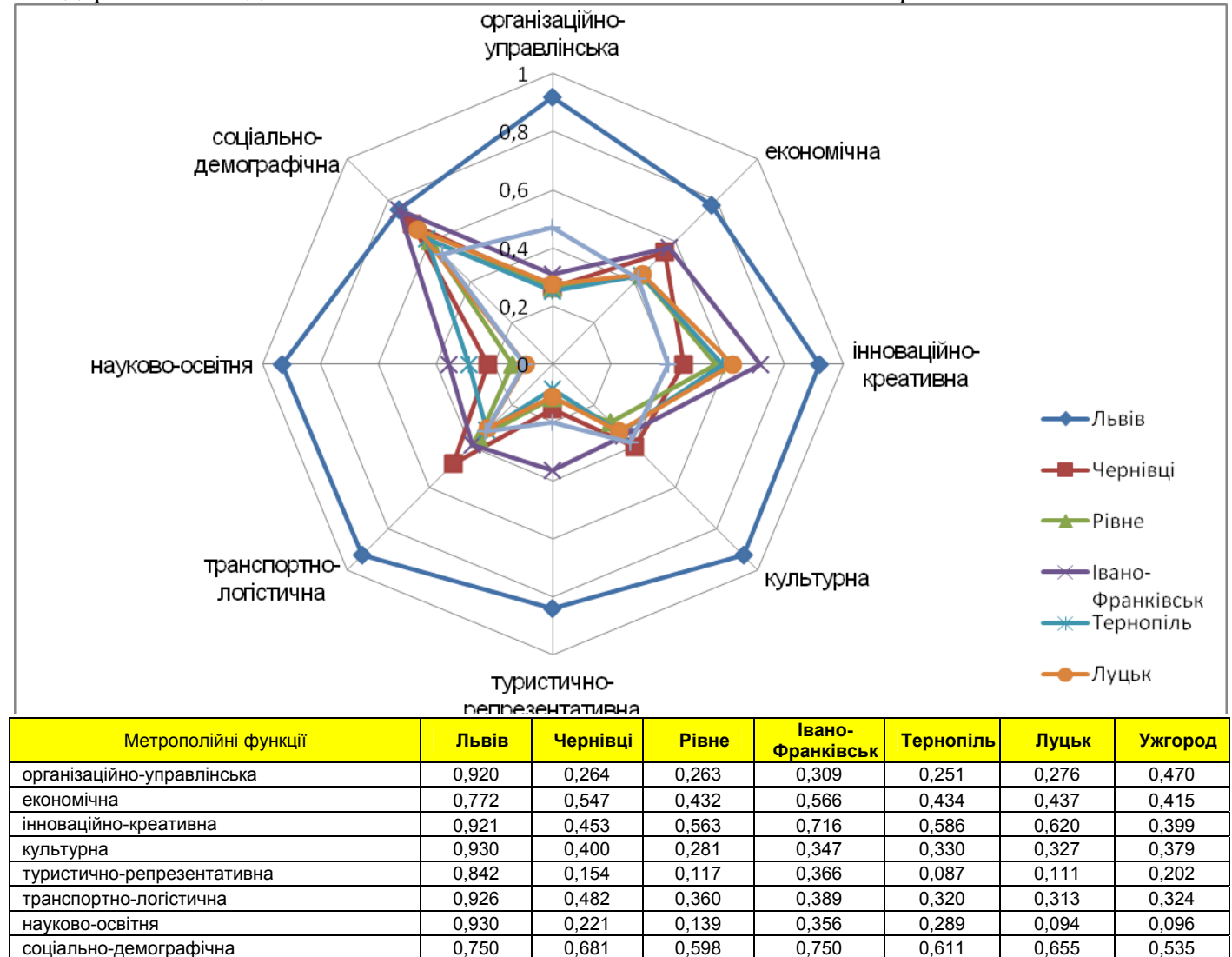

Рис. 20. Інтегральні індекси розвитку метрополійних функцій обласних центрів Західного регіону України за 2013 р.

Аналіз показав, що за більшістю функцій м. Львів підтвердило свій статус як регіональної метрополії, яка має вищий за інші міста Західного регіону України метрополійний потенціал:

- координації та управління сукупністю видів суспільної діяльності, концентрації та акумуляції міжнародного капіталу, локалізації провідних інституцій на національному (регіональному) та міжнародному рівнях, трансляції рішень управлінського характеру через дипломатичні та адміністративні представництва вищого рівня (адже рівень розвитку організаційно-управлінської функції м. Львова (інтегральний індекс – 0,920) втричі вищий відносно інших обласних центрів Західного регіону (від 0,263 до 0,470);

- концентрації головних офісів економічно потужних корпорацій і фірм, фінансових інституцій і банків, страхових компаній, фондових бірж, сервісних організацій з надання високоінтелектуальних послуг, що визначається кращими умовами розміщення цих об'єктів для налагодження ділових зв'язків та ступенем освоєння економічного простору метрополії (рівень розвитку економічної функції м. Львова (0,772) у два рази вищий за інші міста;

- генерування технологічних та суспільних інновацій та їх просторового поширення на базі розвинутого техніко-технологічного, науково-дослідного, освітньо-кваліфікаційного потенціалу; включеності у міжрегіональні науково-освітні мережі (адже за потенціалом реалізації метрополійної інноваційно-креативної функції лідером є м. Львів (0,921) як головний центр дифузії та комунікації у сфері продукування суспільних інновацій та науково-технологічного досвіду, а переслідувачем – м. Івано-Франківськ (0,716); значення інтегрального показника розвитку науково-освітньої функції м. Львова (0,930) значно перевищує показники інших міст регіону (від 0,094 до 0,356);

- культурного центру надрегіонального рівня, тобто м. Львів має вищий культурно-мистецький потенціал та вагому сакрально-історичну роль у становленні й розвитку на національному і міжнародному рівнях (розвиток культурної метрополійної функції (0,930) втричі вищий за інші обласні центри Західного регіону (від 0,281 до 0,4);

- формування певного образу міста-метрополії, продукування та трансляції в метрополійному просторі інформаційних потоків по обміну ринковою інформацією, налагодженню ефективних ділових контактів та співпраці в майбутньому (еталонні зразки соціального досвіду) за рахунок вищої концентрації джерел-продуцентів інформації – функціонування великих рекламних агенцій, консалтингових, аудиторських та аналітичних компаній, виставкову діяльність, регулярне проведення визначних та суспільно значимих зустрічей національного та міжнародного рівня (розвиток туристично-репрезентативної функції м. Львова (0,842) значно вищий за інші міста (від 0,087 до 0,366);

- підтримки транспортно-логістичних зв'язків на далекі відстані та розташування аеропортів макрорегіонального і світового значення (реалізується через портові комплекси, міжнародні аеропорти, магістралі й транспортні коридори міжнародного значення, великі залізничні вузли, міжрегіональні митниці, логістичні термінали), а також розвитку інфраструктури для забезпечення провідних видів зв'язку (значення інтегрального показника розвитку транспортно-логістичної функції м. Львова (0,926) більш як у два рази перевищує показники інших міст (від 0,313 до 0,482);

Соціально-демографічна функція міст характеризується насамперед концентрацією людського капіталу (людських ресурсів, працересурсного капіталу, трудових ресурсів), який зосереджується навколо місць прикладання праці та є основним користувачем соціальних послуг метрополійного (міського) середовища через вищу, у порівнянні з іншими поселеннями, якість життя населення, ширший доступ до ринку праці, медичних та соціальних послуг, кращих житлових умов. Львів не надто випереджає за відповідним індексом інші обласні центри Західного регіону, які в більшості випадків його наздоганяють за рівнем та якістю надання соціальних послуг, що пояснюється високою конкуренцією на регіональних ринках праці, нерухомості, медичних та інших соціальних послуг.

При обґрунтуванні збалансованої політики просторового розвитку слід зважати на те, що поряд з територіальним поширенням генерованих метрополією позитивних соціально-економічних ефектів відбуваються також процеси нового функціонального наповнення провідних регіональних метрополій, їх просторової експансії, а тому можливого подальшого поглиблення територіальних соціально-економічних диспропорцій. Метрополізація зумовлює анізотропію простору, посилюючи асиметричність формування і розвитку різних просторових структур і утворень. Тому роль регіональних метрополій як "економічних локомотивів" розвитку національної та регіональних економік визначається існуванням дієвих перерозподільних механізмів, які дозволяють в перспективі поширити позитивний економічний ефект на інші території держави.

В основі перерозподільних механізмів та просторового планування регіонів повинні бути закладені принципи збалансування інтересів розвитку метрополій та периферійних територій. З однієї сторони, вирішення проблемних питань конфліктогенності міського середовища (збільшення кола шукачів роботи, посилення несправедливості у доступі до ресурсів, напруження соціальних сервісів та інфраструктури, погіршення екологічної ситуації тощо), а, з іншої, впровадження обґрунтованих перерозподільних та організаційно-економічних механізмів активізації потенціалу периферійних територій є можливим завдяки розосередженню поселень та фокусів ділової активності від обласного центру до інших населених пунктів, які концентрують потенціал розвитку в просторовому аспекті.

Цього можна частково досягнути передбачивши при розробці схем планування територій необхідність формування на околицях міст-метрополісів промислових зон з винесенням частини підприємств та розміщенням нових індустріальних парків, ІТ-компаній, технополісів та логістичних центрів, а також, надання податкових преференцій та дотаційної підтримки тим підприємствам, переміщення бізнесу яких з метрополійного центру у потенційні точки зростання регіону (середні і малі міста, села) є можливим. Це сприятиме покращенню екологічної ситуації в містах та сприятиме зайнятості населення прилеглих територій. У свою чергу, вивільнені території міст-метрополісів повинні використовуватися переважно для будівництва нових об'єктів четвертинного сектора, бізнес-інфраструктури та підприємств V-VI технологічних укладів.

У результаті, усунення асиметрії соціально-економічному розвитку території, яка є причиною депресивності окремих територій, забезпечуватиметься за рахунок формування моделі поліцентричного просторового розвитку регіону, тобто комплексного підвищення економічного потенціалу як міст-метрополісів, так і інших осередків економічної активності (наприклад, міст нижчого ієрархічного рангу).

Реалізація моделі поліцентричного просторового розвитку можлива за умов економічної та соціальної (міжрегіональної та внутрірегіональної) інтеграції.

Зокрема, економічна інтеграція вимагає: 1) створення інфраструктурних мереж (транспортних, інформаційних, фінансових) між містами з високим потенціалом економічного зростання та менш розвинутими (сільськими) територіями і невеликими містами з наданням останнім більшої фінансової самостійності, задля підвищення ділової активності на рівні різних адміністративно-територіальних утворень, можливості маятникової міграції робочої сили, капіталізації потенціалу віддалених поселень тощо; 2) впровадження моделі міжрегіональної взаємодії, що базується на принципах поєднання і взаємного посилення рівноцінних центрів зростання (наприклад, таких агломерацій як Дрогобич-Трускавець-Борислав, Червоноград-Сокаль) шляхом налагоджування міжрегіональних коопераційних зв'язків, реалізації спільних міжрегіональних проєктів для міських агломерацій (економічних диполів) з впровадженням механізмів нейтралізації депресивності

прилеглих територій.

Соціальна інтеграція можлива за умов введення у всіх регіонах однакових стандартів умов життя (охорони здоров'я, освіти, водозабезпечення, екологічної безпеки) для виключення мобільності через неприйнятні умови життя; забезпечення рівного доступу населення до транспортних, телекомунікаційних, адміністративних, фінансових та інших послуг для формування просторової згуртованості.

Виявлена нами функціональна спеціалізація регіональних метрополій потребує виваженої політики посилення конкурентоспроможних функцій в різних метрополіях для збереження їх унікальності за рахунок диверсифікації метрополійних функцій.

Для реалізації поставлених завдань слід модернізувати принципи державної регіональної політики, удосконалити стратегічне планування регіонів та міст-метрополій з метою забезпечення ефективного виконання визначених пріоритетів соціально-економічного розвитку. Адже проблеми недосконалості ефективної регіональної політики полягають у:

- відсутності національної стратегії розвитку держави та чітких пріоритетів державної регіональної політики, спрямованих на інтеграцію соціально-економічного простору України;
- відсутності закріплення на законодавчому рівні понять агломерації та метрополії, а також підходів до управління ними в рамках єдиної нормативно-правової основи;
- зволіканні з проведення адміністративно-територіальної реформи та реформи місцевого самоврядування, які б забезпечили реалізацію децентралізації державних повноважень та деконцентрації в умовах посилення євроінтеграційних процесів;
- слабкій організації міжмуніципальної та міжрегіональної співпраці;
- слабкій самоорганізації територіальних громад та невирішеності спірних питань між громадами міста та прилеглими сільськими громадами на основі консенсусу;
- недієвості державно-приватного партнерства у місцевій та регіональній площинах через суперечливі положення основних документів їх розвитку;
- недостатньому розумінні та відсутності інструментів забезпечення рівного доступу населення до соціальних послуг та поширення єдиних соціальних стандартів якості життя від міста до сільської території.

Першочерговим кроком повинно стати формування відповідного інституційного середовища – загальнодержавної нормативно-правової системи забезпечення комплексного розвитку регіонів шляхом зміцнення їх економічної та фінансової спроможності, децентралізації владних повноважень. Необхідним є прийняття низки базових законів з питань регіональної політики, зокрема: “Про засади державної регіональної політики”, “Про місцеве самоврядування в Україні” та “Про місцеві державні адміністрації”, а також внесення змін до закону “Про регулювання містобудівної діяльності”, де слід чітко регламентувати механізми врегулювання соціально-економічних відносин ядра метрополії з її периферією, умови міжрегіональної та міжмуніципальної співпраці, інструменти та важелі становлення консенсусу між містом, агломерацією та прилеглою територією.

Нова парадигма політики регіонального розвитку має здійснюватись в умовах децентралізації: делегування повноважень на місцевий рівень виборним органам, і деконцентрації – передачі повноважень на місцевий рівень з відповідним фінансовим забезпеченням. Лише оптимальне поєднання цих двох процесів має породжувати синергетичний ефект при реформуванні регіональної політики.

Отже, керований розвиток метрополійною територією на теренах Західного регіону України дасть змогу в перспективі:

- розвинути систему поділу праці на основі диверсифікації економіки та спеціалізації (збалансування соціально-економічного розвитку, за рахунок перерозподілу функцій між

містом-метрополією та метрополійною територією: звільнення міста-метрополії від непрофільних функцій і делегування їх в малі міста з метрополійної території);

- оптимізувати і здійснити комплексний розвиток землекористування (координація системи територіального планування та використання земель із врахуванням їх містобудівної цінності);

- сформувати природно-екологічний каркас (метрополія передбачає зважену екологічну політику, збереження і розширення екологічного благополуччя, “зеленої” території);

- оптимізувати й організувати комплексний розвиток комунальної інфраструктури;

- забезпечити збалансований розвиток освітньої, торгівельно-розважальної, соціальної інфраструктури (винесення частини міських функцій за межі міста-метрополії, створивши транспортно-доступні спеціалізовані комплекси по всій метрополійній території).

Підсумовуючи вищезазначене слід відмітити, що перспективи нарощення метрополійного потенціалу великих міст як центрів креативної, інноваційної та конкурентної економічної діяльності пов’язані з розширенням внутрірегіональних, міжрегіональних та міжнародних зв’язків, активізацією міжмуніципального співробітництва, просторовою оптимізацією економічних кластерів, формуванням інституційного середовища для стимулювання ендегенних чинників розвитку, тобто ефективного використання внутрішнього потенціалу зростання.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Таблиця 1

Показники для оцінки стану розвитку метрополійних функцій обласних центрів Західного регіону України

Метрополійна функція	Назва показника
Організаційно-управлінська	Кількість генеральних та почесних консульств, одиниці; кількість інших міжнародних установ (візові центри, освітні та наукові центри), одиниці; кількість легалізованих політичних партій, одиниці; кількість громадських організацій, одиниці; кількість зайнятих у сфері управління, державні службовці, особи; кількість зайнятих у сфері управління органів місцевого самоврядування, особи; кількість проведених зборів, з'їздів, одиниці; надходження коштів громадських організацій, тис. грн.
Економічна	Прямі іноземні інвестиції; частка прямих іноземних інвестицій у операціях з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям; капітальні інвестиції; введення в експлуатацію загальної площі житла; обсяг виконаних будівельних робіт; роздрібний товарооборот підприємств; товарооборот ресторанного господарства; кількість об'єктів роздрібної торгівлі; обсяг реалізованих послуг; кількість суб'єктів ЄДРПОУ; кількість підприємств; обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) підприємствами; кількість великих підприємств; діяльність у сфері інформатизації; діяльність у сфері інжинірингу; рекламна діяльність; експорт товарів; імпорт товарів; експорт послуг; імпорт послуг; питома вага збиткових підприємств.
Інноваційно-креативна	Частка інноваційно активних промислових підприємств, у % до загальної кількості промислових підприємств Частка промислових підприємств, що реалізували інноваційну продукцію, у % до заг. кількості пром. підпр Впровадження прогресивних технологічних процесів на промислових підприємствах Освоєно виробництво інноваційних видів продукції, найменувань Частка реалізованої інноваційної продукції, млн грн.
Культурна	Кількість музеїв на кінець року; кількість клубних закладів; кількість бібліотек; кількість відвідувань театрів на рік, тис.; кількість відвідувань концертних організацій за рік, тис.; кількість відвідувань музеїв за рік, тис.; кількість місць у клубних закладах, тис.; бібліотечний фонд всього, тис. примірників ; кількість відвідувань театрів на рік на одну особу; кількість відвідувань концертних організацій на рік на одну особу; кількість відвідувань музеїв на рік на одну особу; кількість місць у клубних закладах на одну особу.
Туристично-репрезентативна	Кількість готелів та аналогічних засобів розміщування, од.; кількість готелів та аналогічних засобів розміщування, од. на км ² ; місткість готелів та аналогічних засобів розміщування, місць; кількість туристів, обслуговуваних суб'єктами туристичної діяльності області, осіб; у тому числі іноземні туристи в області, осіб; у тому числі внутрішні туристи в області, осіб; кількість екскурсантів в області, осіб; кількість проведених виставок; обслуговування приїжджих у готелях та аналогічних засобах розміщування, тис. осіб; кількість учасників виставкових заходів, осіб; з них іноземних, осіб.

Науково-освітня	Кількість вищих навчальних закладів III – IV рівнів акредитації; кількість студентів вищих навчальних закладів III – IV рівнів акредитації, осіб; кількість працівників вищих навчальних закладів III – IV рівнів акредитації, осіб; кількість працівників наукових установ та організацій, осіб; кількість установ, що мають аспірантуру; кількість установ, що мають докторантуру; кількість грантів, отриманих на наукову роботу від міжнародних фондів; кількість іноземних студентів, що навчаються у вищих навчальних закладах III – IV рівнів акредитації.
Транспортно-логістична	Перевезення вантажів автомобільним транспортом, тис. тонн; вантажооборот автомобільного транспорту, млн.тонно-км; перевезення пасажирів автомобільним транспортом, млн.осіб; пасажирооборот автомобільного транспорту, млн. пас.-км; перевезення (відправлення) вантажів авіаційним транспортом, тонн; перевезення (відправлення) пасажирів авіаційним транспортом, тис. осіб; щільність автомобільних доріг з твердим покриттям, км. на 1000 км ² ; довжина доріг з твердим покриттям (км); чисельність легкових автомобілів у особистій власності (тис. од.); інтенсивність перевезення вантажів автомобільними дорогами з твердим покриттям (млн. тонно-кілометрів на 1 кілометр шляхів); інтенсивність перевезення пасажирів автомобільними дорогами з твердим покриттям (млн. пасажиро-кілометрів на 1 кілометр шляхів); середня відстань перевезення 1 пасажирів автомобільним транспортом (км); середня відстань перевезення 1 тонни вантажів автомобільним транспортом (км); кількість міжнародних авіасполучень, од.; кількість внутрішніх авіасполучень, од.
Соціально-демографічна	Кількість наявного населення, тис. Осіб; щільність населення, осіб на 1 км ² ; кількість найманих працівників, тис. осіб; коефіцієнт міграційного приросту (скорочення населення), од. на 1000 осіб; коефіцієнт народжуваності, на 1000 наявного населення; рівень зареєстрованого безробіття, %; середньомісячна номінальна заробітна плата, на одного штатного працівника, грн; кількість лікарів усіх спеціальностей, од. на 10 000 населення; кількість середнього медичного персоналу, од. на 10 000 населення; введення в експлуатацію житла, од. на 10 000 населення, м ² загальної площі; забезпеченість населення житлом, на одного мешканця, м ² загальної площі; середній розмір призначеної місячної пенсії, грн.

Додаток 2

Таблиця 1

Посольства і консульства, освітні й торгові установи іноземних держав в містах обласних центрах Західного регіону України*

Обласні центри	Посольства і консульства
Львів	Почесне консульство Канади
	Почесне консульство Грузії
	Почесне консульство Королівства Нідерландів
	Почесне консульство Королівства Бельгія
	Генеральне Консульство Угорської Республіки
	Почесне консульство Литовської Республіки
	Почесне Консульство Республіки Казахстан
	Почесне консульство Латвійської Республіки
	Консульський кореспондент Посольство Італії у Західному регіоні України
	Почесне консульство Федеративної Республіки Німеччина
	Бюро делегата німецької економіки в Україні (Львівська філія)
	Генеральне консульство Чеської Республіки
	Генеральне консульство Республіки Польща
	Візовий відділ консульства Республіки Польща
	Почесне консульство Федеративної Республіки Бразилія
	Почесне консульство Австрійської Республіки
	Австрійсько-українське бюро співпраці з питань освіти та науки
	Почесне консульство Французької Республіки
	Почесне консульство Республіки Словенія
	Почесне консульство Республіки Білорусь
	Генеральне консульство Російської Федерації
	Британська рада
	Почесне Консульство Мексики
	Торгово-інвестиційний центр "Україна-Казахстан"
	Почесне консульство Казахстану
	Представництво МЗС України у Львові
	Французький центр "Альянс Франсез"
Ужгород	Генеральне Консульство Угорської Республіки
	Консульський відділ Угорщини
	Бюро консульських послуг Угорщини
	Генеральне Консульство Словачької Республіки
	Почесне Консульство Словачької Республіки в Україні
Чернівці	Генеральне консульство Румунії
Луцьк	Генеральне консульство Республіки Польща
	Візовий відділ консульства Республіки Польща
Рівне	Візовий відділ консульства Республіки Польща
	Почесне консульство Вірменії
Івано-Франківськ	Візовий відділ консульства Республіки Польща
Тернопіль	Візовий відділ консульства Республіки Польща

*Джерела: <http://posolstva.org.ua/ua/romania>
<http://www.apostilukr.com.ua/node/47>
<http://cultureandtourism.lviv.ua/uk/information/consulates/>
http://adm.dp.ua/invest/indej_cons.html
<http://mapia.ua.ua/lviv/derzhavni-gromadski-mizhnarodni-organizacii>

Таблиця 2

**Рейтинг ТОП-500 найбільших компаній Центральної та Східної Європи 2013, за
Deloitte, розташованих в Західному регіоні України**

№ рейтингу	Компанія	Галузь	Ріст до 2010р., %	Прибуток, млн. дол. США	Штаб- квартира
14	WOG	АЗС	52	н/д	Луцьк
23	Галнафтогаз	АЗС	42	265	Львів
67	Альба Україна	Фармацевтика	44	14	Рівне
90	Карпатнафтохім	Хімія	706	1 075	Калуш
105	Закарпаття- нафтопродукт- Мукачево	Нафта	70	41	Мукачево
165	Оліяр	АПК	61	119	Ставчани
178	Кроно-Україна	Будматеріали	22	11	Кам'янка- Бузька

Таблиця 3

Статистика цін на нерухомість в Західному регіоні України

Регіони	Ціна заміського будинку, грн. за м² (станом на 08.2014 р.)	Ціна на житло в новобудовах, грн. за м², (станом на 08.2014 р.)
Волинська	6864	6840
Закарпатська	8765	8682
Івано-Франківська	8436	5760
Львівська	8628	8892
Тернопільська	6288	6324
Рівненська	8100	6000
Чернівецька	6744	6570
Київ	19428	9792
Україна	12660	11376

* Джерело: Заміська й закордонна нерухомість. <http://www.zagorodna.com/uk>.

Підп. до друку 01.10.2014. Формат 64х84/16. Папір оф. № 1. Гарн. літ. Офс. друк.
Ум.-друк.арк. 5,62. Наклад 100. Зам.17.

Оригінал-макет виготовлено в Інституті регіональних досліджень НАН України
79026 Львів, вул. Козельницька, 4.

Віддруковано ФОП «Омельченко В.Г.»
79026 Львів, вул. Козельницька, 4.